Dr. ANATOL MĂCRIȘ

Escale în spațiu și timp

Editura AGERPRESS TYPO

Escale
în Spațiu
și Timp

București 2003
Editura Agerpress Typo

Moto

„Les eaux vont tarir dans les lite des rivières et au-dessus de sa tombe vont surgir des forêts ou des cités, une étoile va passer dans le lointain, jusqu'à ce que cette terre ramasse toutes ses sèves et les élève dans une fine tige de l'autre lys qui aura la puissance de ses parfums" („Ape vor seca în albie și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va veșteji în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de tăria parfumurilor sale"); reprodus de Jean Yves Conrad în revista „La lettre de Roumanie", nr. 4, mai-iunie 1999, Paris.

George Călinescu
Despre Eminescu

DR. ANATOL MĂCRIŞ
Secretar general al Asociației de Istorie Comparativă a Instituțiilor și Dreptului (AICID)

Escale în Spațiu și Timp

București - 2003
Editura Agerpress Typo

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MĂCRIȘ, ANATOL
Escale în spațiu și timp / dr. Anatol Măcriș - București: Agerpress Typo, 2003
Bibliogr.
ISBN 973-8429-06-4

94(498)

Editura ***Agerpress Typo***

Consilier ***Nicolae Arsenie***
Culegere ***Ion Anca Florina***
Coperta și tehnoredactare computerizată: ***Bebe Ioanin***

CUVÂNT ÎNAINTE

Acest volum este o continuare a volumelor:
- Fragmente de istorie și nu numai;
- Note de călătorie și însemnări;
- Scrieri - Călătorii, istorii, evocări.

Notele de călătorie din volumele precedente se referă la Siria (Ugarit, orașele bizantine părăsite), Iordania (Petra), Costa Rica, Zimbabwe, Opatija, Capri, Pompei, Efes, Suedia, Insulele Mării Egee și Camargue.

Prezentul volum cuprinde note de călătorie din Tunisia, Kosovo și Rusia. Călătoriile sunt agreabile, te întorci în țară cu un bagaj de impresii și cu bucuria că vii acasă, aici unde îți sunt rădăcinile.

Textele cu subiect istoric se referă la scrierea și limba daco-română (străromâna), la găgăuzii din Basarabia, la studiile de găgăuzologie, la relațiile românilor cu grecii.

Însemnările se referă la opiniile unor personalități franceze despre România și despre români, despre unele datini și instituții românești. De asemenea, cu prilejul împlinirii a 85 de ani de la Unirea Basarabiei cu țara, sunt evocate o serie de personalități din sudul Basarabiei, care au trăit sau trăiesc în diasporă (față de Basarabia).

Alte însemnări se referă la politica externă și internă a României cu referire specială la intrarea în NATO și Uniunea Europeană și la disensiunile franco-americane.

În sfârșit, câteva schițe cu întâmplări din șantiere.

Călătoriile și însemnările reprezintă trecutul, intrarea în NATO și Uniunea Europeană înseamnă viitorul.

1. O săptămână în Tunisia

Am plecat spre Tunisia cu avionul. Traseul avionului este prin Grecia. Din Epir traversăm Marea Ionică, apoi sudul Italiei, Calabria, Sicilia și Tunisia. Aterizăm la Monastir. Traseul avionului este astfel ales încât survolul mărilor să se facă pe ruta cea scurtă.

Tunisia este situată în partea de nord a continentului african, pe litoralul Mării Mediterane. În vest se învecinează cu Algeria, la sud cu Libia. În partea de nord se întinde o regiune muntoasă, care se transformă ușor într-o regiune de câmpie, acoperind cea mai mare suprafață a țării. A șasea parte însemnată a Tunisiei face parte din deșertul Sahara. Tunisia este o republică, având o suprafață de 104.000 kmp. În această țară trăiesc aproximativ 8.000.000 de oameni. Regiunea cea mai dens populată o constituie litoralul răsăritean, unde s-au construit cele mai mari centre industriale și turistice: Tunis, Hammamet, Port el Kantaoui, Sousse, Monastir, Sfax. Tunisia a parcurs o dezvoltare îndelungată și extrem de importantă. Cu 3000 de ani î. Ch., ținuturile viitoarei Tunisii au început să fie locuite de berberi. După aceștia au urmat navigatorii greci și fenicienii, care, în anul 814 î. Ch., au întemeiat orașul Cartagina și au început să construiască un imperiu uriaș. Orașul a fost cucerit de romani și astfel a apărut prima provincie romană. După romani au urmat popoare noi care, treptat, s-au amestecat cu tribul berberilor care au locuit

pe teritoriul Africii din vremurile cele mai vechi. La 25 iulie 1957, Tunisia devine republică, în frunte cu preşedintele Habib Bourghuiba. Acesta, în anul 1987, a fost înlocuit în funcția de preşedinte de Zine El A Ben Ali.

De la aeroportul din Monastir am plecat cu autobuzele la Sousse, la 19 km de Monastir.

Sousse este al treilea oraş ca mărime din Tunisia. Acest oraş portuar, situat cam la 140 km față de capitală, este unul dintre cele mai frumoase oraşe ale țării. Oraşul a fost înființat de fenicieni în sec. al IX- lea î. Ch.

Pe străduțele înguste ale Medinei, se află o mulțime de magazine mici. Printre monumentele remarcabile se află şi cetatea Ribat, înconjurată de un zid de 13 m înălțime, turnul de semnalizare Kasbah. Oraşul modern este constituit din două bulevarde paralele cu Marea Mediterană, cu magazine moderne, supermarket, numeroase hoteluri, unele de 5 stele. Sousse este un oraş tipic pentru concediile de vară, care oferă confort în hotelurile remarcabile, posibilitatea de a face baie şi de a practica sporturi nautice, plimbări romantice de-a lungul plajei şi o viață nocturnă tumultoasă în centrul şi în portul luxos din apropiere, Port El Kantaoui. Am fost cazați la hotelul Samara de 3 stele.

În continuarea oraşului se întinde o salbă de hoteluri pe malul Mării Mediterană, spre portul de agrement Port El Kantaoui, care la rândul său posedă numeroase hoteluri.

Hotelurile din Tunisia sunt amenajate în veritabile oaze de verdeață, cu vegetație luxuriantă şi piscine.

Toate camerele sunt climatizate şi aranjate cu mult bun gust. Hotelurile au facilități de genul: restaurante, baruri, snack bar la piscine, barbeque, cafenea, dicotecă, sală TV, minicluburi pentru copii, schimb valutar, coafor, magazine de suveniruri, farmacie.

Hotelul Samara este de tip pavilionar, oficiile și magazinele fiind situate în corpul principal. Celelalte pavilioane sunt numai dormitoare.

Cu șeful snack barului m-am înțeles foarte repede plătind când în dolari, când în dinari tunisieni, când și una și alta, în așa fel încât de fiecare dată, să-i rămână un mic profit, deci nu "bacșiș".

Micul dejun și cina sunt cuprinse în prețul hotelului și serviciul în sistemul "meniului suedez", existând posibilitatea să-ți alegi ce dorești dintr-o ofertă foarte largă.

La restaurante se servesc atât mâncăruri tradiționale europene, cât și remarcabile specialități ale bucătăriei naționale tunisiene. Bucătăria tunisiană fără cele mai variate specii de pește și diferite moluște marine este de neconceput. Deserturile tunisiene sunt foarte dulci pentru că sunt pregătite cu miere, pastă de curmale și alune.

La hotel, tunsul, artizanatele și alte servicii sunt de 2-3 ori mai scumpe decât în piețe sau magazine. Dar aducerea produselor de mâncare de afară în cameră nu este recomandabilă existând riscul de a pierde onorabilitatea și de a fi tratat ca atare.

Lângă hotelul Samara, o intrare discretă, păzită de un salariat al hotelului, te conduce printr-o alee protejată la plaja particulară a hotelului, dotată cu umbrare din stuf, cu șezlonguri ș.a.

Într-o zi, ne-am deplasat, cu taxiul, la Port El Kantaoui. În golful amenajat al portului sunt zeci de ambarcațiuni de agrement, de toate tipurile și mărimile. Ne-am îmbarcat pe un vas de pirați, pentru o excursie pe Mediterană, prețul fiind destul de ridicat. În preț, potrivit ofertei, era inclusă și o masă "corespunzătoare". Odată ieșiți în largul mării ni s-a servit o masă mai mult decât frugală, o felie rotundă de roșie și un peștișor

prăjit. La întrebările călătorilor dacă asta este totul ni s-a răspuns “da“ şi să nu uităm că suntem pe un vas de piraţi, deci ei ne tratează ca piraţii.

Partea interesantă, însă, a fost izbucnirea unei furtuni violente, care a scuturat serios vasul în toate sensurile, udându-i pe călătorii care nu aveau o haină impermeabilă.

Cu destule eforturi, am intrat în radă şi am răsuflat liniştiţi, când vasul s-a calmat, uitând de pericolul prin care trecusem. Restul zilei am petrecut-o, plimbându-ne prin oraş, luând masa la unul din nenumăratele localuri, restaurante şi taverne din port. Port El Kantanoui este o staţiune agreabilă şi pentru un sejur mai lung, nu numai de o zi. La Sousse ne-am întors cu titicarul (minicarul), ca la Neptun, din motivul de a face o economie. N-am întrebat cât costă, banii se încasau pe traseu, taxatoarea trecând dintr-o remorcă în alta. Acum a venit şi surpriza. Din motive, pe care nu ni le-am explicat preţul unui bilet era dublu faţă de cât am plătit la taximetru pentru două persoane. Nefiind o sumă mare nu ne-am necăjit şi am trecut episodul la capitolul câştigarea experienţei.

În altă zi, ne-am deplasat un grup mai mare de turişti, cu un autocar al unei organizaţii locale de turism, în capitala ţării, oraşul Tunis şi în împrejurimile sale.

Pe drum, ghidul, un fost profesor de liceu, care şi-a părăsit profesiunea, devenind ghid, din motive de salarizare slabă a profesorilor, ne-a prezentat toată istoria frământată a Tunisiei şi a mai făcut o prezentare laudativă a Islamului, arătând cât este de umană această religie. Această parte a discursului nu a avut succes la români, mulţi dintre noi cunoscând ţările islamice, fie din turism, fie că au lucrat în Siria, Iordania, Egipt, Libia, Maroc, Algeria, dar nu şi în Tunisia. Ne-am con-

vins în perioada în care am stat în Tunisia, că tunisienii au un comportament mai european față de femeie, dar de aici și până a decreta că islamul este o religie tolerantă este cale lungă. În Tunisia, femeile au acces la universități, iar la absolvire, unele care au specialitatea de avocat, de medic, de consultant financiar, juridic, audit, câștigă foarte mult încât sunt căutate de bărbați cu o anumită situație, prin mica publicitate, pentru căsătorie.

Am ajuns, mai apoi, la Cartagina. Cartagina punică (feniciană) a fost distrusă de romani, terenul a fost arat și presărat cu sare, pentru a nu mai fi fertil niciodată.

Pe acest teren s-a construit Cartagina romană. A fost distrusă și aceasta de vandali, dar au rămas ruinele impresionante ale termelor lui Antonin. Un parc natural de 545 ha exclude orice posibilitate sau încercare de a se construi ceva pe terenul fostului oraș roman Cartagina. Alături de acest parc, este palatul președintelui Republicii Tunisia, foarte bine păzit.

Ruinile termelor impresionează și astăzi prin dimensiunile acestora. Astfel singura coloană rămasă, din cele 12, care susțineau plafonul termelor, are un capitel care cântărește 4 tone.

În jurul parcului sunt decopertate locuințe romane, un drum pietruit în bună stare, apoi sate creștine și biserici din primele secole ale erei noastre.

De la Cartagina ne îndreptăm spre localitatea Sidi Bou Said, din apropiere, așezată tot pe malul Mării Mediterane.

Sidi Bou Said este locul preferat al scriitorilor, poeților, artiștilor și al mulțimii de turiști. La început, primul care s-a instalat la Sidi Bou Said a fost Abou Said Al Baji, originar din Maroc, la întoarcerea sa din pelerinajul la Meca. I s-au alătu-

rat discipolii săi, adepți ai sufismului maghrebian. Localitatea și-a păstrat liniștea și pacea cel puțin cinci secole, până când notabilitățile din capitala țării Tunis au început să-și construiască vile de vacanță. Probabil tot atunci s-a construit și "Café des Nattes" (Cafeneaua cu rogojini), devenită o oprire tradițională a turiștilor pentru a consuma faimosul ceai cu semințe de pin. Bineînțeles, nu ne-am abătut de la acest obicei. Ceaiul este într-adevăr foarte gustos și parfumat. Orășelul are străduțe înguste, pavate, curți minuscule cu grădini înflorite, porți încuiate și totul vopsit în albastru, culoare introdusă de baronul Rodolphe d'Erlanger, pe la 1915, care a impus culoarea "albastru de Sidi Bou Said", pentru a aminti de Andaluzia de unde au plecat andaluzi, alungați de împăratul Spaniei, în 1609.

Sidi Bou Said este un centru comercial foarte activ, cu magazine de artizanat, de esențe și parfumuri, pielărie și multe altele, clienții principali fiind turiștii, autocarele cu ei sosind întruna.

De la Sidi Bou Said ajungem, însfârșit în capitala țării, orașul Tunis. Orașul cu o populație cu cca. un milion de locuitori, prezintă atât cartiere tradiționale cât și cartiere moderne, de factură europeană. Primul drum l-a făcut la Muzeul de antichități Bardo cu departamentele: preistorie, punic, grec, roman, păgân, paleocreștin, epoca vandală, epoca bizantină, arabă și otomană. Un mozaic splendid din sec. III e.n. îl arată pe Ulisse cu sirenele. De la muzeu am plecat la Poarta El Hedora, una din porțile de intrare în Medina. În fața porții, de partea modernă a orașului, se întinde bulevardul larg, modern cu două fâșii - zone verzi, cu vegetație compactă, Habib Bourguiba. Pe acest bulevard se află catedrala catolică și în imediata apropiere un hotel elegant, de

cinci stele, cu un hol imens cu fotolii comode, unde ne-am odihnit și am băut câte o cafea magrebiană.

Prin Poarta El Hedora se intră, cum spuneam, în orașul vechi Medina, înconjurat de un zid înalt și având mai multe porți. Medina are străzi întortochiate, dar ceva mai largi decât suk-urile din Sousse sau din Damasc, ceva în genul bazarului din Istambul. În Medina, mărfurile din toate țările, artizani și orfevri, care execută pe loc produsele lor. După ce am văzut mai multe suk-uri și bazaruri în țările arabe, nu mă impresionează ca la primul contact cu ele, poate și pentru că am învățat modul de orientare și a dispărut sentimentul neplăcut că nu voi ști să găsesc poarta prin care am intrat în bazar sau suk.

Plecăm din Tunis pe o autostradă; la venire am folosit o șosea mai apropiată de malul mării. Trecem în goana autocarului prin stațiunea cea mai luxoasă a Tunisiei - Hammamet, situată pe litoralul mediteranean, la 60 km sud de capitala Tunis. La Hammamet se găsește Centrul Internațional din Hammamet, organizat în anii '60 în interiorul somptuoasei clădiri construite în anii '20 de miliardarul român George Sebastian. Ajungând la Sousse facem shopping prin magazine de pielărie. Mi-am cumpărat o haină de piele, comodă și ușoară, destul de scumpă. Deci o amintire și nu o afacere.

În ziua următoare plecăm la Kairouan. Trecem de la o regiune cu vegetație bogată spre o regiune cu climat cald și uscat, cu precipitații slabe și cu ueduri (pâraie) capricioase și impetuoase în momentul ploilor. Kairouan este la distanță de 50 km de litoral. Hotarele loturilor agricole și marginile șoselei sunt realizate prin garduri vii din cactuși de înălțimea unui

om. La intrarea în Kairouan ne oprim la bazinele de apă sărată. La origine au fost construite ca rezervoare de apă pluvială dar cu timpul au devenit sărate.

Oraşul Kairouan a fost fondat în 671 î.e.n. Obiectivul principal este Marea Moschee O'qba. Ghidul ne spune că această moschee este a doua după Mecca, iar oraşul Kairouan este şi el considerat de musulmani oraş sfânt. Legenda spune că un puț din Kairouan (Baroub) ar comunica, la Mecca, cu puțul Zemzen. Intrând pe poarta moscheii ajungi într-o curte imensă, dalată, înconjurată de porticuri şi flancată la nord cu un minaret piramidal de trei etaje. În interiorul moscheiii monumentale sunt celebre candelabrele imense, somptuoase, în acord cu grandoarea întregii construcţii.

Oraşul Kairouan este cunoscut prin covoarele sale “de Kairouan“ cu o ţesătură specifică şi prin suk-ul său foarte animat. Aici mi-am procurat o valiză din piele de cămilă, care, de câte ori o folosesc, îmi aminteşte de Sahara, având şi un miros aparte, oarecum exotic.

Casele oraşului sunt vopsite în alb cu o uşoară tentă albăstruie, sunt bine întreținute, astfel că oraşul are acel şarm ce provine din poziția sa de fostă capitală a Tunisiei. Este un oraş agreabil; localnicii sunt obişnuiți cu turiştii şi serviciile sunt impecabile. O parte din femei, în special cele tinere şi intelectualele, sunt îmbrăcate europeneşte şi elegant. Altele se îmbracă în costume tradiționale arabe.

Drumul de întoarcere spre Sousse l-am făcut prin Monastir, unul dintre cele mai frumoase centre balneare ale Tunisiei. Acest minunat oraş portuar, este situat la aproximativ 159 km sud de capitală, la 15 km sud de Sousse.

Imagini din Port el Kantaoui

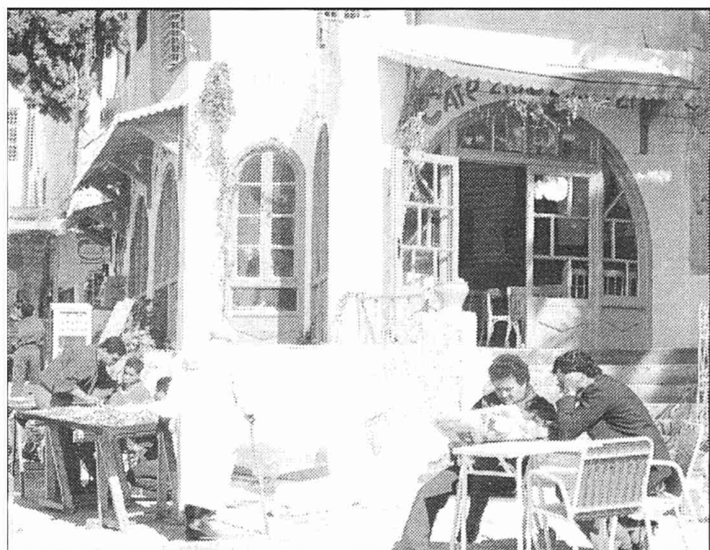
Dominanta orașului o constituie clădirea impozantă a mănăstirii Ribat din sec. VIII și o moschee mare din sec. IX. Orașul Monastir este cunoscut mai cu seamă ca locul de naștere a primului președinte Habib Bourguiba. Fără doar și poate, o atenție deosebită este acordată minunatului mausoleu al familiei Bourguiba, ridicat în stil tradițional, cu două minarete și cu o cupolă de aur în mijloc. Orașul modern Monastir se remarcă prin bulevarde largi, prin palmieri seculari, prin piețe întinse și prin clădirile albe ale hotelurilor de toate categoriile.

În suk-ul din Monastir am găsit apoi produsele ornamentale din lemn de măslin, obiectele ornamentale din cupru și bronz, remarcabila ceramică din atelierele olarilor din Nabeul, produsele din piele ș.a.

Seara, la hotel, un român cu care m-am împrietenit și care nu a fost la Kairouan, optând pentru o excursie în deșert la locuitorii locuințelor troglodite mi-a povestit despre acești locuitori ai peșterilor. În jurul unui deal aceștia au săpat un tunel de cca 25 m; apoi de pe deal au săpat un puț de cca 3 m lățime care ajunge la capătul tunelului. Aici se lărgește spațiul în forma unei curți în interiorul dealului, având o fereastră spre cer. În această curte sunt săpate în pereții curții camere, bucătării, încăperi pentru capre ș.a.

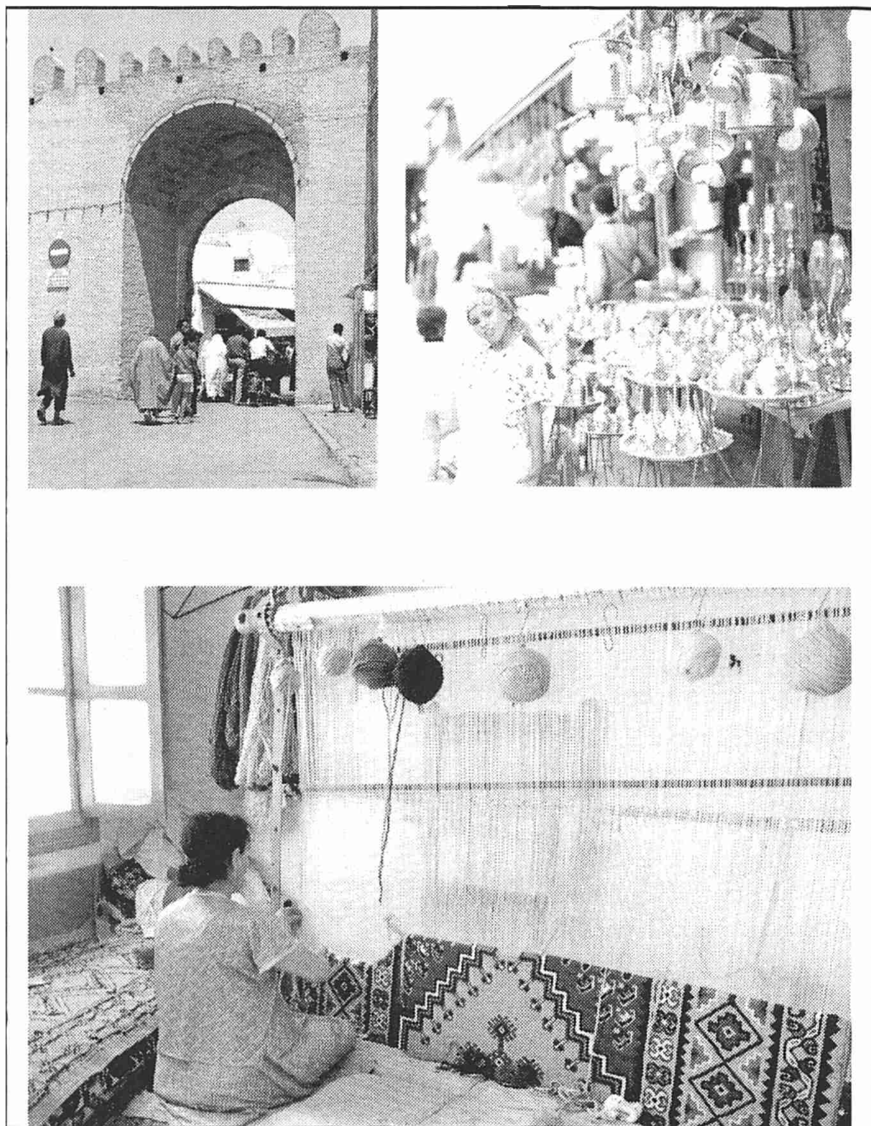
Interiorul camerelor este bine amenajat, iluminat electric, televizor, telefon, multe covoare, iar în incinta acestei amenajări, sub cerul liber, unii aveau parcate mașini. Astfel de locuințe reprezintă modul optim de adaptare la vitregia climei sahariene.

Se apropie finișul sejurului în Tunisia. Am reușit să mă informez suficient asupra țării, poporului tunisian, asupra obiceiurilor și să-mi fac o idee despre stațiunile balneare ale

Cafeneaua cu rogojini

Aspecte din Kairouan

Tunisiei, în afară de Sousse, pe care am cunoscut-o bine. Însă, Tunisia mai posedă un număr impresionant de antichități romane, în interiorul țării, cu mozaicuri, arce, coloane, amfiteatre care merită să fie văzute. Poate se va mai ivi o ocazie.

Plecăm bucuroși spre țară, țara noastră pe care nu o poate înlocui în dorurile noastre nici o altă țară. Plecăm cu impresii plăcute despre această țară arabă, francofonă și de civilizație franceză.

2. În Kossovo

Am fost în Kossovo, înainte de începutul dezmembrării Iugoslaviei. Am plecat din Belgrad, însoțit de doi specialiști sârbi, pe autostrada Belgrad-Nis-Salonic. Scopul deplasării în Kossovo era stabilirea unui amplasament pentru o centrală electrică pe cărbuni. Pe autostradă, la sud de Nis, se bifurca șoseaua regională spre Priștina, capitala regiunii autonome Kossovo. Fiind târziu și neavând reținută camera la Priștina, ne-am oprit la un motel, o construcție modernă, bine amenajată. După o cină frugală ne culcăm. A doua zi dimineața, ieșind pe balcon, constat că motelul este așezat pe un deal și are o largă perspectivă a împrejurimilor. În imediata apropiere a motelului, în vale, este un sat locuit numai de țigani, o parte din locuitori trăind în cocioabe, alta în corturi. Femeile care se văd pe ulița satului poartă șalvari, specific lumii musulmane. Impresia de mizerie, văzută din balconul motelului elegant, este copleșitoare.

Ajungem în Priștina, un oraș provincial balcanic, locuit în mare parte de albanezi, cu un centru modernizat, cuprinzând clădirile guvernamentale, Universitatea Albanezo-Sârbă,

hotelul şi o serie de blocuri de locuit. Aspectul acestui centru, cu bulevarde largi, cu străzi bine iluminate noaptea, un parc.

După prima noapte la hotel, am ieşit dis de dimineață pe străzile oraşului pentru a-i lua pulsul. Prima impresie şocantă: grămezi de gunoi chiar în fața hotelului, a fiecărui bloc şi a fiecărei case. După o plimbare de cca. 2 ore mai spre periferiile oraşului am constatat la întoarcere cu surprindere că grămezile ce mă şocaseră au dispărut şi totul era curat, nici urmă de gunoi. Deci sistemul era ca gunoaiele să se scoată noaptea în fața caselor, o rămăşiță a obiceiurilor Asiei Mici, pentru ca dimineața să fie ridicate de serviciul de salubritate.

În oraş sunt multe femei îmbrăcate modern, chiar foarte elegant, dar şi destule în şalvari; deci clasa burgheză, o clasă cultă a renunțat la şalvari, dar oamenii mai puțin instruiți sunt dominați de tradițiile musulmane.După părerea noastră musulmanii, adoptând o religie nouă, în sec. al VII-lea, mai sunt într-o privință încă în evul mediu.

Am avut multe discuții cu sârbii şi cu albanezii. Mi-am dat seama că între aceştia este o prăpastie de comunicație şi de înțelegere. Sârbii îmi spuneau că în apropierea Prıştinei este Câmpia Mierlelor, locul în care sârbii au rezistat puhoiului Otoman şi ca atare este un loc sacru pentru ei. Albanezii, la rândul lor, spuneau că sârbii au părăsit încă din Evul Mediu locurile, fugind de turci, pe când ei au rămas pe loc şi de aceea formează imensa majoritate. Astăzi sârbii sunt în procent de 5%, în Kossovo, şi se comportă ca nişte colonişti, spuneau albanezii.

Într-o zi, sârbii ne-au invitat să vedem Câmpia Mierlelor (Cosovopolie) în apropiere de Prıştina. Tot câmpul era roşu,

acoperit de maci înfloriți și legenda sârbă spune că macii reprezintă sângele eroilor sârbi morți la Cosovopolie în confruntarea cu turcii.

Albanezii, pe de altă parte, îi ignorau pe sârbii cu care veniseră de la Belgrad la Priștina, încercând să ne convingă că provincia este albaneză, ei o conduc, în afara poliției, ei, albanezii iau hotărârile în viața politică, economică a provinciei, care era destul de prosperă.

Am prevăzut că relațiile sârbo-albaneze nu vor evolua spre o înțelegere, dar situația la care s-a ajuns în 1999, depășește orice pronostic al meu.

3. Mentalitate germană: Ganz korrekt.

Mi-a trebuit un oarecare timp ca să mă obișnuiesc cu mentalitatea germană, dar de îndată ce am înțeles că punctualitatea și corectitudinea dusă la limite superioare sunt dogme pentru nemți, am ajuns un admirator al mentalității germane.

În primul rând, față de români - clienți de secole ai lipscăniilor și ai batozelor și ai morilor aduse din Germania - nemții au o largă înțelegere. Contractele prezentate de români au deseori lipsuri, o protecție insuficientă și altele, lipsuri care, în relațiile cu francezii, englezii, italienii, de exmplu, sunt speculate, pe loc, în defavoarea noastră - vinovați de altfel; în asemenea situații, nemții acceptă punctul nostru de vedere, dacă aceste probleme scăpate în contracte, fuseseră discutate în timpul tratativelor preliminare, dar lipseau din contract. Nemții se conformează principiului că ce am stabilit,

chiar numai verbal, este sacrosanct: Ein Mann, - ein Wort sau pe românește: Vorba-vorbă (accentuat) rămâne! și nu Vorba ... vorbă (neimportant) rămâne.

În una din călătoriile mele în Germania am ajuns (avion - autobuz) în gara din Köln, de unde trebuia să iau trenul spre Aachen. Având o valiză destul de grea, îl întreb pe un feroviar unde se oprește trenul. M-a întrebat ce vagon am; ne-am uitat pe bilet și mi-a arătat locul unde trebuie să aștept. Uitându-mă mai atent pe peron am văzut că pe locul acela era notat trenul și vagonul. La sosirea trenului, a trebuit doar să mut valiza în vagon, nivelul acestuia fiind la nivelul peronului, ca la metro.

Într-o zi, un român stabilit în Germania m-a invitat la restaurantul românesc din Dűsseldorf, ca să se simtă în atmosfera de acasă. Am mâncat mititei și am băut câte o halbă de bere. Pe drum, spre șantier, eram cu mașina, pe care o conducea prietenul meu. Ne-a oprit un polițist și l-a întrebat pe șofer dacă a băut. Da, o halbă. Gut! Trageți pe dreapta, stați 40 de minute și apoi plecați. Luați cu vorba am depășit cele 40 de minute. A venit același polițist, ne-a salutat și ne-a rugat să plecăm; a înțeles că suntem un popor căruia îi place să vorbească. În Germania, am locuit, în gazdă, la o familie. Mi-au arătat camera, mi-au arătat și baia, mi-au spus să dau drumul apei calde la 50°C și apoi să o potrivesc cu apă rece. La plata săptămânală am văzut că suma este puțin mai mare decât cea cu care ne înțelesesem. De ce? Ați depășit 50°C, avem un termometru înregistrator pe sală și noi plătim în plus peste temperatura convenită.

Cunoșteam o familie: ea romancă, el neamț, care a lucrat mult timp în România, unde s-a și căsătorit. Familia m-a invitat la mama lui, la o plăcintă, care era specialitatea mamei. Foarte bună într-adevăr, mai ales cu o bere de calitate. La un moment dat, băiatul scoate bani și plătește ceva. L-am întrebat, din ochi, despre ce este vorba. Plăcinta este făcută de mama și este tratația ei, dar berea este cumpărată și trebuie plătită nemțește. Normal! i-am răspuns și am scos banii pentru partea mea.

Muncitorii români, ca orice muncitor german, plăteau un impozit direct și unele indirecte. Deși avea un Steuerberater (consilier pentru impozite), acesta nu ne-a spus nimic că am fi plătit în plus sau în minus, ceea ce era datoria sa. La întoarcerea în țară, toți salariații români, care au lucrat în Germania, au primit niște bani. Am telefonat în Germania să întreb despre ce este vorba. Mi-au răspuns că printre impozitele indirecte era și unul pentru biserica catolică. Ajungând banii la biserică, preotul a controlat și nu i-a găsit printre enoriașii săi. Interesându-se mai îndeaproape a aflat că plătitorii sunt români și ortodocși. Banii au fost trimiși în România, pe numele fiecărui muncitor. Bineînțeles, că în țară banii s-au dat sub formă de bonuri la Comturist, magazinul de valută.

Exemplele pot continua, dar ne oprim aici. La început, românii erau impresionați de ordinea și de punctualitatea germană, dar cu timpul au început să fie deranjați de atâta ordine. Ordinea cere și un anumit efort, de exemplu, clasificarea gunoiului pe categorii: hârtie, sticlă, metal, resturi de zarzavaturi etc.

De asemenea nu înțelegeau lipsa unor obiceiuri precum acela ca la întâlnirea unui prieten să-i faci o cinste cu o bere sau cu o țuiculiță, având și posibilitatea plăcută să mai schimbi o vorbă, să mai afli unele lucruri pe care nu le știai.

Şi totuşi, cei care au fost în Germania, odată întorşi în țară, aveau un comportament diferit față de ceilalți; fără să-și dea seama aveau un comportament influențat de mentalitatea germană: un plus de punctualitate și corectitudine.

4. O călătorie în URSS

Ne-am deplasat, un grup de specialiști, în URSS pentru un schimb de experiență în domeniul construcției de centrale hidroelectrice. Itinerarul deplasării era Moscova și de acolo pendular, adică cu întoarcere la Moscova după fiecare deplasare, la Leningrad, la Bratsk, în Siberia răsăriteană și în Gruzia (Georgia).

După deplasarea la Leningrad, am plecat direct la aeroportul Domodedovo, din Moscova, pentru călătoria în Siberia, fără să mai trecem pe la serviciul din Moscova, care se ocupa de noi. La întoarcerea din Siberia ni s-a atras atenția că am procedat greșit, riscam să rămânem fără locuri în avion, la hotel etc.

La Domodedovo, ni s-au dat bilete pentru Irkutsk, dar din cauza ceții, era o iarnă deosebit de caldă, avioanele nu decolau. Am stat, o zi și o noapte, în sala de așteptare rezervată străinilor. Foarte multă lume, dormeam în fotolii, vizitam bufetul, care funcționa non stop, asortat amestecat cu sandwichuri, șampanie, rodii, votcă ș.a.

La un moment dat, a circulat un zvon că ar decola un avion mai mic. Ne-am dus fuga la ghișeul de plecare; s-au

uitat la noi ca la niște extratereștri, cum ne imaginăm că vom putea zbura cu un avion care are un traseu neavizat pentru străini. Ne-am întors la fotoliile noastre.

În sfârșit, pleacă și cursa normală spre Irkutsk, fără escală. Dar, din cauza ceții din Siberia Apuseană, avionul a fost obligat să facă escală la Omsk. Coborâm din avion și ne îndreptăm spre Sala de așteptare pentru străini. Un tânăr “cu ochi albaștri“ îmi zâmbește - eram șeful delegației - și vine în întâmpinarea mea cu brațele deschise: Anatol! Deși nu neam anunțat plecarea, KGB a funcționat perfect.

Ne-a invitat în Sala de așteptare; aici am luat o gustare la bufet, iar pe tânărul nostru l-am tratat cu o palincă românească. Întrucât escala se anunța de lungă durată, tânărul s-a oferit să ne arate orașul. Omsk-ul este un oraș întins pe o suprafață mare, are peste un milion locuitori, un centru administrativ cu clădiri cazone de tip sovietic, dar și o parte, în care se păstrează casele vechi din lemn, frumoase, înconjurate de grădini și mulți arbori.

După turul orașului ne-am întors la aeroport și ne-am îmbarcat pentru Irkutsk. Aici am fost întâmpinați de un alt tânăr parcă și mai ospitalier decât cel din Omsk. Ardea de nerăbdare să-l îmbrățișeze pe Anatol. A urmat vizitarea orașului Irkutsk, oraș important în Siberia răsăriteană, oraș modernizat, cu o universitate veche, prestigioasă. În centrul orașului se păstrează vechea stradă, pavată cu bușteni, care era strada prin care intrau în Irkutsk condamnații la “Pahod na Sibir“, care soseau pe jos, încadrați de cazaci sălbatici, călări și cu cnutul în permanentă acțiune. De aici, din Irkutsk, condamnații erau repartizați în diferite direcții, în taiga și în tundra subpolară.

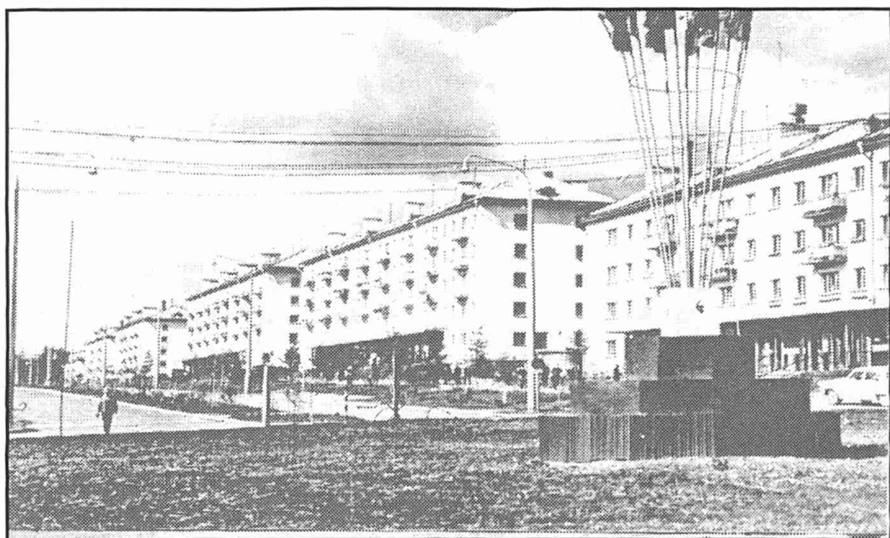
Întrucât plecarea spre hidrocentrală, la cca. 600 km distanță nu era decisă, tot din cauza ceții, am dormit la hotelul aeroportului. A doua zi dimineața, tânărul ne-a oferit o călătorie spre malul lacului Baikal. Pe o șosea asfaltată, la o distanță de câțiva zeci de kilometri de Irkutsk, pe malul lacului Baikal, se găsește stațiunea balneoclimaterică Listveanca. Vilele sunt construite în stil local, din lemn, dar am văzut și o vilă mai pretențioasă. A fost construită pentru oameni importanți, americani, care s-au remarcat în timpul războiului prin ajutorul acordat Uniunii Sovietice. Se știa că primul invitat urma să fie Averell Harriman. Dar, după război, relațiile ruso-americane s-au răcit și Harriman nu a apucat să viziteze Baikalul. A venit, mai târziu, un alt personaj important, fiul lui Aga Han, inginer energetician, care după un congres de specialitate, care a avut loc la Moscova, a dorit să cunoască Siberia și a fost invitat la Listveanca. Aici, conform obiceiului vremii, a sădit "un pom al prieteniei", care, la vizita noastră era un pom solid.

La restaurant am comandat o mâncare specifică zonei. Ne-au servit "pilmeni", un fel de colțunași, mai mici decât colțunașii noștri, având în interior o bucățică mică de pește din Baikal. Se înghit dintr-un foc ca sarmalele moldovenești de la noi. Se prepară toamna în cantități mari și se păstrează în ghețării.

Atmosfera din Siberia este alta decât aceea de la Moscova și din Rusia Centrală. Oamenii sunt ospitalieri și serviabili în mod natural, neobligați de protocol.

Ne-am întors de la Listveanca și, la aeroport, în scurt timp, am decolat spre șantierul hidrocentralei, la nord de Irkuțk, la cca. 600 km. Pe tot parcursul zborului am privit peste

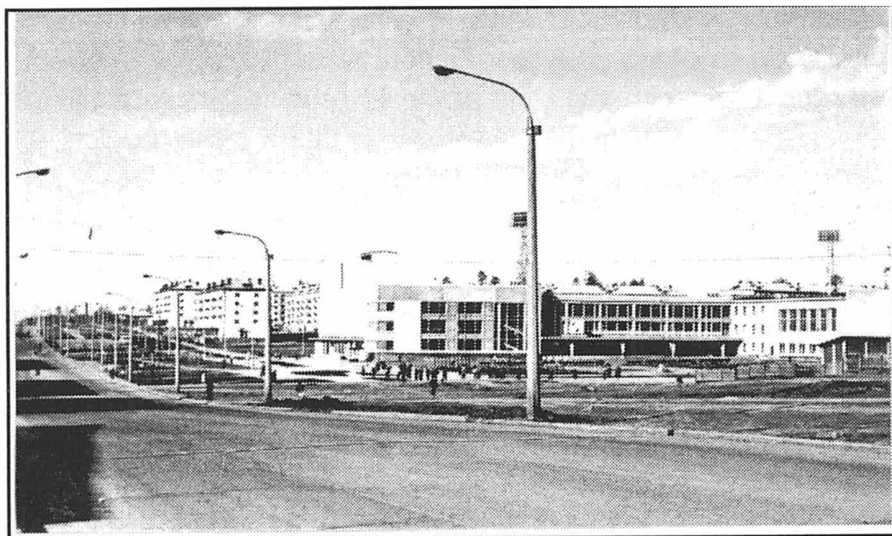
taiga, cu pomi destul de rari, putându-se vedea clar solul și nu am văzut nici o așezare umană. La sosire, am fost bine primiți atât la hotel cât și la centrala hidroelectrică, spunându-ni-se mereu că la ei musafirii sunt bine primiți, cu bucurie, nu ca la Moscova. După ce am terminat convorbirile și explicațiile din teren am vizitat o fabrică de celuloză imensă, construită anume pentru a prelua uriașa cantitate de lemn rezultat din defrișarea terenului care a fost apoi ocupat de lacul de acumulare imens al hidrocentralei... Fabrica a fost livrată de suedezi și plata s-a făcut în lingouri de aur. Câteva camioane de lingouri de aur au plecat chiar de aici, ne spune directoarea fabricii, însoțite de o formație militară specială, până la granița cu Suedia. Auzind că suntem români ne-a spus că livrează și în România o cantitate importantă de celuloză.

Bratsk, strada Păcll

La masa de seară, de la restaurantul hotelului, palinca noastră a avut un succes deosebit. Din ce se face? Cum se face? și alte întrebări... În mod tacit s-a hotărât să nu se discute probleme profesionale. Bărbaților le-au plăcut stofele costumelor noastre. Le-am spus că sunt fabricate în România, la Brașov. A doua zi ne-au arătat împrejurimile orășelului construit, în plină taigă, pentru Hidrocentrala și fabricile anexa. De fapt erau insule de blocuri și un centru administrativ cu hotel, liceu ș.a.

Cele două zile au trecut foarte repede și ne-am întors la Irkuțk, iar de aici am luat avionul spre Moscova. Dar, și de data aceasta, din cauza ceții a trebuit să facem o escală, neprevăzută în orarul avionului, în orașul Perm. Era noapte, am fost conduși la un hotel al aeroportului, cu puține camere,

Bratsk, strada Cosmosului

hotelul nefiind adaptat pentru trafic intens și cu pasageri străini. Camerele erau ocupate dar mai exista, în unele din ele, câte un pat neocupat. Cum să ne plaseze? Pe cei ce nu cunoșteau limba rusă într-o cameră, de unde a fost mutat un ocupant. Pe mine care cunoșteam limba rusă, într-o cameră cu trei paturi, eu fiind al treilea ocupant. Era cel mai bun aranjament pentru ca străinii să fie supravegheați.

A doua zi, am plecat la Moscova. La serviciul, care s-a ocupat de noi, s-au întocmit formalitățile pentru Tbilisi. Ni s-a spus, ca un fel de scuză, că în avioanele care circulă spre republicile din Transcaucazia, este o atmosferă gălăgioasă, diferită de aceea de pe liniiile pe care călătorisem până atunci. Majoritatea pasagerilor erau transcaucazieni și se simțeau în avion ca la ei acasă. De îndată ce au ocupat locurile în avion au început convorbirile și glumele, peste capetele pasagerilor, și deasemenea a început să circule și votca. Ajungem la Tbilisi. Nu ne aștepta nici un băiat "cu ochi albaștri" (sau negri!). Am luat un taxi și am cerut să ne ducă la cel mai bun hotel - Iveria. Aici, surpriză, nu sunt locuri, poate mâine. Ne-am instalat în fotoliile din sala de așteptare, anunțând recepția că vom aștepta aici, necunoscând orașul. La recepție nu am observat nici o mișcare, dar după o oră și jumătate a apărut o persoană, care a discutat scurt cu recepția și ni s-au dat camere. Aveau camere libere, dar noi fiind străini și ei nefiind avertizați, neprimind nici un ordin, nu și-au asumat răspunderea. Recepționera era rusoaică și respecta regulile. A doua zi, la serviciul cu schimbul de experiență, am fost foarte bine primiți, au adus și un fost consilier pensionat recent, care cunoștea limba franceză, pe care gazdele o preferau în locul limbii ruse și am plecat cu un microbuz pe teren. Pe drum, spre obiectivele hidroenergetice,

ne-au arătat biserici vechi din secolul VI. S-au interesat de când este creştin poporul român şi de unde a venit. I-am lămurit că nu am venit de nicăieri, suntem băştinaşi în Dacia; romanii au venit şi i-au cucerit pe daci, dând naştere poporului român, iar în privința creştinismului suntem creştini din primul secol. Le-am vorbit şi de Antim Ivireanu, ceea ce i-a convins de îndată că suntem o țară prietenă cu țara lor, spunând că soarta şi istoria țării noastre se aseamănă cu a țării lor. Ştiau mai mult decât au lăsat să se înțeleagă la prima impresie, ştiau amănunte despre activitatea lui Antim Ivireanu, în Țara Românească, ştiau destul despre România, în general erau foarte informați. Masa am servit-o la un restaurant elegant. Luarea mesei s-a făcut după sistemul lor, adică a fost numit un şef "tamada". Acest "tamada" notează preferințele comesenilor în privința mâncărurilor, el alege şi comandă vinul şi tot el stabileşte când trebuie să se bea, la un semnal al său, toți mesenii, toți în mod obligatoriu, ridică paharele, iar acestе semnale erau destul de dese.

După masă am venit la hotel. În cameră am găsit o foaie cu alfabetul gruzin şi în paralel literele cirilice şi cele latine. Înarmat cu acest instrument, la ieşirea în oraş şi plimbarea pe bulevardul Rustaveli, principala arteră a oraşului, care, între altele, are şi metrou, am citit cu uşurință o serie de denumiri, la care înainte mă uitam fără să aproximez măcar despre ce este vorba, alfabetul gruzin fiind apropiat, ca desen, nu ca specificație, de cel indian. Din cuvintele enigmatice descifrându-le cu ajutorul alfabetului gruzin, au apărut cuvinte ca restoran, magazin, universitet, apteca (farmacie), numele persoanelor reprezentate în statui ca RUSTAVELI, ORDJONIKIDZE ş.a.

La întoarcerea de la Tbilisi, la Moscova a apărut o pro-

blemă. Am plecat din hotel spre aeroport, având bilete cu OK. Dar la aeroport - supriză, avionul nu plecase de două zile din cauza ceții. O mulțime de călători, care aici, la Tbilisi, nu aşteptau în sala de aşteptare, ci pe teren în apropierea avionului. Soluția a fost să-l căutăm pe kaghebist.

L-am găsit în biroul său bine dispus și cooperant în ceea ce ne privea pe noi. I-am spus că riscăm să depăşim termenul de şedere în URSS. Ne-a luat cu el și am intrat direct în avion și ne-a plasat în primul rând, pe locurile rezervate personalului avionului. În spatele nostru, rândul al doilea era ocupat de câțiva generali cu pieptul plin de decorații. După o aşteptare de trei ore am decolat. La Moscova, după o scurtă convorbire, cu serviciul care s-a ocupat de deplasările noastre, am luat taxiul spre gara Kievskaia. După 36 de ore de mers cu trenul am ajuns la punctul de frontieră Ungheni. Aici Miliția de frontieră ne-a spus că suntem în mare defect, întrucât vizele noastre expiraseră la 12 noaptea, iar acum era o altă zi. Am explicat de ce am întârziat, că întârzierea este de numai 5 ore; după nişte convorbiri telefonice ni s-au pus vizele de ieşire din URSS. După un timp, cât a durat schimbarea roților la vagoane, am trecut frontiera. În tot acest episod am avut de a face numai cu ruşi, nici picior de moldoveni, cu care ne-am fi înțeles. Cu cât scăpau mai repede de noi, cu atât mai bine. Dar rusul are altă mentalitate.

La Marmaris

Litoralul turcesc al mării Egee, la sud de Dardanele, îți oferă posibilitatea vizitării unor vestigii antice, în special greceşti, precum Troia (Hisarlâc), Assos (Behrale), Pergam (Bergam), Smirna (Izmir), unde a locuit Homer, Efesus (Efes),

apoi la sud de Kuşasî, Priene (Gũllubahce = Grădina rohzelor), Milet (Balat), Didine (Jenihisar), Bodrum (Halicarnas) şi Marmaris, aceasta fiind situată la întâlnirea peninsulelor Reşadia şi Bozbun, care despart marea Egee de marea Mediterană. Dacă în fața Kuşadasâ este insula grecească Samos, în fața Bodrunului este Kos, în fața Marmarisului este insula Rodos, cu care în anumite perioade ale istoriei, Marmaris a avut soartă comună.

Demn de a fi remarcat este faptul că trei din cele şapte minuni ale lumii antice se găsesc în această zonă: Templul zeiței Artemis la Efes, Mausoleul din Halikarnas la Bodrum şi Colosul din Rodos. În două călătorii precedente am avut prilejul să cunosc două din ele şi anume: Templul zeiței Arthemis şi Colosul din Rodos (ce a mai rămas, astăzi, din aceste monumente). Din Templul zeiței Artemis, care avea dimensiunile de 51 m lățime şi 105 m lungime şi 127 de coloane de marmoră, din care astăzi a mai rămas numai una. Colosul din Rodos, o statuie de 38 m înălțime, susținând capul zeului Helios, a rămas în picioare numai 66 de ani. Astăzi pe locul statuii este o placă comemorativă. Doream să vedem şi a treia minune a lumii aflată în acestă zonă, mormântul regelui Mau al Cariei, cunoscut sub numele de Mausoleul din Halikarnas. Tocmai se anunțase o excursie charter cu destinația Bodrum. Dar câteva zile de întârziere şi nu am mai găsit loc. Nu a fost să fie. Dar o altă excursie charter tot în direcția aceia şi anume la Marmaris ne-a ademenit. Deci am plecat la Marmaris.

Câteva date din istoria țărmului vestic al Asiei Mici:

În cursul mileniului al III-lea Î.e.n. zona de sud a țărmului egeean era ocupată de palai; în mileniul al II-lea î.e.n., au

apărut carii, licienii și grecii ionieni, a căror limbă a înlăturat, în mare parte celelalte limbi și definitiv în perioada elenistică. Regele Lidiei, Cresus, a reușit să cucerească tot litoralul sud-vestic al Asiei Mici, în secolul VI î.e.n., fără să poată cuceri Caria și Licia. În anul 546 Lidia, Ionia, Caria și Licia ajung satrapii ale Imperiului Persan, apoi în anul 28 î.e.n., aceste țări ajung sub stăpânirea regatului Selucid. Urmează stăpânirea romană, apoi bizantină, urmată de cucerirea de către turcii seldgiuci, apoi, în secolul XIV, acea a turcilor Osmanlâi.

Limbile lidiană, liciană și cariană au fost descifrate la sfârșitul secolului XIX și în cursul secolului XX. S-a constatat că sunt limbi europene. Ele au ieșit în perioada elenistică, înlocuite definitiv de limba greacă.

Întorcându-ne la actualitate, aflăm că toate stațiunile balneare maritime de pe coasta mării Egee s-au dezvoltat, în ultimii 30-40 de ani, din sate de pescari. Între acestea și Marmaris. Nu este de talia Bodrumului, în special în ceea ce privește viața de noapte dar este centrul național de yachting. Marmaris este așezat la poalele muntelui Balaban, de 999 m înălțime, împădurit cu pini mediteraneeni, care ajung până la marginea stațiunii și până la țărmul, în amfiteatru, al golfului Marmaris.

Spre deosebire de Kușadasî, ale cărui hoteluri sunt așezate pe două alonje, la nord și în sud de oraș, de-a-lungul mării, la Marmaris, hotelurile sunt în oraș, despărțite de mare doar printr-un bulevard. Numele de Marmaris se explică în două feluri: primul se referă la sultanul Suleiman Magnificul, care, în urma unei vizite în Rodos, a dispus să se construiască și la Marmaris un castel asemănător cu acela al Cavalerilor din Rodos. Dar castelul realizat de arhitect era

doar o caricatură a castelului din Rodos. În treacăt fie spus, acel castel există și astăzi și într-adevăr este meschin. Sultanul, văzându-l, s-a înfuriat și ar fi spus „marmaris" ceea ce însemna arhitectul să fie omorât.

O altă variantă spune că numele vine de la carierele de marmoră, aflate în împrejurimi (în limba turcă „mermer" însemnând marmoră).

Hotelul în care ne-am cazat, la Marmaris, este situat vis-á-vis de bazarul orașului. Larma acestuia se aude până târziu în noapte, ca un zgomot de fond, precum zgomotul valurilor mării într-o noapte agitată.

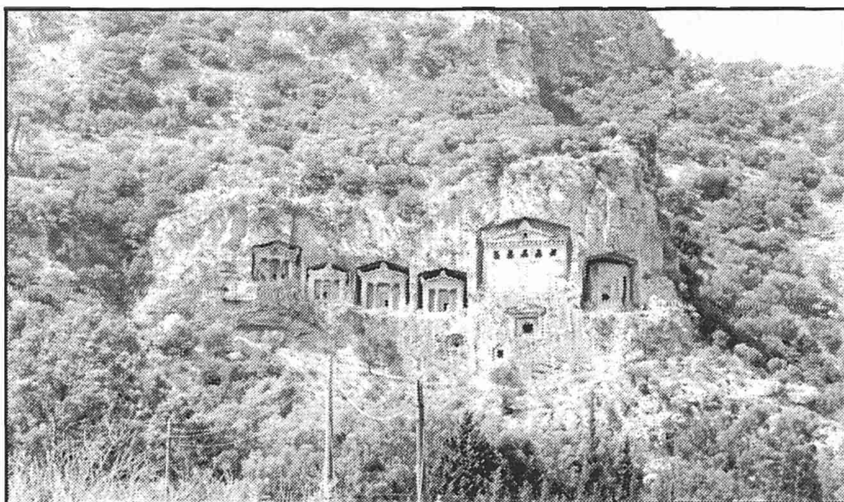
La Marmaris, în afară de plajă și baie în apa transparentă și albastră a mării Mediterane, se mai pot face excursii în Delta Dalyan, o alta, cu toout-terrain, în Safari Parc, o zonă din peninsula Bozboran cu stepă și dealuri, o vizită într-un sat turcesc din împrejurimi, o croazieră sau o traversare spre insula Rodos, deci suficiente prilejuri de a petrece în mod plăcut timpul de care dispun. Cea mai interesantă este călătoria în delta râului Daylan. Acesta izvorăște din lacul Kӧycegiz și se varsă în marea Mediterană printr-o deltă foarte ramificată, pe care o parcurgem cu vasul. Zona este cunoscută prin prezența broaștelor țestoase mari, numite Caretta. Acestea își depun ouăle pe plaja care desparte delta de mare. Puiii când ies din ouă, se îndreaptă spre mare, în cursul nopții, urmând razele de lună reflectate în mare. Dacă cineva ar lumina, într-o noapte fără lună, din altă direcție decât marea, puii intră în derută.

Zona deltei Daylan este declarată Parc Național, „rezervație" și este bine păzită de muncitorii și funcționarii rezervației. Aceștia o păzesc de eventualele stricăciuni pe care le-ar putea face turiștii, dar mai păzesc ouăle de carette și de crabi,

dușmanii broaștelor, fiindcă aceștia mănâncă atât ouăle cât și puii.

Delta este bine dotată cu mici amenajări pentru turiști, șezlonguri, mici chioșcuri cu mâncare, cu obiecte de plajă, cu artizanat, cu mici lăculețe artificiale, plante tropicale cu flori frumoase etc. Din deltă, care are culoarea verde, față de mare, care-i albastră, se merge cu vaporașul spre ruinele Kaunos. În zonă se găsesc și mormintele săpate în stâncă ale licienilor.

Fațadele sunt lucrate artistic cu coloane și frontoane.

Morminte ale licienilor, săpate în stâncă, la Kaunos (Daylan)

Aceste fațade amintesc de cele de la Petra dar sunt mai puțin elegante. În interior, aceste edificii funerare au o cameră de ceremonii; apoi camere cu trei nișe pentru sicrie.

Un asemenea mormânt, dar de dimensiuni mai mari este neterminat și era destinat, se pare ultimului rege al Liciei.

Mai departe de locul acestor morminte, în susul apei, se găsesc nişte gropi cu nămol terapeutic, sapropelic şi toți turiştii profită de acest dar al naturii. Spălarea de nămol se face la nişte izvoare de apă sulfuroasă.

Întorcându-ne pe țărmul mării ne-am continuat drumul spre est până în oraşul Fethy, fostul oraş lician din sec. VI î.e.n., Telmessos. În nordul oraşului sunt şi aici morminte săpate în stâncă. Golful oraşului se numeşte Oludeniz, iar plaja sa superbă este parc național. În oraş există un teatru din perioada romană.

Întregul personal angrenat în turismul turcesc este instruit şi îşi face serviciul cu râvnă. La întoarcerea din excursie, ghidul ne-a povestit că la instruire li se spune că trebuie să-i distreze pe turişti, ca aceştia să nu se plictisească, în special la cursele de întoarcere. Totodată îi învață bancuri și anecdote pe care să le spună turiștilor când nu sunt alte subiecte. Bancul preferat este că de-îndată ce ajungi în Turcia și îți schimbi valuta devii instantaneu milionar sau chiar miliardar.

Și alte bancuri și anecdote mai mult sau mai puțin cunoscute (nu cu evrei, nu cu armeni, nu cu greci).

După o zi plină, care a fost excursia la Daylan, o zi de relache pe plaja de la Marmaris este mai mult decât binevenită. Este atâta linişte pe plajă şi în apă încât te cuprinde o lene profundă, laşi de o parte visurile sau planurile de viitor. Problemele cotidiene se volatilizează, dispar. Marea la Marmaris este splendidă, caldă, transparentă, albastră, ospitalieră şi ademenitoare; te instigă la aventură, vrei să ştii ce este dincolo de orizont, senzație pe care nu o ai pe litoralul românesc al Mării Negre. Acest dor de aventură a dat naştere popoarelor de navigatori de pe țărmul Mediteranei, începând

cu „popoarele mari" până la navigatorii greci, fenicieni, arabi, italieni, spanioli.

Marea Neagră este odihnitoare, nu te îndemnă la aventuri pe mare, este mai domestică, este o anexă a continentului și nu invers. Dar nici Marea Neagră, nici Mediterana nu se compară cu Oceanul Pacific, pe care l-am văzut pe coasta aproape pustie, neatinsă de civilizația modernă de la Puentarenos din Costarica. Aici, în fața depărtărilor albastre ale oceanului, realizezi cât de mic, de singur și efemer ești.

Chiar dacă omul va cunoaște în câteva zeci de ani galaxia noastră, alte galaxii îi vor arunca provocarea și așa la infinit. Obiectele aduse de valurile oceanului sunt atât de șlefuite încât doar imaginația lui Brâncuși ar putea realiza efortul și timpul necesar șlefuirii.

Revenim la Marmaris. În ziua următoare, se organizează o excursie prin Safari Parc, în peninsula Bozburun, într-o zonă de câmpie, dealuri cu pini, cu vegetație de stepă cu plante ciudate, cu drumuri nemodernizate, denivelate și prăfuite. Se călătorește cu un convoi de jeepuri Suzuki, pe lângă cascade și golfuri pustii. După o călătorie de câteva ore are loc oprirea la o cascadă mică, în două trepte, unde abia încap cei 70 de participanți ai excursiei. Refrișați, participanții au un alt prilej de bucurie, căci se anunță masa țărănească, la marginea unui sat cu case risipite. Pe o masă lungă din lemn, cum se obișnuiește la noi la țară, la nunți, se servesc diferite salate, care reprezintă punctul forte al bucătăriei turcești, apoi un fel de carne, la alegere, pui, vită sau pește, cu pâine țărănească intermediară și băuturi răcoritoare.

Apoi se vizitează un atelier-școală de țesut covoare. Localul, utilajele și materialele sunt sponsorizate de stat.

După însușirea meseriei, elevele își organizează ateliere de covoare, acasă, și le vând turiștilor din Safari Parc. Auzind că suntem din România au întrebat de chilimurile (covoarele) din Basarabia. Aici chilim înseamnă covor în general și nu un anumit gen de țesătură a covorului, cum înseamnă la noi.

Le-am spus că și în România covoarele basarabene sunt foarte apreciate, iar în Franța, în biroul fostului președinte al Franței, Charles de Gaule, la Elisée, este un covor din Basarabia de dimensiuni mari (tapis de Bessarabie).

După excursia în Safari Parc, încă o zi de relache, la Marmaris, este foarte necesară. În ziua următoare, ne oferim o croazieră pe Mediterana cu opriri în porturile Paradise, Islands, Caves, la plajele Kūmlubuk, Tūrunc și în câteva golfuri pustii, pentru a gusta liniștea și singurătatea. Prânzul se servește pe vas. Vasul, „Romeo boat", este al unei familii care se ocupă de navigație, de bucătărie, de servirea turiștilor, numai cu membrii familiei.

A doua zi este dedicată cumpărăturilor; magazinele de lux afișează: „Nu insistăm să cumpărați", pe când la celelalte magazine, negustorul face tot posibilul: vorbă, cafea, zâmbete, lamentații despre cât de greu se descurcă cu jobul său, încât nu prea scapi fără să cumperi ceva ce nu-ți va folosi, dar îți va aminti de Marmaris.

A venit și ziua plecării, călătoria cu avionul și aterizarea la Otopeni, în aplauzele călătorilor. Din prima clipă, deîndată ce treci de vamă, capeți o anumită certitudine, s-au terminat grijile și preocupările mărunte, care te sâcâie: să fi la o anumită oră la autocar, să nu rătăcești drumul, să ai biletul la tine, să nu-ți pierzi pașaportul și valuta etc. Apreciezi statutul de „acasă", nicăieri nu te poți simți, mai bine, mai în siguranță.

5. Opinii ale unor personalități franceze referitoare la România, români, la unele datini și instituții românești.

Vom începe cu un scurt istoric al opiniilor unor personalități franceze referitoare la România, din secolul XIX până în prezent.

Jean Alexandre Vaillant (1804-1866), Director al Colegiului Sf. Sava în perioada 1831-1834, autor al unor lucrări despre limba, istoria și societatea românească, este obligat de domnitorul Ghica să părăsească Țara Românească, din cauza implicării sale într-un complot ce îl viza pe domnitor. În Franța, continuă să scrie despre românii din Țara Românească, Moldova și Transilvania, și să-i susțină pe revoluționarii români din Paris. Tot lui i se datorează legenda potrivit căreia Pierre de Ronsard este de origine română, Ronsard fiind nepotul unui boier român care avea moșia la Mărăcineni, județul Buzău. Acest nepot a plecat la Paris să-l ajute pe Philippe de Valois.

În 1848, la Paris, Alphonse de Lamartine, devenit ministru de externe al Guvernului Provizoriu al Revoluției franceze, acceptă patronajul "Societății studenților români la Paris". La această societate se adunau studenții români care audiau cursurile savanților francezi filoromâni Jules Michelet și Edgard Quinet la Collège de France. Jules Michelet susținea unirea Principatelor și admira calitățile poporului român. Edgar Quinet a susținut drepturile și libertatea poporului român. El s-a exprimat: "L'amitié de la Russie a èté plus funeste aux Roumains que l'ostilité de tous les autres peu-

ples réunis", Paul Bataillard, Armand Levy au fost prieteni sinceri ai României.

Elias Regnault, în cartea sa "Istoria politică şi socială a Principatelor Române" (1855) vorbeşte de intrarea României cu fruntea sus în lumea modernă. Saint Marc Gerardin, A.A. Ubicini, Ducoros Aubert, primul ministru plenipotenţiar al Franţei în Regatul României, au fost prietenii românilor

Generalul **Henri Mathias Berthelotl** a simpatizat mult pe români, deşi s-a exprimat "Vous les Roumains, vous êtès admirablement desorganisés".

Emmanuel de Martonne, membru de onoare al Academiei Române, în timpul discutării Tratatului de pace, după 1918, în calitate de raportor, a susţinut interesele românilor atât direct cât şi prin publicaţiile sale, unele ca memorii ale Comitetului de Studii, însoţite de numeroase hărţi. Profesorul de Martonne a vizitat toată ţara, inclusiv Basarabia, pentru a se lămuri în privinţa istoriei şi etnografiei acesteia. El a fost găzduit pe malul Nistrului, la conacul lui Pavel Gore care avea o bibliotecă impresionantă, privind Basarabia pământ românesc. Redăm un citat din volumul „Basarabia desrobită", iulie 1942, Chişinău.

„Deasemenea, cetăţile „de margine" stau mărturie vie a fiinţei de totdeauna a poporului român în această parte de ţară, precum fac şi dovadă că această margine a fost încă de la început considerată ca bază de apărare a Moldovei".

Şi pentru a încheia, găsim necesar să arătăm modul practic în care profesorul **De Martonne**, trimis de Conferinţa de pace de la Versailles (1918) să se informeze asupra temeiniciei pretenţiunilor noastre asupra Basarabiei, a înţeles să se achite de această delicată şi grea însărcinare şi cum s-a convins de dreptatea cauzei noastre.

Nu a cercetat statistici, nu s-a oprit prin arhivele provinciei, nu s-a lăsat impresionat de aspectul orașelor, nu și-a cheltuit vremea în reuniuni mondene sau banchete oficiale, ci s-a dus direct la sursă; luând contact cu țărănimea, cu care s-a putut chiar înțelege în graiul ei, datorită latinității limbii.

A cercetat multe regiuni și multe sate și cu acest prilej, a întrebat un țăran dintr-un sat oarecare dacă în sat sunt, pe lângă Moldoveni și alți oameni, din alte neamuri.

Țăranul serios și plin de duh, s-a gândit o clipă, s-a scărpinat după ceafă și i-a răspuns: "Apoi cocoane, dacă vrei să afli ce fel de neamuri trăiesc pe aici, du-te și dumneata în țintirim și citește pe cruci și de acolo îi vedea și dumneata cam ce fel de oameni trăiesc pe aici".

Profesorul De Martonne a urmat sfatul țăranului, s-a dus în cimitirul satului și nu a găsit pe cruci decât nume autentic românești: Arbore, Colibă, Bordei, Verde, Pădure, Grozea, Gruia ș.a.m.d.

Aceleași constatări le-a făcut, după aceia pretutindeni.

Și astfel s-a putut duce înapoi la Versailles, să dea informațiuni, care de data aceasta exprimau adevărul în sensul cel mai absolut.

Pământul este și rămâne totdeauna al celor care au cele mai multe și vechi morminte, săpate în trupul lui".

Raymond Poincaré, președinte al Franței, membru de onoare al Academiei Române, a susținut drepturile românilor din Transilvania și unirea Transilvaniei, Basarabiei și Bucovinei cu România.

Alți intelectuali francezi Emile Boutroux, filosof, Alfred Baudrillard, cardinal și istoric, Eduard Herriott, Gaston Richard, lingvist, sociolog, au susținut unirea Basarabiei cu România în 1918.

Și scriitorul **Marcel Proust** a fost un apărător entuziast al cauzei românilor în preajma, în timpul și după primul război mondial.

Lucien Romier, scriitor, în cartea sa "Le carrefour des Empires morts: du Danube au Dniestr "(Paris, 1931) se referă la Basarabia și Bucovina, pământuri românești. Autorul parcurge toate provinciile românești și este plăcut surprins de olteni, care îi amintesc de romani, așa cum se adună ei în grupuri mici, în picioare, în piața centrală a orașelor și discută probleme politice și de interes public. Remarcă deasemenea spiritul spontan și ascuțit al bucureștenilor. Subliniază eforturile României Mari de uniformizare organizatorică, legislativă, a învățământului, în toate provinciile nou alipite țării

Yves Auger, profesor la Universitatea din Cluj în perioada interbelică, prieten cu Emil Racoviță, a tradus din literatura română (Mihail Sadoveanu, Ion Creangă).

Duprout d'Alphonse fost director adjunct la Institutul francez din București, a răspândit cultura română în Franța, după cel de-al doilea război mondial.

Jean Mouton, director al Institutului Francez, între anii 1930 și 1946, a fost un fin observator al vieții culturale și politice din România. Descrie pe larg evenimentele din August 1944, intrarea rușilor în România, rolul excesiv al acestora în Comisia aliată de control. În cartea sa, Journal de Roumanie, manifestă o prietenie profundă pentru România.

Paul Morand a fost numit de guvernul de la Vichy al generalului Pétain ministru plenipotențiar pe lângă regele Mihai I, la București, de unde se va retrage în iulie 1944, trecând ca ambasador la Berlin. De țara Românească îl leagă sentimente mai adânci, fiind căsătorit din 1927 cu prințesa Șuțu.

Despre volumul "Bucarest" al lui Paul Monrad (Plon, 1935), Izabela Sadoveanu scrie: Paul Monrad a căpătat ușurința de a subsuma lumi întregi, secole de istorie umană ce nu încap în multe tomuri, psihologia etnică, fizionomia popoarelor, în câteva trăsături de schiță care, dacă nu sunt întotdeauna "saisissantes de verité", sunt totuși tratate cu un brio, cu o vervă de cel mai bun gust". În București, el admira civilizația veche și natura rămasă încă proaspătă, casele particulare, cu mobilă dacă nu foarte frumoase, dar emoționante tocmai prin faptul că au ieșit din modă, micile palate boierești, păstrate ca și intacte în grădinile lui năpădite de arbori și flori.

Georges Castellan, istoric și profesor universitar, membru de onoare al Academiei Române a ținut, primul după cel de-al doilea război mondial, cursuri consacrate istoriei României.

Réné Payot, directorul ziarului "Journal de Genève" a susținut în gazeta de mai sus, în numărul din 7 mai 1965, că "Basarabia trebuie să aparțină României".

Dominique Fernandez, scriitor francez contemporan, important, cunoscut în special prin notele sale de călătorie, având un acut simț al observației, a publicat, în urma unei călătorii în România, cartea "Rhapsodie roumaine" (Grasset, 1998). În urma călătoriei, a devenit un prieten al României, a observat cu atenție oamenii și instituțiile din România. Dacă asupra oamenilor impresia este excelentă, impresia despre drumurile, hotelurile și restaurantele din România este negativă. În legătură cu drumurile scrie: "dacă în Europa de vest se circulă cu 120-140 km/oră, în Ungaria cu 100 km/oră, în România cu 60 km/oră. Este o rămânere în urmă, din punct de vedere tehnic, dar este un avantaj pentru un turist, care vrea să cunoască ținutul parcurs".

În privința satelor spune: "la sate se observă case decorate cu un gust simplu şi sigur, nealterat de ambițiile civilizației industriale. Pâinea românească este un regal". La Răşinari "nous avons découvert au bout de la ligne sinueuse (tramway) le plus beau, le plus pur village de toute la Roumanie, c'est que n'est pas peu dire".

În Bucureşti, "este suficient să părăseşti Magheru, pe străduțele în direcția bulevardului Dacia, pentru a descoperi un Bucureşti adevărat, intim care îți aminteşte de originile sale, cu păduri şi bălți: pretutindeni arbori şi grădini, case individuale înconjurate de verdeață, în mijlocul unei mulțimi de străduțe".

Este impresionat de numărul vorbitorilor de franceză corectă, chiar elevată. Mai scrie "niciodată un român nu m-a întrebat despre violarea elevelor în liceele franceze, nici despre răsmerițele care fac ravagii în periferiile oraşelor noastre. Românii pot să-ți recite din Rimbaud sau Apolinaire pe dinafară, iar noi nu cunoaştem nici măcar numele lui Eminescu". Părinții îi învață franceza pe copiii lor şi astăzi, după o jumătate de secol de ruptură politică dintre est şi vest

Având nevoie de o scară pentru a deschide un geam la vila unde a fost cazat, a apelat la un vecin, care a venit imediat cu o scară; acest vecin, originar din Basarabia, vorbea o franceză cu totul impecabilă. În România, cărțile sunt la fel de bine venite ca şi medicamentele şi pasiunea pentru lucruri de spirit, pentru multă cultură veritabilă, setea intelectuală este mult superioară celei din Europa consumului şi a facilităților. La Iaşi, de exemplu, perpetuarea culturii franceze, cu toată depărtarea geografică şi vicisitudinile politice este un simptom al vitalității intelectuale a Iaşului.

Gilbert Gardes, scriitor participant la Sesiunea organizată de Academia Română, în septembrie 2000, pe teme legate de salvarea patrimoniului artistic și cultural, critică serviciul de la restaurante, dar este impresionat de primirea la mănăstirea Țigănești "primirea e aici familiară, invitații iau loc în jurul unei singure mese, tacâmurile sunt puse pe o față de masă imaculată. Aici totul sau aproape, provine din gospodăria mănăstirii: roșiile savuroase, salata, brânza de oi proaspătă și bine scursă, demna de Homer, varza murată, ardeii umpluți, merele crocante etc. Binecuvântări și mulțumiri spuse cu o convingere care exclude efuziunile superflue, deschid și închid evenimentul.

O altă bucurie, pe care inteligenția bucureșteană i-o oferă vizitatorului francez, este plăcerea și eleganța cu care i se adresează în franțuzește. S-au format aici legături adânci, întemeiate pe afinități care dăinuie. România are multe de oferit, mai ales în ceea ce privește promovarea patrimoniului european la care participă".

Jean Cuisenier, om de știință francez, director al Muzeului Național de arte și tradiții populare, în ultimii 30 de ani, a făcut mai multe călătorii de studii în România. Vizitează satele: Sârbi din Maramureș, Dobrița din Gorj și Sucevița din Bucovina. Locuiește la țărani, ia masa cu ei, se interesează de toate întâmplările și ia parte la ele, s-a integrat în viața de zi de zi a sătenilor, pe perioade lungi, pentru a cunoaște viața lor din surse directe. Această activitate, precum și analiza și observațiile sale le-a publicat în volumul "Mémoire des Carpathes. La Roumanie millenaire: un regard intérieur" (Plon).

Câteva din observațiile savantului etnolog, lingvist, filolog

și istoric: (interviu luat de Eugen Holban) - studiind picturile de la Sucevița despre una din acestea el apreciază că se îndepărtează de la modelul bizantin. Deja se anunță Renașterea; dând un fond verde celei mai mari părți a câmpului spațial și o culoare roșie dominantă mulțimii de personaje, pictura produce o impresie de somptuozitate. Referindu-se la chipurile încoronate, autorul ne spune că trebuie să ai o cultură umanistică pentru a-i identifica. Aceștia sunt filosofii, numele lor criptice ascund pe Appolonius, Homer și Thucidide, după cum în biserica din Tg. Jiu picturile murale decodifică pe Socrate, Platon, Plutarh, costumați "à la byzantine". Tot în Gorj, în desfășurarea finală a ritualului funerar se folosesc expresii legate de pământ, care se foloseau curent la Roma "sit tibi terra levis"; "mater terra genuit, materque recepit" (din pământ ești, în pământ te vei întoarce). Nunțile și funeraliile ca și obiceiurile de Paște și de Crăciun au la români frumusețea unei înalte culturi europene. Urmărind ritualul căsătoriilor în Bucovina și ascultând poemele care se întind până la crearea lumii - care nu au o vârstă - **Cuisinier** le aseamănă cu poemele homerice.

În multe din regiunile vizitate, autorul constată că motivele brodate pe costumele naționale românești seamănă cu ceea ce purtau ciobanii din Europa galo-romană.

În Maramureș, a găsit elemente ale costumului vechi care sunt îndepărtate prototipuri preromane, iar unele modele chiar preistorice sunt purtate chiar în zilele noastre. Zadiile purtate de femei compuse din două părți, una în față și alta în spate, reprezintă un model extraarhaic, când podoabele se reduceau la două elemente care să acopere părțile rușinoase. Galii, francii și germanii aveau și ei asemenea costume, dispărute de două milenii, dar păstrate în Maramureș.

In altă ordine, autorul remarcă modul în care sunt clasificate rudele din punct de vedere al lateralității; autorul constată, pe de o parte, prezența unor structuri ferme, ca și în Franța, Germania, Italia, Spania, iar pe de altă parte sunt lucruri diferite, care nu pot fi interpretate decât print-o trimitere la istorie. Observă cum funcționează relațiile de rudenie prin intermediul problemelor care se pun cu prilejul așezării copiilor la casa lor, să-i înzestreze cu mijloace de existență, cu pământ, cu locuință, deci un ansamblu social larg organizat de relațiile de rudenie. Autorul a notat vocabularul, de care se servesc românii, ca să desemneze diferite categorii de rude. A avut acces la genealogiile interlocutorilor, legăturile de alianță înnodate de căsătorii, ajungând la categoriile prin care românii se clasează în raport cu ceilalți. A constatat prezența unui sistem de înrudire clar construit. Unele cuvinte cheie constitue o problemă, de exemplu cuvântul, care îl desemnează pe strămoș în general - MOȘ - care nu este de origine latină. Înseamnă oare că în România este încă prezent ceva pomenit din substrat?" se întreabă autorul.

La Sucevița, a constatat o cultură de săteni care sunt departe de înalta cultură ecleziastică de la Mănăstire, fiindcă se perpetuă practici străine de acea cultură. De exmplu, când turmele sunt conduse, primăvara, la munte are loc aprinderea focului viu. Tot așa practica jocurilor funerare, în timpul celor trei zile cât timp au loc ceremoniile în casa mortului, nu are loc numai priveghiul condus după regulile practicii creștine, ci au loc jocuri, deghizări, un întreg ansamblu de activități străine de creștinism. Așadar un soi de dublă cultură. La nunți ori la ritualurile funerare, în Bucovina erau practici complet diferite de cele observate în Maramureș și Oltenia, unde ofi-

cianții pentru ceremonialul profan al nunții sau al înmormântării erau membrii familiei, rudele sau vecinii. În Bucovina sunt oficianți specializați: pentru nuntă este "rânduitorul" care se face interpretul actorilor sociali. La fel la înmormântări există un oficiant care prezintă viața și meritele decedatului, mergând cu exemple până la începuturile creștinismului.

Trecând la alți iubitori ai culturii române, în 1996, s-au aniversat la Paris, 90 de ani de la apariția revistei Viața Românească. Cu această ocazie, președintele Uniunii Scriitorilor Români de atunci, Laurențiu Ulici a înmânat diplome de onoare unui număr de 17 scriitori, traducători, critici literari și editori francezi, care s-au distins în promovarea literaturii române în spațiul francofon: *Serge Faucherau, Michel Camus, Dominique Daguet, Paola Bentz-Fauci, Jean Louis Courriol, Jean Poncet, Charles Carrère, Gèrard Bayo, Huguette de Broqueville, André Doms, Marc Quaghebeur, Yves Broussard, Marily Le Noir, Alain Paruit, Hélène Lentz, Edgard Reichmann, Michel Wattremez*.

În mai 1998, s-a desfășurat la Paris ediția a VIII-a a zilelor "Lucian Blaga" la care au participat numeroși scriitori francezi, prieteni ai României.

Un alt prieten al României este **Jean Yves Conrad**, președintele Asociației "Limbi și culturi europene". Editează revista "La lettre de Roumanie". Îl apreciază în mod deosebit pe George Călinescu. Exemple:

> Uneori cu maxime: "Rien n'est vrai s'il n'est exprimé. Rien nest exprimé s'il n'est vécu" ("Nimic nu este adevărat dacă nu este exprimat. Nimic nu este exprimat dacă nu este trăit.") - în nr. 3, martie-aprilie 1999, al revistei. Alteori, cu aprecieri la adresa lui

Eminescu: "Les eaux vont tarir dans les lite des rivières et au-dessus de sa tombe vont surgir des forêts ou des cités, une étoile va passer dans le lointain, jusqu'à ce que cette terre ramasse toutes ses sèves et les élève dans un fine tige de l'autre lys qui aura la puissance de ses parfums"("Ape vor seca în albie și peste locul îngropării sale va răsări pădure sau cetate, și câte o stea va veșteji în depărtări, până când acest pământ să-și strângă toate sevele și să le ridice în țeava subțire a altui crin de tăria parfumurilor sale") în nr. 4 mai-iunie 1999.

Claude Karnoouh, profesor la Universitatea din Cluj a publicat "L'Invention du peuple. Chronique de Roumanie" despre satul românesc, despre intelectualitatea și patriotismul românilor. Recent, într-o serie de articole despre problemele Republicii Moldova, critică proasta canalizare a părții vechi a Chișinăului, menționând că de acestă boală suferă și Bulgaria și România. Linia de demarcație între vest și est spune Karnoouh nu este dictată de religie (Huntigton), ci de absența spiritului de prevedere cu măsurile necesare.

Vidette Rey membru de onoare al Academiei Române (1993)consideră România a doua sa patrie; **Michel Tournier**, filosof și literat francez consideră că nu există în lume o altă țară mai apropiată de Franța ca România; **Thierry de Montbrial**, președintele Institutului Franței, membru de onoare al Academiei Române, este un prieten adevărat al României.

În martie 1999, s-a discutat despre români în Parlamentul Franței. S-a recunoscut "că dacă la concursul de intrare în

École Normale Supérieure s-ar impune un sever examen de „limbă franceză, n-ar intra decât elevi români".

Claude Duroch, președintele Asociației „Amitie Partage" din Quimper (Franța), este unul dintre francezii "cu suflet românesc", cum i se spune, ca aluzie la faptul că de 12 ani, 7 zile pe săptămână, 12-14 ore pe zi, d-l Duroch, secondat de soția sa, Françoise, lucrează numai pentru România. Practic, pentru acest domn distins, dinamic și jovial, România este o meserie, "poate cea mai frumoasă dintre toate pe care le-am practicat în viață". Un interviu luat de d-l **Popescu Longin** (Formula AS, anul XII, nr. 526 iulie 2002): *„În opinia multor occidentali, România este condamnată să băltească într-o nefericire perpetuă - ceea ce este absolut injust"*

- Un important fiosof român, **Nae Ionescu**, spune pe la începutul secolului trecut că noi, românii, trebuie să fim fericiți dacă sora noastră mai mare, Franța, ne dă voie s-o iubim. Problema este dacă Franța are nevoie de iubirea unui popor care ridică atâtea probleme, precum românii. Una dintre ele, hoardele de emigranți gitano-români, care cerșesc și fură din magazine și parcări, se pare că i-a exasperat pe parizieni.

- Nu voi cădea în capcana de a-mi imagina că aceia sunt singurii români de pe continent. Meseria mea e...... România, gândirea pozitivă, iubirea și respectul pentru această țară. După 12 ani de "practică" în cunoașterea României, mă bat alte gânduri și idei legate de sufletul românesc. Dacă vreți, sunt dintre aceia care ar dori să roage România să se lase iubită și de francezi. Oricum, noi o iubim și fără voie, dar îmi place exemplul dumneavoastră cultural. Pe de altă parte, știm că, în opinia multor occidentali, România este condamnată să băltească într-o nefericire perpetuă - ceea ce este absolut

injust. Cum ar spune **Bernard Houliat**, autorul splendidului volum "La Roumanie au Petit Bonheur", aici se află și alte lucruri decât cele sordide; România nu este numai un cuib de infractori trimiși să tulbure viața parizienilor sau milanezilor, cum lasă deseori să se înțeleagă televiziunile și ziarele occidentale.

- Este țara unei imense generozități , a unor peisaje și sate sublime, a vacilor care pasc (și în Franța vezi vaci la pășune, dar nu atât de multe ca în România). România este o țară a culturii, a curajului și a bucuriei de a trăi, o țară tonică și deschisă, frumoasă în complexitatea ei. O țară mândră de culturile care se intersectează pe teritoriul ei, de poveștile, extravaganțele și savorile sale, de mersul ei "leneș" și de inteligența ei naturală. O țară cu obârșie străveche și o istorie prodigioasă. În România am găsit acel "ceva" care seamănă cu fericirea. În buletinele informative ale asociației noastre, nu uităm să amintim de fascinantul destin al Bucovinei, aflată la răscrucea unor imperii moarte, de cetățile sașilor din Transilvania, de viorile Maramureșului, de cătunele moților cocoțate pe Munții Apuseni. În fine, România este țara în care se întâmplă lucruri incredibile: mireasa plânge la cununie (când i se pune voalul și i se cântă "Ia-ți mireasă ziua bună") și sătenii râd în cimitir (la Săpânța, în Maramureș). Toate acestea sunt deopotrivă constatările profunde ale lui **Bernard Houliat** și, în egală măsură, mărturiile cele mai sincere pe care eu însumi le fac în fața românilor, ca străin care am cutreierat o mare parte din această țară.

- Dacă și noi, românii, intrăm în structurile europene, ce credeți că ar trebui să păstrăm și ce ar trebui să aruncăm peste bord din "specificul românesc"?

- "Amitié Partage" va organiza anul viitor o excursie itinerantă prin România, declanşând dezbaterile în fiecare mare oraş şi în cât mai multe sate, pentru a explica exigenţele UE. Părerea noastră este următoarea: în România nu există o suficientă comunicare între oameni şi autorităţile Statului. Dacă nu există o astfel de relaţie, nu poate exista comunicare nici între români şi occidentali. De aceea trebuie dezvoltată societatea civilă şi creată egalitatea de drepturi şi obligaţii pentru toţi. România este un pic retractilă în privinţa respectării ideii de parteneriat; organizaţiile sindicale, spre exemplu, trebuie să participe direct la dezvoltarea, restructurarea şi privatizarea întreprinderilor şi să nu se limiteze la organizarea de demonstraţii, să conteste tot timpul, mărşăluind pe străzi. Pe de altă parte, dacă e să păstreze ceva cu sfinţenie, românii nu trebuie să-şi abandoneze relaţiile de familie. Calitatea relaţiilor de familie în România, unde părinţii îşi ajută copiii, bunicii îşi cresc nepoţii, mezinul între copii rămâne în casa părinţilor etc., este fantastică. Francezii, atinşi de un individualism feroce, rămân şocaţi să descopere relaţii atât de strânse între oameni. Urmează calitatea şcolarilor, a învăţământului. Este o mare diferenţă între elevii români şi cei francezi. În timp ce la Paris băieţii şi fetele de 12-13 ani vorbesc la celular, fumează, se îmbracă fistichiu sau ascultă muzică la walkman-uri în timpul orelor, enervându-şi profesorii şi tulburând frecvent lecţiile, în România este altfel. M-a impresionat disciplina elevilor români, respectul lor pentru studiu, pentru şcoală, pentru profesori. Se îmbracă decent, salută, sunt preocupaţi de viitor. La tineri am remarcat ceea ce nu trebuie abandonat: iubirea de ţară. Ceea ce lipseşte este încurajarea din partea autorităţilor. În fine, nu trebuie să abandonaţi nimic din ce este tradiţional, legat de istorie şi de

cultură. Să vă păstrați ospitalitatea, căldura și mândria. Dar să abandonați complexul de inferioritate, pesimismul național, fatalismul și suspiciunea față de parteneri. Să învățați să vă țineți cuvântul dat.

Gabriela Adamesteanu redă din presa franceză: „Balsam pe rană"

În Les Échos (25.06.02) toți cei care suferă de "imaginea României în lume" pot să găsească o momentană consolare. Articolul semnat de Eric Delon, România: rezervor de materie cenușie foarte francofonă, invită investitorii francezi să intre mai repede într-o piață de 23 de milioane de consumatori (recensământul ne-a spus însă că cifra este mai mică) "cu o mână de lucru foarte calificată, la un cost aproape derizoriu" și la doar câteva ore de zbor față de Paris. "Anul trecut România a văzut ieșind din universitățile ei peste 6000 de ingineri! Aproape tot atât cât din țările vecine la un loc. Un informatician bine plătit ia la București între 800 și 900 de dolari pe lună la o competență egală cu omologul său vest-european, plus prime și bonusuri în funcție de rezultate, condiții de lucru motivate și perspectiva de a evolua, mai curând sau mai târziu, într-un mediu internațional."

Documentat și echilibrat, autorul articolului amintește că buna reputație a inginerilor români este veche, trecând și prin dorința lui Ceaușescu de a face din România "o națiune de ingineri", nu uită bugetele prea sărace pentru cercetare și învățământ, nici corupția și birocrația, amintite în trecere, nici "fuga creierilor" ("un sfert dintre tineri părăsesc țara cu diploma în buzunar pentru Germania, Statele Unite, Canada").

Dar mai multe declarații favorabile (între care și a lui Bill Gates) sunt menționate în articol pentru a elogia calitatea inginerilor români. Iată de pildă ce mărturisește **Alain**

Kremeur, președintele Camerei de comerț și industrie franceză din România: "Tinerii sunt petrolul României. Nu am un inginer care să nu vorbească trei limbi, între care franceza este a doua limbă naturală. Prin tradiție, în plus, sunt foarte muncitori și gata să se scufunde în problematica nouă și să înghită tone de lucrări. Au înțeles că tranziția o să dureze mult și nu au decât să-și suflece mânecile". Ce reproșează "expatriații francezi" acestor "scientifiquees latino-orientali"? Formația prea academică și stagiile insuficiente în întreprinderi - un defect mai general, de altfel al învățământului românesc. Tușele acestea nu fac decât să evidențieze tonul favorabil al articolului;

Pe aceeași linie merge și Peuples en marches (iunie 2000), publicație influentă pentru mediul afacerilor. De la epopeea umanitară la parteneriat e titlul unuia din articolele care consideră că "România s-a transformat. Dar o mare parte a partenerilor francezi nu a evoluat în această privință și păstrează în minte o imagine tot mai depărtată de realitate".

În fapt, drumuri bine asfaltate leagă principalele orașe, satele cu peste 5000 de locuitori au telefon și/sau poștă, parcul informatic a crescut cu mult și 800 de firme din Rhône-Alpes lucrează cu România. Autorul articolului dă o notă bună conaționalilor săi care au trecut de la acțiunea "Villages roumaines" menită să împiedice distrugerea satelor pe care o plănuia Ceaușescu la un adevărat parteneriat cu românii - viraj efectuat de cei atenți la schimbarea relațiilor românești după 1996. Cooperarea (apă, educație, sănătate, sprijin pentru aleși) include și schimburile între tineri și menționează francofonia - pentru că interesele geopolitice nu lipsesc din tablou.

Claude Pernin a ajuns cu o remarcabilă eficacitate și per-

severență la cea de a VII-a ediție a unei manifestări culturale franco-române. Anul acesta, în perioada 9-18, octombrie 2002, au avut loc Rencontres Franco-Roumaines en Méditerranée, la Sète, Colombiers, Loupain-Topalu și Montpellier în prezența unor intelectuali cunoscuți din Franța și România.

România văzută de pe Rhône

„Asociația Rhône-Roumanie, care grupează aderenți din orașul Lyon și din împrejurimi, a împlinit recent zece ani de la înființare; evenimentul este marcat de președinta în funcție, Claude Chauvin, în editorialul numărului recent apărut din Bulletin de liaison. Association Rhône-Roumanie, No.31, Janvier 2003.

Cele douăsprezece pagini ale buletinului extrase din presa franceză despre cărțile lui Alexandru Vona și G. Liiceanu, informații despre turismul românesc la Marea Neagră și foarte multe extrase din ziarele franceze despre evoluțiile din România - politice, economice și culturale. Sunt anunțate, de asemenea, adunarea generală a Asociației în luna februarie, o „lună românească“ la Pierre-Benite (lângă Lyon) în martie 2003, cuprinzând un festival al filmului românesc, o expoziție de pictură a Monicăi Damian-Vaupré, un concert al grupului muzical „Basarabia“.

Sunt și intelectuali francezi care nu iubesc România:

- Astfel, **Emmanuel Carrère** scrie, în 1990, după ce vizitează România, că rămâne cu impresia unui tărâm îndepărtat și straniu. Articolul scris se intitulează „En Roumanie, c'est à dire nulle part“ (La règle du jeu, 1991, pag. 152-173).

- **Renard Camus** scrie, în 1999 "La guerre de Transylvanie“ (POL, Paris, 1999): Pe români îi caracterizează „o confuzie mintală“, "Românii nu-și cunosc nici istoria“.

- **Edgard Rechmann**, s-a acroșat de un articol al lui

Voicu, profesor la Facultatea de istorie a Universității din București, partizan al învinuirii românilor de antisemitism și holocaust și a difuzat în lumea franceză ideea antisemitismului la români dând exemplu pe Liiceanu, Pleșu, Nicolae Manolescu, ca să nu mai vorbim de Eliade, Cioran, Culian și alții.

- **Alexandre Laignel-Lavastine**, scriitoare franceză, fostă studentă a lui Matei Cazacu, mătușa lui Vladimir Tismăneanu, în cartea sa "Cioran, Eliade, Ionesco. L' oubli du fascisme (PUP, 2002,pag.553)", îi atacă pe cei trei români, acuzându-i de legionarism, aducând argumente de ea fabricate, prin alăturarea diferitelor fragmente de citate și prin interpretarea lor falsă. În altă ordine de idei la pag.55, în legătură cu Tratatul de la Varsailles din 1919 spune: „Această pace era o divină surpriză dat fiindcă țara intrase foarte târziu în război (1916)". Ea își dublează teritoriul obținând de la marile puteri recunoașterea alipirii Transilvaniei și a Banatului (care aparținuseră Auistro-Ungariei), a Basarabiei și a Bucovinei (care aparținuseră Uniunii Sovietice) și a Dobrogei (care aparținuse Bulgariei). Să notăm că, guvernul român intrase în război cu șapte luni înaintea celui al Statelor Unite și că făcând asta, dovedise o îndrăzneală care friza inconștiența, dată fiind poziția sa geostrategică. Să rectificăm trei erori concrete; 1) Basarabia aparținuse deja României din 1856 până în 1878, în virtutea tratatului de la Paris din 1856; 2) Bucovina fusese luată de români de la austrieci și nu de la Uniunea Sovietică (care nici nu exista la acea dată sub acest nume); 3) Dobrogea era românească din 1878, cedată fiind de Imperiul Otoman și nu de Bulgaria (numai partea meridională a Dobrogei, numită Cadrilater, fusese cedată de Bulgaria, dar în urma Tratatului de la București, din 1913).

Alain Paruit a criticat sever cartea Alexandrei Laignel Lavastine în revista Esprit, în articolul „L'oubli de la rigueur, Repères, Controverses, Comment critiquer Eliade, Cioran, Ionescu“, demantelând pas cu pas afirmațiile rezultate din citate trunchiate pentru a-i prezenta pe cei trei ca legionari și chiar fasciști notorii.

În iulie 2002, în săptămânalul francez „Le nouvel Observateur“, a apărut articolul semnat de Elsa Vigoureux, „Coșmarul Țigan“ în care descrie România astfel: O țară în care spitalele publice foarte des refuză să îngrijească rromi. O țară în care în mod regulat sunt organizate pogromuri antițigane. Cum poți scrie asemenea lucruri grave fără să te documentezi la fața locului! Realitatea este cu totul alta, iar efortul de integrare a acestei minorități cu un comportament dificil este remarcat de toți străinii care au cercetat această problemă.

Câteva concluzii:

1. Lumea franceză îi iubește pe români, recunoaște vechimea culturii străvechi cu rădăcini arhaice; deasemenea apreciază înclinația românilor pentru cultura și limba franceză;

2. Intelectualitatea franceză protestează împotriva etichetărilor făcute în grabă și care de fapt aparțin unor cazuri izolate sau unor grupări mici;

3. Francezii constată nivelul cultural ridicat al intelectualilor români și pregătirea serioasă a elevilor, în special în informatică și în limba franceză;

4. Constată că anumite relații de familie sunt mai raționale și mai responsabile decât acelea din Franța, de exemplu, participarea bunicilor la creșterea nepoților, unitatea familiei, obiceiurile de la nunți și ritualurile de înmormântare. O observație interesantă a francezilor care au trăit mai mult în mijlocul

poporului de la țară și anume că țăranul român se odihnește stând pe laviță, cu mâinile sprijinite pe genunchi și capul pe mâini ca gânditorul din Hamangia. În Franța, țăranii se odihnesc, lungindu-se pe canapea;

5. Francezii apreciază eforturile întregului neam românesc de a-și păstra fondul latin, adică exprimarea precisă, concisă, rațională, deosebindu-se și detașându-se de gândirea orientală a slavilor și arabilor. Mulți francezi se căsătoresc cu românce, destui rămân în România, unde consideră că viața este mai normală, mai puțin tehnologizată și cu ritmuri mai umane.

6. Apreciază peisajul țării care este încă puțin poluat și care trebuie păstrat așa.

7. Arată deficiențe ale instituțiilor noastre și clivajul dintre conducători și populație, lipsa de transparență și de comunicare a puterii cu cetățenii care i-au ales... Recomandă simplificarea drastică a birocrației și conștientizarea funcționarilor că sunt în slujba cetățenilor și nu niște „persoane importante ce trebuiesc curtate";

8. În Parlament și în consiliile locale trebuiesc alese persoane cunoscute ca având o comportare exemplară și o cinste ireproșabilă, persoane doritoare să reprezinte cu adevărat interesele alegătorilor.

9. Să nu pierdem legătura cu Franța, chiar dacă aceasta ne uită în unele momente, ne redescoperă cu uimire și cu simpatie, cu o prietenie dezinteresată. Franța mai este încă centrul cultural al lumii, iar Parisul este rampa de lansare a oricărui mare spirit, chiar și în lumea eficientizată și tehnologizată de astăzi. Intelectualitatea franceză are inteligența, cultura, rafinamentul și sensibilitatea îndelung șlefuite.

6. Despre unele cercetări privind scrierea și limba dacoromânilor (străromânilor)

În ultima perioadă se fac o serie de cercetări privind scrierea și limba dacoromânilor din secolele IV-XII.

Cercetătorul Paul Tonciulescu a analizat unele din cele mai vechi inscripții și texte în limba română și anume:

a) inscripțiile rupestre din valea Buzăului (Aluniș, Nucu),

b) inscripția de pe vasul nr. 21 de la Sânnicolau Mare,

c) manuscrisul de la Ieud, care conține trei texte: Legenda Sfintei Duminici, Învățătura întru Sfânta și Marea Duminică a Paștelui și, Învățătura despre Sfânta Cuminecătură.

În valea Buzăului, Tonciulescu a analizat inscripțiile bisericuțelor rupestre de la Grota Fundul Peșterii, Grota Dionisie Torcătorul, Grota lui Ioasaf, schitul Agatonul Nou și inscripția de la Vârful Țurlui. Folosind 485 de semne grafice aparținând unui număr de 47 de alfabete arhaice cu aria de răspândire Europa și Asia Mică (latin arhaic, latin clasic, etrusc, copt, elen oriental, elen occidental, elen din insule, elen clasic, mesogotic (Ulfila), codex sinaiticus (sec. III-IV), italic dialectal), prelucrând la calculator inscripțiile, a reușit să descifreze marea majoritate a acestora, stabilind că sunt scrise în limba română arhaică cu alfabet autohton, o combinație de grafeme proprii și altele împrumutate din alfabetele arătate mai sus. (Paul Tonciulescu, De la Țara Luanei la Ieud, București, 1998);

Unele inscripții sunt scrise în bustrofedon „cum merg boii la arat“, primul rând de la stânga la dreapta, al doilea de la

dreapta la stânga, al treilea de la stânga la dreapta etc. Inscripțiile de acest gen sunt anterioare creării alfabetului chirilic (sec. IX), care nu folosește sistemul bustrofedon.

În privința scrierilor secuiești Tonciulescu consideră că acestea au la bază scrierea daco-romană.

Cronicarul maghiar Simon de Keza spunea despre secui că foloseau, la începutul secolului al XII-lea, alfabetul românesc: „fiind primiți de unguri în Panonia, nu fură așezați în câmpia țării, ci avură împreună cu valahii soarta de a fi relegați de munți, la hotar, unde amestecați cu valahii, se zice că ar fi deprins literele lor" (Zaculi, qui dum Hungaros in Pannoniam iterato cognoverunt, ... partem in ea sunt adepti, non tamen in plano Pannonie, sed cum Blackis in montibus confinii sortem hebuerunt. Unde Blackes commixit litteris ipsorum uti perhibentur - Simon de Keza, Endlicher, p. 100).

Pe la 1700, secuii mai foloseau acest alfabet, scrie Trausch (Diplomatarium Transilvanico - Siculorum ab ano 1251-1807) referindu-se la un manuscris al preotului Ștefan Lacatoș, intitulat „Sicula securatius quam hactenus delineata". Gh. Popa Liseanu (Izvoarele istoriei românilor IV) precizează că acest alfabet preluat de la români avea literele încrustate pe niște bețe, începând de la dreapta spre stânga. T. Burada analizează în „Despre crestăturile plutașilor pe cherestea și alte semne de proprietate la români" (Iași, 1880, p.24), sistemul de a cresta literele pe bețe. Virgil Lazăr semnalează (Adevărul, 22 dec. 1998) că în România sunt muzee, care posedă adevărate colecții de răboaje (Astra -Sibiu, Sf. Gheorghe) și semnalează preocupările cercetătoarei Ana Grama referitoare la răboajele folosite la stâne (carâmbul), la măsurarea capacităților la lapte (țancul), răbojul peceților,

inscripțiuni pe mobilier, pe ii, glugi, pe troițe. O mărturie despre răboj „Numai nătărașul a știut scrie. Cialat n-o știut scrie, numai cu cuțâtu, tăiet pe botă. Tăt omu heliu (pământul, n. autoarei) unde a fost il ave pe un răvaș. Mi mare scriitori pe bote a fost Ionn Mn'ihăeșii Cioanca Văsăi lui Văsăi".

Folosind tabelele întocmite și baza de date din memoria calculatorului cu care a lucrat, Tonciulescu consideră că s-ar putea descifra și alte inscripții vechi, care s-au considerat ca fiind scrise în rune sau au rămas enigme.

Astfel, la Cetatea de la Slon (sec. VII-IX) Grigore Tociulescu a considerat, în anul 1880, că ar fi vorba de o scriere runică. Fiind într-o arie apropiată de schiturile din Valea Buzăului, este foarte posibilă să fie scrise într-un alfabet autohton.

În privința limbii, Tonciulescu ajunge, descifrând grafemele, la o limbă foarte veche, arhaică, ca, de exmplu, inscripția de pe vasul 21 din Sânnicolau Mare:

- Buiele țapân tă(is) cie diveturi (e)
- Butaul țapân târgo: rie iesâne tă (is) cie, ceea ce în limba actuală ar însemna:
- Guvernator puternic cu toate drepturile
- Conducător de oști puternic, prin înțelegere domn deplin.

La bisericuțele din zona Buzăului, în grota Fundul Peșterii sunt descifrate nume proprii, iar în schiturile rupestre post quem secolul XIII, apare alfabetul cirilic.

Scrierea din Manuscrisul de la Ieud, și scrierile de pe pereții Bisericii din Deal sunt din anul 1364. Este scrierea cea mai veche din limba română. În alfabetul folosit se remarcă litere din alfabetul latin, elen și autohton. Este o dovadă că localnicii știau să scrie cu un alfabet propriu, în limba română

chiar înainte de 1364. Sunt primele scrieri în limba română, mai dezvoltate, cu alfabet autohton, după inscripțiile din munții Buzăului. Dacă manuscrisul de la Ieud este datat 1391-1392, cele două învățături sunt și mai vechi, pentru că învățătura Sfintei Duminici este scrisă nerotacizat (sec. VIII-X). Faptul că este o traducere din limba latină înseamnă că existau daco-romani (preromâni) care cunoșteau limba latină. Vom arăta mai departe că o cronică bulgară scrie că valahii înainte de a adopta limba slavonă ascultau slujba religioasă în limba latină.

Scrierea chirilică a apărut în Țările Românești în secolul X odată cu introducerea limbii slavone sud dunărene. Această introducere s-a făcut cu violență. Cronica bulgară Țarstvenie afirmă că această operă de luminare a valahilor a făcut-o țarul Asan. „El i-a obligat pe valahi care ceteau în limba latină și a poruncit că celui ce va ceti în limba latină i se va tăia limba“ (tradus de episcopul Melehisidec, Uricariul, p.III, Iași, Buciumul, p. 105). Xenopol scrie că acest eveniment trebuie datat cu mult mai devreme, nu în timpul lui Asan ci spre sfârșitul secolului X, când țaratul bulgar era la apogeu.

Sub influența husitismului, care propaga efectuarea liturghiei în limba poporului, se traduce, în limba slavonă, în anul 1430, la Trotuș, Biblia primul manuscris în limba română, cu caractere chirilice. (M. Constantinescu, C. Daicoviciu, St. Pascu, Istoria României, Buc. 1969). P. Tonciulescu a arătat că prima lucrare mai dezvoltată, în limba română cu alfabet autohton, a fost manuscrisul de la Ieud, cu mult înainte de Biblia de la Trotuș.

După cum ne informează Cronica bulgară, românii foloseau, în sec X, la slujbele religioase, limba latină, dar și

traduceri din limba latină în limba română. Unii cercetători consideră că limba dacă era foarte apropiată de limba latină, explicând astfel rezistența limbii latine sau latina vulgară (daco-romană) după numai 170 de ani de colonizare romană.

Un eveniment cu totul deosebit în studiul limbii daco-române (străromâne) îl consideră amplul studiu și analiza detaliată a Codexului Rahonczi, realizat de cercetătoarea Viorica Enăchiuc. Textele acestui Codex au fost redactate în secolele XI-XII într-o limbă latină vulgară (daco-română) cu scrierea moștenită de la daci, cu influențe ale grafemelor din Mediterana, Orientul apropiat și peninsula Balcanică. Manuscrisul Codex-ului Rohonczi se găsește în Arhivele Academiei de Științe a Ungariei. Au fost făcute mai multe tentative de a-l descifra și traduce, încă de la a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dar fără rezultat. După o muncă de circa două decenii, cercetătoarea noastră a reușit să descifreze cele 448 de pagini (format mic), într-o limbă presupusă latină vulgară (daco-română sau străromână), pe care a tradus-o în limba română actuală, întocmind un vocabular comparat latina vulgară - latina clasică și alte limbi indoeuropene. Diferența între această limbă și limba manuscriselor de la Ieud, la un interval de timp de cca 200 de ani este mare. De exmplu I.5 (planșa 2; I 3a, pagina 5):

- *Ti vive inter verar tiatia*
Tiatia sinsnevin tiatia iketi
vesilta. A tiatia inso aiu
tiatias ave sci vicis ins

și în limba de astăzi;

- Să trăiești cu plăcere primăvara maturității!
Să fii unit căciulii, luptați pentru căciulă! Acoperă-te!

Textul latin vulgar nu poate fi înțeles de românii actuali.

Adrian Bucurescu ne dă un exemplu din Psaltirea Scheienă: Datarea „Psaltirii Scheiene“ scrisă în limba slavonă este și astăzi controversată de specialiști, conține o criptogramă la pagina 242 care stârnește încă polemici. Scrisă în versuri, într-o limbă română mai veche cu peste un veac decât „Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung“ (1521), criptograma se citește astfel:

SE AS FI STIOT TRAECIOS O MEARGE
ÎNTRU ANCI O IROSI SI IO MERȘE
ICI ASI DZICE I SUINTA ISIS
ISTE GEĂT ID CE A SKRIS

Modernizat, textul are sensul acesta:

Dacă aș fi știut merge ca tracii, între
semizei (îngeri) sau eroi, și eu,
Mircea, acum i-aș zice Sfintei Isis:
Este get (viteaz) cel ce a scris.

În anul 1395, Mircea, zis mai târziu “cel bătrân“, se afla refugiat la Brașov, unde încheia o alianță cu Sigismund, regele Ungariei, spre a-l izgoni pe Vlad, ce luase domnia Țării Românești cu ajutorul sultanului Baiazid. Aflat în restriște, Mircea a apelat la sprijinul Sfintei Isis, care nu era încă celebra zeiță egipteană, ci Zeița-Mamă a geților, al cărei nume se traduce prin „Cea de Sus“.

Din textul Codexului Rahonczi aflăm că la 1051 și până la începutul secolului al XII, pe actualul teritoriu al României de la Tisa până la Nistru și din Carpații Păduroși până la Dunăre,

ființa statul blak centralizat, sub conducerea lui Vlad, conducătorul blakilor, stăpân și vrednic de a fi rege. Alături de Vlad se aflau mitropoliții Sova Trasiu, Niles și Timarion.

Se dau informații despre întinderea statului blak, arătată mai înainte, despre coexistența cultului creștin cu rămășițe precreștine, despre relațiile statului blak cu vecinii. Bizanțul, gotii, Flandra, ungurii, precum și despre rezistența blakilor împotriva pecenegilor, uzilor și cumanilor.

Se mai vorbește în Codex despre:

- acceptul lui Vlad să lase armatele cruciaților să treacă pe teritoriul țării;
- educarea tinerilor blaki în spiritul militar.

Cartea cercetătoarei Enăchiuc mai conține un tabel de similitudini între semnele din Codex și semnele din epoca bronzului (Gârla Mare, Hieroglifica Cretană, Linear A, Linear B, Harappa, Hieroglifica hitită). Un alt tabel conține similitudini între semnele Codexului Rahonczi și scrierile alfabetice (cariana, daca, alana, latina, elena, glagolitica, legende pe monedele secolului XIV din Țara Românească).

În privința migratorilor, relația blakilor cu pecenegii și uzii erau de adversitate, dar relațiile cu cumanii **erau de colaborare** (a se vedea studiul "Et in Cumania ego!" de Anatol Măcriș, București, Editura Agerpress Typo, 2000).

De altfel, chiar în Codexul Rahonczi, Cartea X.3, este dată cuvântarea lui Vlad către cumani, care, la anul 1096, îi cereau permisiunea să treacă prin teritoriul blakilor spre Imperiul Bizantin, pentru a-l ajuta în lupta acestuia cu pecenegii. Ulterior cumanii au devenit colaboratori cu românii.

Documentele privind Cumania nord-dunăreană trebuie studiate ca documente privind un stat al românilor și cumanilor, chiar mai mult un stat al românilor și cu numele

cuman. Gheorghe Șincai a tratat istoria românilor împreună cu aceea a popoarelor migratoare, intitulându-și opera „Hronica românilor și a mai multor neamuri, întrucât au fost așa de amestecate cu românii, cât lucrarea, întâmplările și faptele unora fără de a altora nu se pot scrie pe înțeles", „drept pentru care nu numai bulgarii au bătut pe greci, ci doar mai mult și mai adeseori i-au bătut românii sub numele bulgarilor, al cumanilor și al paținachilor" (Gh. Șincai, *„Hronica"*).

În anul 1150 cumanii au atacat cetatea Dinogeția, devastând-o. Împăratul bizantin Manuel I a rezistat cumanilor. Ioan Kinamos scrie și de o expediție a lui Manuel I peste Dunăre, la Zimnicea unde armata de români și de cumani era condusă de "Prințul Lazăr", cuman creștinat. În anul 1166, în timpul domniei lui Manuel I Comnenul, armatele bizantine, conduse de Leon Vatatzes, au traversat câmpia română, pentru a se îndrepta asupra regatului maghiar. În această acțiune bizantinii au fost ajutați de cumani și de români (colonii de demult ai celor din Italia - Ioan Kinamos, VI, 3, pag. 259).

În anul 1185, Isaac Anghelos a făcut mai multe expediții împotriva lui Petru și Asan. În prima expediție Petru și Asan sunt nevoiți să se retragă peste Dunăre, la vecinii lor români și cumani din Câmpia Munteană, cu care se întorc în sudul Dunării (1185). Asan, în înțelegerea cu cumanii înrolează o mulțime de aliați, în primul rând români.

În anul 1199, Ioniță Caloianu (1197-1207) în lupta sa cu Imperiul Bizantin este ajutat de cumanii și valahii din nordul Dunării. Ulterior, Ioniță Caloianu a fost ajutat de aceștia și împotriva Imperiului Latin.

Grosul armatei cumane îl reprezintă românii, lucru ce reiese din „Cronica germană" atribuită lui Ansbertus, relatând

trecerea cruciaților lui Frederic Barbarosa prin Peninsula Balcanică. În anul 1204, amintește de „acel vlah Ioniță" (Blachus ille Iohanitius) care avea pe lângă el „vlahi, cumani și alții" (Blacis et Commanis et allis). Vlahii fiind primii notați, ponderea lor numerică este cea mai mare.

Vorbind de relațiile matrimoniale dintre cumani și nobilii din vestul Europei, Philippe de Musket, poet francez din prima jumătate a secolului al XIII-lea, în „Historia regnum Francorum" scrie: „una din fiicele lui Henric de Angs (Hainault) a fost măritată cu Iohanas, regele blasilor și cumanilor (Iohanus) Sires des Blas et des Comins" (după Gh. Popa Liseanu, Isvoarele istoriei românești, III, 1934, pag. 26-27). Este vorba de vlahii nord-dunăreni; cumanii nu au ocupat teritoriul din sudul Dunării.

Deci Ionas, regele valahilor și al cumanilor este căsătorit cu o fiică a lui Henric de Hainault. La rândul său, una din fiicele lor s-a căsătorit cu Nariot de Toucey, înrudit cu regele Franței și regent al Regatului latin de Răsărit (Constantinopol) în perioada 1238-1241. Regele Ionas a condus în perioada 1230 (?)- 1238. Deci Ionas este primul rege al românilor și al cumanilor menționat în documente cercetate până în prezent. În 1238 Ionass s-a retras la Constantinopol, la fiica sa.

La apariția primelor state românești aparatul de stat al acestora era perfect articulat. Este de ajuns să semnalăm protocolul de la curțile domnești și însemnele puterii ca să ne dăm seama că erau inspirate de Curțile imperiilor asiatice și a celui Bizantin.

Nu se poate concepe existența paralelă timp de 200 de ani, pe același teritoriu a două popoare fără ca acestea să nu se amestece, mai ales că unul din popoare a dispărut din isto-

rie pe acest teritoriu. Cel puţin la nivel de conducători ai românilor - cnezii şi voievozii s-au înrudit prin căsătorii şi s-au amestecat cu cumanii. Se cunosc nume de femei cumane care s-au căsătorit cu nobili francezi, cu regi unguri, cu ţari bulgari; este logic ca şi conducătorii românilor să se fi căsătorit cu femei cumane. Contopirea conducerii cumane cu conducerea română şi afirmarea statelor româneşti perfect articulate din primul moment a fost un proces continuu. De aceea, nici nu prezintă interes originea etnică a lui Basarab cel mare, cel ce poartă un nume cuman, poate fi româno-cuman sau român, important este că statul creat care a preluat organizarea şi fastul imperial de la regii cumani, este un stat românesc de sine stătător, având o armată bine pusă la punct şi relaţii diplomatice cu alte state, în special cu unii vecini. Peste Romaniile noastre cumanii au suprapus o organizaţie cu caracter imperial din estul asiatic al monarhiilor divine (N. Iorga).

Gh. Popa-Lisseanu în introducere la Cronica lui Nestor (Izvoarele Istoriei Românilor, vol. 7, pag. 28) spune:

„Între vlahi şi Cumani, născându-se o comunitate de interese, în timpul celor peste o sută şi cinci zeci de ani de convieţuire în acelaşi teritoriu, se vor fi născut, fără îndoială, şi legături familiale între conducătorii celor două naţiuni şi mai ales după încreştinarea cumanilor şi astfel atât numele de Basarab, cât şi cel de Asan, au putut fi împrumutate de la Cumani, cu care vlahii au trăit în simbioză.

Până la întemeierea Principatelor române întâlnim numele de Cumania dat ţării noastre. Documentul din 11 martie 1291 vorbeşte despre Adunarea de la Alba Iulia “cum universis nobilibus Saxonibus, Syculis et Olahis“; în următoarea

Adunare de la Buda din 29 iulie 1292 se vorbeşte de "universitas nobilium Ongarorum, Siculorum, Saxonum et Comanorum", prin aceştia înțelegându-se și românii. (Popa-Lisseanu Gh., Izvoarele istoriei românilor, vol. XI, pag. XXXVIII, 1937).

Se pare că târgul Putnei, un oraş important în secolul XIV şi XV (ultima mențiune asupra Târgului Putnei este un document din 1503) a fost sediul prințului cuman din sudul Moldovei, după cum Câmpul Lung era sediul (după informația lui Alexandru Boldur, în Istoria Basarabiei, ed. 1992, Buc., pag. 77) prințului cuman din Muntenia, anume Borz.

A.A. Bolşacov-Ghimpu, un cercetător al acelei epoci consideră că:

"În Muntenia se găseau două formații: Cumania (toată Țara Românească în afară de Voievodatul lui Seneslau) și Țara Românească a lui Seneslau. Cumania, în ultimii ani înainte de năvălirea tătarilor era condusă de Kuten. După 1241, regatul cuman al lui Kuten este condus de tătarul Borundai. Cumania din Muntenia a continuat să existe și după invazia tătarilor din 1241 ca un sătuleț cumano-român cu conducători tătari, unde în anul 1304 se aminteşte de preoți şi episcopi ortodocşi." (A. A. Bolaşcov-Ghimpu, Cronica Țării Moldove până la întemeiere, Buc. 1979, Litera, pag. 86).

Dacă se confirmă traducerea Codexului Rahonczi, Vlad este primul voievod român menționat în documente.

Cronologia voevozilor români în secolele XI-XIV ar fi:

– 1056-1101, Vlad

– Voevozi români și hani cumani:

Prințul Lazăr, în lupta de la Zimnicea - 1160

Românii şi cumanii îl ajută pe Manuel Comnenul - 1166

Românii şi cumanii îl ajută pe Asan - 1185

Românii şi cumanii îl ajută pe Ioniță Caloianu - 1199.

– 1230-1238 - Regele Ionas
– 1238-1241 - Kuten
– 1241-1304, statul cuman român cu tătarul Borundai
– 1247-1272 (74) - Litovoi
– 1274-1290 - Seneslau
– 1290-1310 - Tihomir (Radu Negru)
– 1324 (1310 - după C. Giurescu)- 1351 - Bogdan cel Mare.

Bibliografie

1. Tonciulescu, Paul, *De la Țara Luanei la Ieud,* București, 1998.
2. Chihaia, Pavel, *De la Negru-Vodă la Neagoe Basarab*, Buc., 1976, pag. 240-245.
3. Keza, Simon de, *Endlicher*, pag. 100
4. Trauscsch, *Diplomatiarum Transilvanico-Siculorum ab anno 1251-1807*.
5. Popa Liseanu Gh., *Izvoarele istoriei românilor*, vol. IV, Buc., 1936.
6. Burada, Teodor, *Despre crestăturile plutașilor pe cherestea și alte semne de proprietate la români*, Iași, 1880, pag.24
7. Lazăr Virgil, *Adevărul*, 22 decembrie 1998.
8. Diaconu Petre, *Monumentele rupestre de la Basarabi*, M.I., XIV, 1980, nr. 1, pag.14-16
9. Țarstvenic, traducere de episcopul Melchisedec, *Uricariul*, p. III, Buciumul, Iași, pag. 105.
10. Constantinescu M., Pascu Șt., Daicoviciu C., *Istoria României*, București, 1969.
11. Dulcu Elie, *Românii o antichitate arhaică*, Ed. Luana, Buc., 1998, pag. 52.

7. Les recherches sur la langue daco-roumaine de XI-ième siècle ont conduit à la découverte d'un document attestant l'existence d'un état blak (valach) sur le territoire de la Dacie entre les années 1050-1102.

En Roumanie, on fait ces derniers temps, des recherches sur l'écriture et la langue daco-roumaine de IV-XIII-ième siècles.

Le chercheur Paul Tonciulescu a analisé quelques-unes des plus anciennes inscriptions et textes de la langue roumaine, nommément:

- les inscriptions rupestres de la vallé de Buzău;
- l'inscription sur le pot no. 21 de Sânnicolau Mare;
- le manuscrit de l'Ieud, qui contient aussi une legende et deux enseignements réligieux.

En utilisant des signes graphiques(graphèmes), appartenant au 47 alphabets archaïque (latin classique, oriental et occidental, helléniques des îles, mésogétique, sinaïtique), il les a traité à la calculatrice et a réussi à les déchiffrer et il a établi aussi que les inscriptions sont en roumain archaique et que l'alphabet est autochton. Un événement important dans l'étude de la langue daco-roumaine le représente le dé chiffrage du CODEX RAHONCZI par Viorica Enachiuc, archéologue et lingviste.

Ce Codex a été élaborè pendant les siècles XI-XII dans une langue latine vulgaire et une écriture à part.

Après un effort de presque vingts années, Viorica Enachiuc a dechiffré les 448 pages du Codex. À l'aide d'un

dictionnaire élaboré par elle, latino vulgaire-roumain actuel, elle a présenté un texte compréhensible pour roumains actueles.

Dans le texte du CODEX on parle d'un état centralisé sur le territoire de l'ancienne Dacie, sous l'autorité du duc blac (valach) Vlad. Le texte du CODEX afirme que Vlad a conduit cet état entre les années 1050 et 1103. Vlad avait des rélations avec L'Empire Bizantin, avec les Goths, les Hongrois, avec la Flandre. Le duc Vlad a permis aux Cumanes de traverser sa principauté pour passer au sud du Danube. Si la traduction de V. Enăchiuc est confirmée, l'histoire des Roumains, basée sur documents écrits, commence avec le duc Vlad de 1050 jusq'à 1103; après lui, les chefs sont les khans Cumanes jusqu'à 1241, l'an de l'envahissement des Tartares. Les derniers chefs des Cumanes sont le roi Ionas (1230-1238) et le khan Kuten (1238-1241). La liste continue avec les voevodes roumains Litovoi, Seneslau, Tihomir et, enfin, Bogdan le Grand (1310-1351) avec qui commençait la chronique jusqu'à cette nouvelle source.

8. Românii și grecii

În vara anului 2001, am făcut o călătorie în Grecia, la Atena şi în principalele insule din Marea Egee. Descrierea unor locuri şi fapte ale acestei călătorii le-am făcut în volumul „Scrieri". Vom continua cu câteva observații geografice, istorice, lingvistice şi câteva elemente care îi caracterizează pe greci.

Grecia are o parte a țării pe continent şi alta pe insule. Suprafața totală a insulelor greceşti este de 27.000 kmp, ceea ce reprezintă 20% din suprafața țării. Numărul total al insulelor este de peste 2.000, din care numai 160 sunt locu-

ite. Insulele sunt grupate o parte în Marea Egee și cealaltă parte în Marea Ionică. Principalele insule din Marea Egee sunt: Creta 8259 kmp, Lesbos 1630 kmp, Rodos 1390 kmp, Chios 824 kmp, Samos 476 kmp, Limnos 476 kmp. Populația Cretei este de 600.000 locuitori (comparabilă cu populația unui județ mare din România); populația Rodosului este de 90.000 de locuitori, iar a Cicladelor de 100.000 în 200 de insule.

Insulele Ionice au o suprafață de 2257 kmp, sunt cunoscute sub numele de Heptanes (7 insule): Corfu, Paxos, Sf. Maura (Leucas), Cefalonia, Itaca, Zante, Cerigo și mai multe insule mici. Insula Corfu are o suprafață de 695 kmp și o populație de 37.000 de locuitori.

a) Insulele Arhipelagului din Marea Egee sunt:

- Insulele din nord sau Sporadele din Nord;
- Insulele Orientale de pe lângă țărmul Asiei Mici: Lemnos, Lesbos, Chios, Samos și Icaria;
- Insulele Dodecanesului: Patmos, Carpatos, Cos, Rodos ș.a. (în total 13 insule);
- Eubeea și Sporadele de Sud;
- Insulele Ciclade: Naxos, Paros, Delos, Mikonos, Santorino ș.a. ;
- Insula Creta.

Aceste insule au fost locuite de greci încă din secolul X î.e.n. În aceste insule și în orașele de pe țărmul Asiei Mici, în secolele VI-V î.e.n. civilizația și cultura erau într-un stadiu mai avansat decât în Grecia peninsulară. Insulele au trecut sub dominația Imperiului Roman odată cu Grecia peninsulară, apoi au făcut parte din Imperiul Bizantin. Odată cu înființarea Imperiului Latin de Răsărit (1204), majoritatea insulelor din Arhipelag au fost repartizate venețienilor.

Rodos este ocupat, în anul 1309, de Cavalerii Sf. Ioan de Ierusalim. În 1537 Rodosul este cucerit de către turci, iar Cavalerii Ioaniţi pleacă in Malta. În continuare, turcii cuceresc Patmos-ul şi Mikonos (1537), Naxos, Siros, Tinos (în 1539), Chios în 1570, Cipru în 1570, Santorini în 1579. În 1715 veneţienii pierd ultimele posesiuni din Arhipelag, acesta fiind ocupat în întregime de turci. În 1821, veneţienii cedează Turciei Samos-ul, Dodecanezul în schimbul Eubeeii. În 1912, bancherii şi armatorii greci au subvenţionat Imperiul Rus şi au grăbit încheierea Păcii de la Bucureşti, prin care Moldova va pierde Basarabia. Eteria avea secţii şi în insulele Chios, Samos, Mikonos ş.a. Grecii au visat mereu realizarea Greciei Mari cu ajutorul ruşilor. În timpul Eteriei, grecii s-au convins că ruşii vor să-şi extindă dominaţia în Peninsula Balcanică şi nu erau interesaţi de realizarea Greciei Mari. Ruşii intenţionau refacerea Imperiului Bizantin sub conducerea rusească. Totuşi colaborarea ruso-greacă a continuat. Constantin Leontiev, filozof rus, care a trăit în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, considera că va lua naştere o confederaţie ortodoxă greco-slavă în frunte cu Imperiul rus. Leontiev cunoştea bine Balcanii, fiindcă fusese mulţi ani secretar al consulatelor ruseşti din Adrianopol, Tulcea, Ianina şi Salonic.

“Rusia, scria Leontiev, ştie că în afara cehilor, bulgarilor şi altor slavi, care ar urma să facă parte din acest megastat confederativ, mai sunt românii, maghiarii şi grecii; primele două popoare neslave fiind prin forţa lucrurilor în marea slavă, vor fi nevoite să-i împărtăşească soarta. Leontiev considera că Imperiul rus trebuie să-şi mute capitala de la Sankt-Petersburg la Kiev, iar Constantinopolul, care este centrul natural al tuturor popoarelor slave trebuie să aparţină Imperiului rus,

dar să nu fie o capitală administrativă, ci centrul spiritual al confederației greco-slave. (V.I.Grosul, Bizantinismul lui Leontiev C. in Revue des ètudes sud-est europèennes, tome XXXIII, 1996, nr. 3-4, pag. 265-273, București)".

b) Insulele Ionice. Au fost colonizate de grecii antici, au făcut parte din Imperiul roman, apoi bizantin. În perioada împăratului Vasile al II-lea Bulgarogtonul alcătuiau thema Cefalonia. În perioada Comnenilor, venețienii au privilegii și scutiri de dări. În anul 1183, normanzii cuceresc Corfu, Cefalonia și Zante. La "Partitio Romaniae", venețienii au primit insulele Ionice și le-au dat ca feude ereditare unor patricieni venețieni. Între anii 1265-1355, insulele au aparținut Regatului celor două Sicilii. În 1386, Veneția ocupă toate insulele Ionice. După victoria Veneției asupra turcilor din Lepanto, Veneția păstrează insulele Ionice. La pacea de la Campo Formio, Franța ocupă insulele Ionice. În 1799, Insulele Ionice au fost declarate Cele-Șapte-Insule-Unite și puse sub protectoratul Turciei și Rusiei. Acest dublu Protectorat este ceea ce aseamănă soarta Insulelor Ionice cu Principatele Române. În 1810, Insulele Ionice au fost puse sub protectoratul Marii Britanii, care în anul 1864 le-au cedat Greciei.

...Despotatele, ducatele, marchizatele aveau administrație și viață culturală proprie, plătind tribut ocupanților. Datorită acestei poziții, instituțiile de învățământ superior grecești s-au dezvoltat în aceste insule:

- Academia din Chios, la nivelul Academiilor din București și Iași;
- Academia Patmeeana din Patmos;
- Academia de arte din Mikonos.

Despotatele erau echivalente cu principatele sau voevodatele. Prezentăm un tabel comparativ:

În l. română	*În l. greacă*	*În l. slavă*
Domn, Doamnă, Domniță	**Despot, Despina**	**Kneaz,Kneaghina (Cneajna, Chiajna)**
Principe		**Voevod**
Singurstăpânitor	**Autocrat Monarh**	**Samodârjavet**

Deci folosirea formulelor Doamna Chiajna și Doamna Despina este redondantă (pleonasm). Principatele românești au avut legături strânse cu aceste despotate și principate.

O seamă de domni și de demnitari din Țările române erau din aceste principate și au construit și susținut acolo școli și biserici.

În "Scrieri" am prezentat relațiile româno-grecești la nivel de domni și demnitari. Dar și în jos pe scara socială, numărul grecilor din Țările române a fost important. De fapt poziția Țărilor române de "Bizanț după Bizanț" se datorează acestor greci, veniți după căderea Constantinopolului sub turci. Acești greci au contribuit la formarea unei clase mijlocii în Țările române.

Ca rol pozitiv al acestor greci, în special insulari (grecii continentali fiind dominați direct de turci) a fost aducerea în Țările române a culturii grecești și prin aceasta și a celei franceze, apoi organizarea unor servicii publice, spitale, comerț ș.a.

Grecii insulari, la obținerea independenței Greciei aveau nivelul de viață socială culturală și de civilizație apropiat de nivelul occidental. Erau cu 100 de ani înaintea grecilor din continent, care, sub ocupația otomană, trăiau ca în Evul Mediu. La 1830, Atena era o localitate mizeră de cca. 10.000 de locuitori înghesuiți pe abruptul vestic al Acropolei.

Grecilor de pe continent li se spunea greci, pe când celor din insule li se spunea elini, iar celor din diaspora din jurul Mării Negre (Crimeea, Azov, Soci, Suhumi, Batumi) li se spunea romaios. Limba vorbită în popor, demothiki este departe de limba greacă antică, astfel încât diaspora romaios, a căror limbă este apropiată de greaca veche, nu înțeleg limba demothiki (care are multe cuvinte slave, albaneze, turcești). Limba cultă actuală Katharevousa, purificată de vocabular, străin, cu reguli gramaticale precise, se apropie de greaca veche.

Ca preocupare a Greciei pentru grecii din diaspora cităm construcția unui oraș nou - Romania- în Tracia grecească, pentru grecii ce se întorc din jurul Mării Negre.

Am arătat mai înainte rolul pozitiv al grecilor veniți în Țările române. Ca rol negativ menționăm comportarea extrateritorială a egumenilor mănăstirilor din Țările române închinate unor așezăminte religioase din cuprinsul Imperiului otoman.

Un alt rol negativ al grecilor din Principatele române l-a constituit colaborarea acestora cu autoritățile țariste atât în anul 1812, cât și în perioada Eteriei. Chiar până la 1812,

boierii moldoveni și munteni se plângeau țarului că demnitarii și funcționarii superiori greci nu puteau fi pedepsiți de domnitori. În urma insistențelor acestor boieri, imperiul rus a obligat Poarta să admită ca domnitorii fanarioți "să-i mazilească și să-i pedepsească pe greci, după cum și pe pământenii boieri", dar dregătoriile țărilor române să se împartă "și la grecii cei cinstiți și cu știință și vrednici acestor dregători". În Principate se puteau îmbunătăți multe situații "se puteau de făcut multe", recunoaște diplomatul rus V. S.Tamara în relatarea sa din 16 (28) septembrie 1802 către țarul Alexandru I, dar „nu trebuie să pierdem din vedere serviciul grecilor din Principate, util miniștrilor majestății Voastre".

Totuși aportul pozitiv al grecilor în principatele române în sensul culturii și civilizației, în promovarea meseriilor și comerțului, ș.a. este important. Din călătoria în Grecia, am constatat că poporul grec are simțul frumosului la superlativ. Fiecare piatră este pusă cu grijă și eleganță. Locuințele grecilor, chiar cele modeste, sunt frumoase. În cele mai mici amănunte și în cele mai simple amenajări o cărare, o bancă, este prezent un bun gust deosebit. Casele sunt frumoase prin compoziția lor, prin proporțiile lor, care țin seama de teren înclinat, de stânci, de vecini, etc. Curțile caselor, minuscule, sunt cu pomi înfloriți, cu flori tropicale, îți încântă ochiul și te bine dispun.

Grecii veniți în Principatele române s-au topit în masa populației românești, cei mai bogați căsătorindu-se cu românce din familii boierești sau chiar domnitoare. Alții care

se numesc Vasiliu, Nicolau, Gheorghiu, Teodosiu, Ioanițiu etc. au rădăcini în acești imigranți greci. Istoricul ieșean Iancu Maxim, explicând contopirea cumanilor cu poporul român, după 1241, scrie: "S-au topit în masa românilor așa cum s-au topit și au dispărut și grecii fanarioți".

Astăzi, Grecia este o prietenă a Rmâniei, susținând intrarea noastră în NATO și UE pentru a se realiza un flanc de Sud-Est al UE, viabil.

Relațil între Țărlle române și Insulele Arhlpelagulul grecesc

În insula Cos locuiau traci, iar Hipocrate, părintele medicinei a fost elevul tracului Herodicos.

În 1285, Andronic Paleologul strămută aromâni în Creta, Eubeea, Corfu, Cefalonia (venețienii îi alungă pe aromânii din Creta).

În 1462, când Vlad Țepeș îi bătea pe turci, clopotele din Insula Rhodos erau trase zile întregi pentru a anunța victoria. Era după fatidicul an 1453.

În anul 1556, Petre Cercel este exilat în insula Rhodos.

Între 1570-1620 principii români din ramura Mihneștilor care au domnit alternativ la București și Iași, Petre Șchiopul și fratele său Alexandru al II-lea Mircea erau căsătoriți cu fiicele unor familii din Arhipelag, din Rhodos și Chios.

Un ascendent din ce în ce mai mare îl capătă, mai ales în Moldova, grecii și italienii din insule:

• Dregătoria de mare vameş: Const Cenmact, Gran Battista Amorasi şi Sima Varsi.

• Boieri ai lui Petre Şchiopul: Bartolomeo Bruti, postelnic 1580-1592; Cristofor Bruti, paharnic, 1590; Bernardino Borosi, tălmaci, 1587.

• În Bucureşti şi Iaşi erau colonii ale negustorilor din Chios. Tot din Chios erau: Filipo Fregaso şi familiile genoveze Salversso şi Adorno, înrudite cu domnul Ţării Româneşti, Alexandru II Mircea.

• În anii 1624–1625, Radu Mihnea era înconjurat de Bernardo Borosi, mare postelnic (1613-1618), Benedetto Bruti, paharnic şi Bartolomeo Mutti, stolnic.

• Despot Vodă, despot de Samos şi marchiz de Poros, conte palatin al Imperiului lui Carol Quintul, a fost domn al Moldovei între anii 1561 şi 1563.

• Iancu Sasul, fiu nelegitim al lui Petre Rareş, făcut cu o săsoaică, a fost Domn al Moldovei între anii 1579 şi 1582. Era căsătorit cu Maria, o grecoaică din Arhipelag; a avut doi băieţi şi patru fete cu nume de rezonanţă dinastică: Alexandru, Bogdan, Elena, Chiajna, Voica şi Despina.

• La curtea lui Ieremia Movilă erau Paleologi din ramura lui Rodas, Emanoil cu fiii săi Dumitrachi şi Pavel. Din acesată familie era şi Maria, soţia lui Iancu Sasu.

• În anul 1610, postelnicul Cantacuzino îl aduce la Târgovişte pe Pantaleone Ligaridis, născut în insula Chios, absolvent al Colegiului Iezuit din Roma, ca profesor pentru copiii săi. Pantaleone Ligaridis a fost profesor la Schola graeca e latina din Târgovişte, între anii1640-1652.

• In anul 1615, Gaspar Grațiani, român maurovlah (morlac) originar din Gradciane de pe coasta Dalmației este numit duce de Naxos și Paros, devine apoi Domn al Moldovei (1619-1620).

• Tatăl cronicarului Ion Neculce, vistiernicul Neculce este din insula Chios, căsătorit cu Catrina fiica lui Iordache Cantacuzino. Fratelui lui Ion Neculce i se spune Hiotul (din Chios).

• În anul 1693, Nicola de Porta, originar din insula Chios a fost numit secretar, pentru corespondențe în limba franceză, al lui Constantin Duca, Domn al Moldovei.

• În anul 1771 se naște la Mitileni în Lebos, Mihail N. Paleologu, medelnicer pe timpul domniei lui Alexandru Ipsilanti. Mihail N. Paleologu este un strămoș a lui Alexandru Paleologu.

• În anul 1769 C. Mavrocordat a fost exilat pe insula Lemnos pentru refuzul de a plăti o sumă suplimentară, fiind ținut acolo până s-a achitat suma.

• În anul 1800 Mavrocordații subvenționează școala părintească din Chios. Școala a avut rang de Academie, la fel cu Academiile din Țara Românească și Moldova. Au mai subvenționat-o Alex. Moruzi, C. Ipsilanti, I.L. Caragea, Scarlat Calimachi.

• Între anii 1713-1778, N. Mavrocordat subvenționează și Academia din insula Patmos; au mai subvenționat-o Mihai Racoviță, Al. Ipsilanti, Mihai Șuțu, Al. Moruzi, C. Hangerliu, C. Ipsilanti, Ioan Caragea, Al. Șuțu, C. Moruzi.

• Gavril Bădulescu Bodoni, mitropolit al Moldovei și apoi,

după 1812, al Basarabiei, după absolvirea studiilor de la Academia Teologică din Kiev (1771-1773) își desăvârșește studiile la Școlile superioare grecești de teologie de pe insulele Chios și Patmos (1773-1779).

• În 1818 Nicolae Mavrogheni subvenționează școli în Naxos, Paros, Ikeria și Mikonos.

• În anul 1822, Mando Mavrogheni, nepoata domnitorului Dimitrie Mavrogheni, devine eroina luptei pentru independența Greciei.

• Soția lui Mihail Sturdza, Domn al Moldovei era fiica lui Ștefanaki Vogoride, bey de Samos.

• Între anii 1853 și 1856, Ion Ghica este numit bey de Samos, cu titlul de prinț. Tot în anul 1853 Heliade și Cristian Tell sau întors din Chios, unde fuseseră exilați.

• La Academia Domnească din București au funcționat profesori eruditi, născuți în Arhipelag: Neofit din Mitilene, Veniamin de Lesbos și Marcu Porphilopoulos din Creta.

II. Între Insulele Ionice și Principatele Române au existat relații culturale:

• Astfel medicul lui Șerban Cantacuzino și al lui Constantin Brâncoveanu a fost un grec din Cefalonia, Iacob Pylarinos. În aceeași perioadă un alt medic, din Corfu, Andrei Likinios era medicul Curții din Moldova.

• Predicatorul Curții lui Brâncoveanu, Ion Avramios originar din Creta, fusese înainte de venirea sa la București, profesor la Zante.

• Petru cel Mare l-a cunoscut pe Athanase Skiades din Cefalonia în Moldova, și l-a invitat la Moscova.

• Filaret Michalites, un fiu al insulei Zante a fost mitropolitul Țării Românești între anii 1754-1760.

• Domnul Moldovei, Constantin Racoviță, îl invită ca oaspete pe prelatul grec Nicolae Mavroides din Cefalonia.

• Nichifor Teotakis din Corfu, a fost rectorul Academiei Domnești din Iași, în perioada 1764-1765 și 1775-1776. Tratatul său „Elemente de fizică" publicat la Leipzig, este dedicat domnitorului Grigore Ghica.

• Cărturarul Eugen Vulgaris este autorul unui tratat de Logică publicat la Leipzig, în 1766 și studiat la Academiile Domnești din Iași și București.

• Hagi Moscu cu familia s-a stabilit în București în 1782 ca om de afaceri al lui Nicolae Vodă Caragea. Soția acad. Bălăceanu Stolnici este din familia Hagi Moscu.

• Ioan Capo d'Istria s-a născut în insula Corfu, în 1776. Între anii 1799-1807 colaborează cu administrația rusă de pe Insulele Ionice. După încheierea păcii din 1812 Capo d'Istria a avut misiunea de a elabora proiectul organizării temporare a administrației Basarabiei.

Exemplele pot continua. Zone destul de depărtate au destine comune și relații culturale, care sunt cele mai stabile.

III. Așezăminte ctitorite de domnii din Principate:

Chios – biserica Sf. Chiriaca ctitorită de Nicolae Mavrocordat (1714).

Patmos – mănăstirea Sf. Ioan Teologul din daniile lui Petru Șchiopul (1584), Antonie din Popești și Gh. Duca (1670), Antioh Cantemir (1706), Mihai Racoviță (1706, 1725), Grigore II Ghica (1728, 1768), Constantin Racoviță (1750), Mihai Șuțu (1820).

Nexos – așezământ susținut de Ion Caragea (1817).

Thodos – Metohul schitului românesc Sf. Ioan Botezătorul (1864).

Rhodos – Mănăstirea Prea Sfintei Fecioara Kaloptera, ctitorită de Alexandru Ipsilanti.

Paros – Fântâna ornamentală sculptată în piatră, donația lui Nicolae Mavrogheni.

Corfu – lăcașul Sf. Spiridon, întreținut de Mănăstirea Sf. Spiridon din București (1771).

9. Găgăuzii din Basarabia

Despre găgăuzi în general și găgăuzii din Basarabia în special am scris în cărțile mele: „Găgăuzii“ ediție bilingvă româno-franceză; „Găgăuzii și românii“; „Găgăuzii - opinii și însemnări“ și “Găgăuzii - limba găgăuză și alte însemnări“ între anii 1999-2002 la ed. Agerpress Typo, București.

În aceste cărți am tratat etnogeneza găgăuzilor, limba acestora, istoria găgăuzilor în NE peninsulei Balcanice, apoi în Sudul Basarabiei și alte aspecte din trecut, înțelegând prin trecut perioada de la origini până la 1944, când Basarabia a intrat sub stăpânire sovietică iar găgăuzii într-un lung proces de rusificare.

Din acest trecut vom expune mai jos numai câteva aspecte din cultura poporului găgăuz și câteva personalități găgăuze din trecut.

Începând cu 1990, găgăuzii își reconsideră trecutul și limba obținând succese, pe care le vom arăta în capitolul II.

Învățământul și cultura în Găgăuzia, în trecut

I.1. Liceele din orașul Comrat până în 1940.

Înainte de înființarea liceelor, la Comrat funcționa Școala Centrală Superioară Basarabeană din Comrat, o școală medie, după care urma Liceul nr.1 din Chișinău, singurul din Basarabia, la mijlocul sec. XIX.

La 1890, în toată gubernia Chersen erau numai trei licee reale: Odessa, Chișinău și Comrat.

Liceul din Comrat a fost inaugurat în anul 1888; avea o clădire monumentală pentru Liceu, alta pentru Internat, o capelă ortodoxă, o clopotniță, locuința directorului, un parc și o curte vastă.

La construcția clădirilor au contribuit coloniștii găgăuzi și bulgari cu bani, cu piatra albă și cu muncă.

Clădirea Liceului a fost complet distrusă în iunie 1941 de către sovietici, în retragere.

Pentru aprecierea etnicului profesorilor și al elevilor, în primii ani după Unirea din 1918, vom prezenta lista profesorilor și a elevilor absolvenți din seria 1921-1922:

Profesori:

- Români: 2 profesori; Timotei Mititelu, Iulian Friptu;
- Găgăuzi: 4 profesori: N. Tanasov, A. Draganov (fiica lui P. Draganov), S.Caraușanov, Gh. Balaban;
- Germani: 2 profesori: A. Sedlacek, E.Kleinert;
- Evrei: 1 profesor: L. Gurfinkel;
- Ruși, ucrainieni: F.Salicico, N.Samson, S. Petrov, A. Alexeev;

- Greci: 1 profesor: M. Lekaki.

Total 14 profesori.

Elevi:

- 6 români: N. Antoci, V. Belisar, I. Capră, I. Roşcanu, N. Buţ, A. Marinov;
- 4 găgăuzi: V. Vlah, P. Chiosea, I. Papazoglu, C. Cheliş;
- 3 bulgari: St. Caraghenov, I. Dimov, P. Dimov;
- 5 germani: G. Ern, I. Şişman, A. Gelker, I. Şnaider, S. Ern;
- 6 evrei: B. Waismann, V. Dukermann, M. Kazek-Averbuch, S. Litovski, B. Harim, I. Rubinger;
- 4 ruşi, ucraineni: I. Bodorin, D. Astapov, C. Bublicov, N. Romanenco, G. Bersogdi.

Total 29 elevi.

În perioada 1922-1940 a crescut numărul profesorilor români şi găgăuzi; la fel numărul elevilor. Astfel în anul şcolar 1939-1940, în clasa a V-a de liceu am fost 12 elevi din care 5 găgăuzi, 4 români, 2 germani şi un evreu. În anii 1918-1930, directorul Liceului era Timotei Mititelu. Între 1930 şi 1940 director a fost Preotul Iulian Friptu, scriitor şi publicist la "Cuvântul moldovenesc", "Luminătorul" şi "Viaţa Basarabiei".

Dr. Gurfinkel era şi medicul şef al Spitalului din Comrat. Fiica sa, Sorana Gurian a fost o scriitoare de talent în limbile română şi franceză. Romanul său "Zilele nu se întorc niciodată" a fost un bestseller al anilor 1945-1948. La Paris a publicat "Les mailles du filet" – "Journal de Roumanie", apreciate de publicul cititor.

Dintre elevii Liceului care s-au remarcat prin activitatea profesională, ştiinţifică, literară, menţionăm: N. Tanasologu,

N. Arabagi, Petre Draganov, A. Gălățan, Vasile Vlah, N. Antoci, Alexei Bârlădeanu, St. Caraghenov, Ion Papazoglu, Alexandru Bârlădeanu, N. Câlcik, Tr. Capsomun, Valeriu Mititelu, Igor Bodeanski, Dimitrie Bassu, Gleb Drăgan, Boris Drăgan, Vladimr Murgu, George şi Dimitrie Caikî, A. Ivanov (Cioac), Anatol Măcriş, Boris Tucan, Valeriu Măcriş, Nicolae Deciu şi mulți alții.

Primul director al Liceului din Comrat a fost P. Draganov. El mai revine în perioada 1904-1907 şi 1918-1920.

Liceul de fete din oraşul Comrat a luat ființă în anul 1910, în urma unei prinsori între bogătaşul Ţanco-Câlcic (găgăuz), proprietar al moşiilor Sadâc, Borogani, Tartaul, Bestemac ş.a. şi pretorul (zemskii nacialnik) oraşului Comrat, Maxim Colibaba. Acesta din urmă s-a angajat să cosească personal, cu mâinile sale, zece hectare de ovăz în 14 zile dacă Ţanco-Câlcic dă banii necesari construirii şi funcționării Liceului de fete. Pariul a fost câştigat de Colibaba, care a cosit zece hectare în 11 zile şi Liceul a luat ființă.

În anul 1920, Liceul avea următorii profesori (în anul în care l-a absolvit mama mea Zinovia Dimitriu):

- Români 2: L. Carpaci, directoare, Gh. Drişcu;
- Găgăuzi 3: Pr. A. Sibov, Gh. Balaban, D. Zlatov;
- Germani 3: E. Kleinert, A. Sedlacek, A. Ern;
- Bulgar 1: P. Petrov;
- Rus 1: A. Ticova;
- Grec 1: M. Lekaki.

Total profesori: 11.

Ulterior la acest Liceu a predat şi Anghelina Draganov, fiica savantului P. Draganov.

În acest liceu au studiat poeta Liuba Dimitriu şi scriitoarea româno-franceză Sorana Gurian.

Liceul de fete s-a transformat în anul 1930 în Gimnaziu.

Ca școli secundare, în afara celor două licee de care am vorbit aici și în volumul "Găgăuzii și românii", mai exista Școala Superioară de Arte și Meserii (băieți).

În orașul Comrat funcționa Academia liberă de pictură "Prof. Salicico" instituție privată condusă de Salicico, absolvent al Academiei de artă din Sankt Petersburg.

Există și o formație corală, cu elevi și eleve de la cele două licee din oraș. Formația e dirijată de Petre Petrovici, tatăl dirijorului român Constantin Petrovici.

În orașul Ceadâr Lunga a funcționat un gimnaziu de băieți.

9.I.2. Învățători din orașul Comrat.

În orașul Comrat existau în 1938, nouă școli primare și două grădinițe de copii. Corpul didactic al acestei școli (fără cele două licee și școala superioară de arte și meserii), era compus din 34 de învățători. O bună parte din corpul didactic sunt găgăuzi: soții Magiar, soții Dragan, soții Câsa, soții Rusev, doamnele Caraghiaur, Bolgar, Halvagi, Grbenciuc, Sibov, Mutaf, Chirvase, Câlcik, domnii Balaban, Doicev, Cazmalî și alții sunt români, bulgari, și din familii mixte (Baltă, Sofronovici, Rașcu, Măcriș, Atamaniuc, Dimitriu, Vascenco, Cârjanovschi ș.a.)

9.I.3. Intelectualii din Comratul de odinioară

Comratul intelectual de astăzi a reînnodat legătura cu tradiția intelectuală a orașului de odinioară, de până la al doilea război mondial. În Comrat, se concentrau intelectualii proveniți din toată regiunea, găgăuzi, români, bulgari și alții.

Studenţii comrăţeni studiau la diferite universităţi (Iaşi, Bucureşti, Gdansk), venind în vacanţă la Comrat, alcătuiau un cerc de intelectuali.

În afara învăţătorilor mai erau preoţi, avocaţi, medici, agronomi, judecători, notari publici, jurişti de la Pretură etc. Anul 1940 i-a împrăştiat pe toţi aceşti intelectuali şi pe copiii lor în toată lumea. În prezent s-a format în Găgăuzia o nouă intelectualitate găgăuză bine pregătită, activă, cu personalităţi de excepţie.

9.I.4. Cultura găgăuzilor. Petre Draganov şi Mihail Ceachir

Unii autori, când discută despre cultura găgăuzilor, încep cu oguzii, în perioada existenţei lor în Asia Centrală. În această idee, aceşti autori îl citează, ca pe un precursor al culturii găgăuze, pe Mahmud Kaşgarlî, care a trăit în Asia Centrală, în Statul Oguzilor, în secolul al XI-lea. El a scris Divan ü Lügat it-Türk, o adevărată Enciclopedie a timpului său. Strămutaţi în spaţiul nord pontic şi stabiliţi în zona Cavarna, găgăuzii devin ortodocşi şi sub influenţa bisericii greceşti, pe care o frecventeză, folosesc litere greceşti în scrierea lor în limba găgăuză. Există notificări, fără a se găsi textele, în care se anunţa o anumită activitate literară, în perioada sec. XIII-XVIII, şi anume:

- Otto Blau, istoric rus, scrie, la sfârşitul secolului XIX, că găgăuzii au în traducere în limba găgăuză şi cu litere greceşti, unele piese ale lui Euripide;
- Zamfir Arbore (Din Etnografia Dobrogei. Aşezările bulgare se referă de fapt la găgăuzi, Bucureşti, 1916) scrie că există traduceri în limba găgăuză a:

- Psaltirei;
- Comedii de Aristofan;
- Poezii de Pușkin.

Nu se găsesc nici aceste traduceri. Nu sunt informații, asupra editorului, orașului etc.

Găgăuzii, sub otomani, frecventează bisericile și școlile grecești. Scriu în limba găgăuză cu litere grecești (M. Ciachir, Basarabialâ gagauzlarân istoriassî, Chișinău, 1933, 133 pag.)

- P. Koeppen, savant rus, scrie în 1853 că, găgăuzii, în scrierile lor, folosesc litere valahe.

Prima înregistrare a numelui găgăuz datează din 1853, făcute de P. Koeppen (Jahrbuchder Dobrutschadeutschen, St. Petersburg, 1954). Koeppen notează că găgăuzii foloseau litere valahe (Die Bulgaren in Bassarabien, Bulletin de la classe historico-psihologique de l'Academie Imperiale des Sciences de St. Petersburg, St. Petersburg-Leipzig, 1854, vol. XI, nr. 13-14, pag. 194-218. Datele și tabelele statistice ale lui Koeppen au fost reproduse, în Bulgaria, de Nicola Mihov, în "La population de la Turquie et de la Bulgarie au XVIII et au XIX s., III, Sofia, 1929").

Koeppen i-a cunoscut atât pe găgăuzii din Imperiul otoman (nord-estul Bulgariei și Dobrogea), cât și pe cei din Basarabia, sub Imperiul țarist. În aceste călătorii a remarcat că găgăuzii foloseau litere valahe. În Bulgaria și Dobrogea, neputând folosi alfabetul arab, oficial în Imperiul otoman, au folosit litere grecești sau pe cele valahe. În Basarabia foloseau litere valahe. Care sunt aceste litere? Dacă erau chirilice sau latine, Koeppen le-ar fi numit ca atare. Considerăm că este vorba de alfabetul de tranziție care era

folosit în Valahia în perioada 1830-1860. Era un ametec de litere chirilice şi latine, fiind perioada de trecere la alfabetul latin, introdus odată cu apariția primelor şcoli superioare în limba română, la academiile din Bucureşti (Gh. Lazăr) şi Iaşi (Gh. Asachi).

În România, în perioada 1918-1944, găgăuzii foloseau caractere latine, ca în limba română. Cartea de istorie a găgăuzilor de Mihail Ciachir este scrisă în limba găgăuză cu alfabet românesc. De asemenea au fost publicate, cu alfabet românesc, cărți de cult.

În perioada 1944-1989, găgăuzii au folosit alfabetul cirilic, impus de sovietici

În prezent, folosesc alfabetul latin adaptat pentru limba turcă, folosit în Turcia din anul 1922.

- Petre Draganov, savant găgăuz, absolvent al Şcolii Centrale Superioare Basarabene din Comrat, apoi al Liceului nr.1 Chişinău şi al Universității din Sankt Petersburg, fost Director al Bibliotecii Imperiale din Sankt Petersburg, scrie despre începuturile scrisului şi începuturile literaturii la găgăuzi, în 1908.

- Petre Draganov, în lucrarea sa Basarabiana, scrie că, la Varna, în 1875, s-a editat "Molitvelnicul găgăuz" în limba găgăuză.

La găgăuzii din Basarabia, primul care a scris în limba găgăuză este Mihail Ceachir, care a început cu traducerea cărților de cult în limba găgăuză, în anul 1908.

Mihail Ceachir este un clasic al culturii găgăuze, un precursor al intelectualilor găgăuzi de astăzi.

- Tot Mihail Ceachir a scris o Istorie a Găgăuzilor din

Basarabia, în limba găgăuză, tradusă de el și în limba română, în anii 1934, 1935, cu alfabet românesc.

- În anul 1938, Mihail Ceachir editează un Dicționar găgăuz-român, 138 de pagini.

- Dimitrie Ceachir scrie „Schiță biografică a neamului Ceachir", arătând și alți notabili găgăuzi din Ceadâr Lunga-Balgi, Casâm, Kiosea, Kule, Todorovici, Chișinău, 1899.

- Bogdan Hasdeu, la articolul Basarabia din „Etymologicum Magnum Romaniae" (1866-1897) în vol. 3, pag. 2944, dă textul unui cântec, pe care l-a cunoscut vizitând Comratul și Valea Ialpugului.

- Truşcenco H. Ivan, secretarul plășii Comrat, scrie "mişcările locuitorilor din județele Tighina, Cetatea Albă și Ismail spre Asia Centrală și Orientul Extrem, manuscris, 1900, păstrat în Biblioteca P. Draganov."

- Preotul Iulian Friptu a scris o istorie a orașului Comrat, în revista "Viața Basarabiei".

- Alți scriitori, în perioada până la 1940, au fost N. Arabagiu și N. Tanasoglu;

Tot la realizări culturale trebuie menționate unele clădiri, biserici, dintre care unele sunt monumente de artă. Exemplul cel mai strălucit este Catedrala din orașul Comrat, precum și clopotnița Liceului real de băieți din Comrat.

9.I.5 Personalități găgăuze sau cu ascendente găgăuze (parțial găgăuzi) în viața politică, culturală și economică a României.

Găgăuzii au avut și au personalități importante, dar nu există o evidență a acestora; s-au remarcat în viața politică și în cultura României, Basarabiei, Rusiei, Bulgariei, Canadei etc.

1. Lascăr Catargiu este găgăuz, afirmându-se în viața politică a României din perioada apartenenței sudului Basarabiei la România (1856-1878), (N. Rusali, „Ce sunt și ce vor ei", Tinerama, 8-15 noiembrie 1990, pg. 8-9).

2. Mareșalul Alexandru Averescu, născut în comuna Babele, jud. Ismail, în 1859, având și ascendență găgăuză (Babele fiind o comună cu populație mixtă), rămâne în istorie "o personalitate de primă mărime".

3. Mihail Ceachir a scris "Istoria găgăuzilor din Basarabia" în limba română și în limba găgăuză (1934, 1935). A alcătuit și un dicționar Găgăuzo-Român, editat la Chișinău în 1938, 138 pag.

4. Dimitrie Topciu, născut în com. Tomai (1881-1958) a fost prim adjunct în Ministerul Agriculturii și Deputat în Parlamentul României

5. Ion Fazlî, absolvent al Academiei Regale de Muzică din România, compozitor, membru al Uniunii Muzicienilor din România, bun prieten cu președintele Uniunii, Mihai Jora; în perioada 1930-1940 a organizat, în București, o orchestră de balalaici.

6. Ion Papazoglu, pictor apreciat în București, cu numeroase expoziții în anii 1930-1960.

7. Preotul Pavel Guciujna, deputat în Parlamentul României.

8. Vladimir Macri, prefectul jud. Tighina; tatăl său a fost înobilat de Imperiul rus, în anul 1880. Este descendent al unei familii de hasâl găgăuz (influență bizantină) din comuna Capceac, cartierul Urumlar.

9. Vasile Vlah, profesor de educație fizică la Liceul B.P. Hașdeu și director adjunct.

10. O. Fazlî, profesoară de lucru manual la Liceul de fete Regina Elisabeta din Chișinău, în perioada 1930-1940.

11. Nadejna Cazanaclî, profesoară de matematică la Liceul de fete Regina Elisabeta (Chișinău).

12. A. Cuemgi , profesoară de educație fizică la Liceul de fete Regina Maria (Chișinău).

13. N. Tanasov, profesor la Liceul Dimitrie Cantemir din Comrat.

14. S. Carauşanov, idem.

15. Gh. Balaban, idem.

16. Anghelina Draganov, profesoară de limba franceză la Liceul de Fete din Comrat.

17. Trifon Capsomun, avocat în Comrat.

18. Nicolae Câlcic, avocat în Comrat.

19. Alexandru Bârlădeanu (1911-1997), născut în Comrat în anul 1911, a fost prim vice prim ministru al României (1956-1966) și președinte al Senatului României după 1990.

20. Maria Zlatov, (1884-1966), născută în Comrat, cântăreață de operă la Conservatorul Unirii, Municipal și de Stat din Chișinău în perioada (1928-1946), după care se mută în București.

21. Alexei Bârlădeanu (1899-1960) născut în Comrat, liceul Dimitrie Cantemir din Comrat, Facultatea de agronomie la Berna și Leipzig, savant agronom genetician, reputat cercetător la Institutul Botanic din Berna, prof. universitar la Facultatea din Chișinău (din 1934), deportat de soviettici în Siberia după 1940, reîntors în 1956 moare în 1960, în mizerie.

22. Arnaut F., născut în Comrat a fost Comandor de Aviație la Școala de Ofițeri de Aviație din Tecuci. În perioada

de până la 23 august 1944 era unul din așii piloți români. A urmat liceul din Comrat.

23. Ion Vlah, din orașul Comrat, care a murit pe front la câteva luni după începerea războiului din 1941. Era un tânăr locotenent, șef al promoției sale de artileriști.

Primăria orașului Comrat a propus schimbarea denumirii orașului Comrat în Valahia, în memoria eroului Ion Vlah. Din cauza stării de război și a evenimentelor ulterioare această schimbare a denumirii orașului nu s-a mai produs.

24. V. Iachim, născut în Comrat, a fost profesor de filosofie (scurt timp și la liceul din Comrat). A publicat mai multe cărți în domeniul filosofiei. A colaborat la gazeta "Cuget Moldovenesc" din Chișinău.

25. Urmașii bogătașului Tanco-Kâlcic din Comrat, aceia care au finanțat construcția Liceului de Fete din Comrat (construit în anul 1906), au plecat, în anul 1920, din Basarabia, unde avusese loc reforma agrară, în Polonia, unde aveau 20.000 de ha. De aici urmașii din a doua generație au plecat la Paris. Se pare că în perioada 1940-1944 au vizitat România. S-au interesat de Comrat fără să se ducă acolo.

9.I.6. Un ministru francez – Serge Moscovici, despre o guvernantă găgăuză.

Serge Moscovici, savant francez, Director al Laboratorului European de Psihologie Socială, ministru în Guvernul Francez al lui Jospin (1997-2002), în cartea sa "Cronica anilor pierduți" (Chronique des annèes egarèes), Stock, Paris, 1997, în română la Polirom, București, 1999, o descrie pe guvernanta sa găgăuză. (pag. 63-70).

"Basarabeasca, gară și sat în mijlocul șesului. Tata ținea un antrepozit lângă gară. Nu cunoșteam lumea țăranilor în

mijlocul căreia ne-am instalat. Trăiau după obiceiuri, pe care nu le înțelegeam, dar pe care le respectam ca să nu ne izolăm de ei. Eram destul de mare ca să înțeleg cât de aspră era viața țăranilor. Noua mea guvernantă, Ileana era una dintre acele ființe certate cu realitatea, dar se avea în termeni buni cu supranaturalul, de va fi existând așa ceva. Ea nu avea însă nici cea mai mică îndoială. Se număra printre acei găgăuzi care trăiau cu nostalgia unei patrii nici când cunoscute, gândindu-se la măreția imperiului care-i așezase pe malurile Dunării pentru a-i părăsi acolo, în retragerea sa. O femeie frumoasă, vioaie și senzuală, care mergea pe patruzeci de ani. De talie mijlocie, avea un păr bogat numai bucle, care-i ascundea pe jumătate ochelarii - pe atunci, era dizgrațios ca o femeie să poarte așa ceva. Dinții albi i se dezgoleau ori de câte ori se îndopa cu prăjituri orientale, după care se dădea în vânt și care o făceau să fie bine dispusă.

Ileana petrecea cel puțin tot atât timp cât îi trebuia pentru îngrijirea casei, punându-se pe sine în scenă. Juca în fața micului public domestic, rând pe rând, rolul martirei și cel al cadânei, străduindu-se să stârnească când compătimirea, când admirația. Iar publicul ei, în special vecinele, pe care le vizita cu plăcere, își exprima simpatia și suspina la unison. Ea le oferea versiunea găgăuzească a frustrărilor, a căror versiune proprie evreiască sau românească, ele nu îndrăzneau să o prezinte.

Un lucru e sigur: mă iubea mult. Credea că mi-a pătruns firea și singura mea reacție era să nu o contrazic. Ileana a început să mă învețe franceza și-i făcea plăcere să-mi corecteze pronunția, să se uite la temele mele și să urmărească ce făceam la școală.

Insista pe lângă tatăl meu să mă dea la liceu, apoi la universitate. Pe atunci nu era ceva obișnuit ca un copil să meargă la liceu, apoi la universitate. Ileana a făcut ca lucrul să pară posibil și tata a promis să mă trimită la școală. În camera de filmat a memoriei mele, ea zâmbește.

Existența Ilenei a traversat-o, ca o fulgerare, pe a mea, dându-i un imbold neașteptat. Când am obținut, în 1961, doctoratul în litere la Sorbona, care reprezenta pentru tata Everestul universităților, el mi-a scris o scrisoare foarte emoționantă. Recunoștea că, într-adevăr, ea îl implorase să mă lase să-mi continui studiile, asigurându-l că, într-o bună zi, aveam să îndeplinesc "ceva măreț". Asta-l incitase să consimtă la sacrificii financiare, un timp atât de îndelungat. Chiar și atunci când mă aflam la Paris, a continuat să-mi trimită bani, fără să mă întrebe dacă am nevoie."

9.II. Găgăuzii din Basarabia astăzi

9.II.1. Organizarea găgăuzilor din Basarabia.

Între anii 1940 și 1990 găgăuzii din Basarabia au suferit un regres important sub ocupația sovietică.

În primul rând, găgăuzii din Basarabia au fost divizați, în august 1940: cea mai mare parte (cca. 80%) au rămas încadrați în R.S.S. Moldovenească, iar 20% au fost încadrați în R.S.S. Ucrainiană (vezi harta nr. 1).

În această perioadă, populația găgăuză a fost supusă unei rusificări intense. Nici o școală în limba găgăuză, nici un ziar sau revistă. Generația de după 1940 nu știe decât limba rusă, nu cunoaște nici limba maternă – găgăuza, nici limba română – limba republicii Moldova în care trăiesc.

După 1990, găgăuzii au încercat să-și caute identitatea, sub forma unei republici sovietice socialiste Găgăuzia în cadrul Uniunii sovietice și acest lucru nefiind posibil (una din condiții fiind să fie limitrofă cu un stat străin, iar după 27 aug. 1991, nemaiavând hotar cu Federația Rusă) și nici viabilă (având numai 170.000 locuitori), în 23 decembrie 1994, se înființează prin legea 344/XIII din 23 decembrie 1994 a Parlamentului Republicii Moldova Unitatea Teritorială Administrativă Găgăuzia (UTAG) o autonomie în cadrul Republicii Moldova, cu capitala în orașul Comrat. Președintele Găgăuziei, ales prin vot secret de populația Găgăuziei se numește Bașkan și are și rang de ViceprimMinistru al Republicii Moldova. Puterea legislativă este repreztntată de Adunarea populară a Găgăuziei.

Găgăuzia are o suprafaţă de 1831,5 kmp (5,4% din suprafaţa Rep. Moldova - 33400 kmp) şi este subîmpărţită în trei raioane, numit dolay: Comrat, Ceadâr-Lunga şi Vulcăneşti.

Populaţia Găgăuziei este de 171.500 locuitori (3,9% din populaţia Republicii Moldova (4.335.356 locuitori). Din totalul populaţiei Găgăuziei, aceştia sunt în proporţie de 78,4% 128.173 locuitori. Găgăuzia are 32 localităţi din care 3 oraşe. În 25 de localităţi, găgăuzii sunt peste 50%. În afara Găgăuziei, în Republica Moldova, mai sunt 24.000 de găgăuzi, astfel că numărul total al găgăuzilor din Republica Moldova este de 153.000. Comunele cu populaţie compactă (peste 98%) găgăuză sunt: Beşalma, Gaidar, Chiriet Lunga, Joltai. La Beşalma există un Muzeu etnografic găgăuz de rang republican.

În Ucraina au rămas următoarele comune cu populaţie majoritar găgăuză (harta 1): Crasna, Alexandrovca,(Satâlâc Hagi), Dimitrovca, Serpnevoe Cubei, Bolgariica, Tobac, Curci, Bielboaca, Caracurt, Taşbunar, Eski Troian şi Enikioi, cu o populaţie găgăuză de cca. 33.000.

După 1990, viaţa culturală, învăţământul, artele, în Găgăuzia au luat un avânt deosebit. S-au creat Universitatea, muzee, teatre, ziare şi reviste şi a început o susţinută viaţă literară.

9.II.2. Cultura găgăuză

9.II.2.1 Fondatorii D.Tanasoglu, N. Baboglu, D. Caracioban, M.Chiosea

În ceea ce privește cultura materială, singurele monumente sunt clădirile bisericilor, masive, din piatră albă. Catedrala ortodoxă din orașul Comrat este monumentală în genul catedralei de la Chișinău (M. Păduraru, Aspecte din istoria bisericii și a neamului românesc, Ed. Trinitas, Iași, 1993, pg.100), "este biserica din Comrat: O adevărată catedrală..." (Gala Galaction, „Zile basarabene", Editura Știința, Chișinău, 1993, pg. 66).

"Biserica din Comrat este vrednică să stea într-un oraș de mâna întâi. Seamănă mult cu Biserica Soborului din Chișinău. Are același plan, aceeași mărime și aceeași lumină interioară. Dar Biserica din Comrat arată ochilor mai mândră și mai impunătoare fiindcă este așezată pe deal." (Gala Galaction, op. cit., pg.120).

În Găgăuzia sunt două muzee și încă două puncte muzeistice toate cu profil etnografic. Aici se pot vedea portul popular, obiectele de artizanat, unelte ș.a. De remarcat că există multe asemănări ale obiectelor de artizanat cu cele românești și bulgărești dar nici cea mai slabă influență rusească. La Departamentul Culturii în Găgăuzia, consilierul șef este Eugenia Lulenova-Topal (care se ocupă de muzee, biblioteci, teatre).

În comuna Beșalma, există un muzeu al etniei găgăuzești, fondat de D. Caracioban. În acest muzeu sunt adunate izvoare scrise și materiale referitoare la etnogeneza și istoria poporu-

lui găgăuz. În prezent directorul muzeului este Ludmila Marin-Caracioban, fiica fondatorului.

Folcloriştii găgăuzi (cf. datelor prof. D. Tanasoglu): Toli Sibov, P. Draganov, Mihail Ciachir, V. Moşcov, N. Arabagi, N.Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, N. Baboglu, M. Durbailo etc. Dionis Tanasoglu a cules cântece, rapsodii, a întocmit schițe instrumentale, a prelucrat cântece populare, a întocmit studii asupra muzicii găgăuzeşti şi a dansului.

În 2001, Secția de Găgăuzologie a Academiei de Științe din Republica Moldova (Liube Cimpoeş, Maria Durbailo, Petri Stroianov, Dimitri Gagauz) a elaborat un volum de cântece populare găgăuze (Găgăuz halktürkülri, Chişinău, Pontos, 2001, 170 pag.).

Traducătorii găgăuzi sunt M. Ciachir, H. Manastârlî, N. Tanasoglu, Dionis Tanasoglu, N. Baboglu.

Primul abecedar găgăuz a fost alcătuit şi editat de D.Tanasoglu (1958,1990) şi primele manuale (1958-1962).

Grafia, alfabetul şi ortografia găgăuză au fost elaborate de D. Tanasoglu (1957-1958), iar alfabetul latin în anul 1992 tot de D.Tanasoglu şi de N. Baboglu şi M. Chiosea.

L. A. Pokrovskaia, etnolog, s-a ocupat de culegerea şi înregistrarea cântecelor, baladelor şi poveştilor populare găgăuzeşti, înregistrând cântecele pe o placă de electrofon.

În Republica Moldova, până în anul 1965, Uniunea Scriitorilor din Moldova primise în rândurile sale două nume importante ale literaturii găgăuze: poetul, prozatorul şi pedagogul Dionis Tanasoglu este o personalitate proeminentă a literaturii şi culturii găgăuze. Este considerat un clasic în viață. Este membru şi al Uniunii Scriitorilor din România. Între anii 1970-1980, la Uniunea Scriitorilor au fost primiți: Mina Chiosea, N. Baboglu şi St. Curoglu.

După 1985, săptămânalul “Literatura și Arta“ a oferit, lunar, o pagină, condeierilor găgăuzi (N. Rusali).

Scriitorii găgăuzi mai importanți sunt: Dionis Tanasoglu, N. Baboglu, D. Caracioban, St. Curoglu, Tudo Zanet, Tudor Marinoglu, Petri Cibotar, M. Chiosea, V. Filioglu, P. Ialângi, S. Bulgar și Liuba Cimpoeș și criticul literar Grigore Topuzlu.

Dionis Tanasoglu a scris primul roman în limba găgăuză “Uzun chervan“ și l-a tradus în limba română, precum și poezii și piese de teatru. Este bun cunoscător și al limbii și literaturii românești.

Un alt scriitor, Mina Chiosea, născut în comuna Beșalma, absolvent al Facultății de istorie a Universității din Chișinău, se întoarce în comuna natală în calitate de director de școală. Prima lui carte “Câșmet“ (Noroc), apare în anul 1973. După aceasta, la diverse edituri din Chișinău apar: “Cardașlâc“ (Frăție), “Toopran urec gugumesî“ (Mireasma pământului), “Hazar ol“ (Fii gata), “Umutlar“ (Speranțele), “Sabansalsrsun gun“ (Bună ziua soare).

Scriitorii tineri sunt: V. Filioglu, T. Zanet, T. Marinoglu (aceștia au editat volumul de versuri Aidînnîk; Zamannaiersin, evim; Ürek dalgasî, Chișinău, 1990), P. Ialîngi, S. Bulgar (a scris “Gionavar Tortulari“), Maria Ciuemgi, Petri Cibotari, Liuba Cimpoeș, Andrei Cociangi și mulți alți tineri în plină formare.

La Academia de Științe a Republicii Moldova de istoria și cultura găgăuză s-au ocupat oamenii de știință găgăuzi și găgăuzologi M.N.Guboglu, S. Curoglu, M. Marunevici, E. Colța, Gavril Gaidargi, iar în prezent Liuba Cimpoeș, Ion Dron, Petri Cibotari, Olga Radova-Caranastas ș.a.

Șef al Secției de găgăuzologie au fost G. Gaidargi, Ion

Dron, iar în prezent este Liuba Cimpoeş. Ea a editat în 2001 (Chişinău, Ed. Pontos) volumul de poezii Duygu Başçesi (80 pag.)

9.II. 2.2. Scriitorii găgăuzi, care militează pentru strângerea legăturilor cu românii

La Colocviul internațional al literaturii minorităților naționale, care s-a ținut la Mangalia/Neptun, în perioada 14-17 aprilie 1999, referitor la literatura găgăuză s-a spus:

- Leo Butnaru, Uniunea scriitorilor din Rep. Moldova: scriitorii minoritari:

"Ei reprezintă a şasea parte din Uniunea Scriitorilor din Moldova, adică în jur de 45 de persoane. Înainte reprezentau o treime. Sunt ruşi, găgăuzi, bulgari, evrei de limbă idiş. Găgăuzii ies tot mai mult de sub influența limbii ruse. I-am sfătuit: de ce nu alegeți alfabetul latin, fiindcă în felul acesta vă înțelegeți mai bine cu turcii? Până în 1975 au fost rusificați, după 1975, având constituită propria limbă, au început să iasă de sub această influență".

- Dan Stanca (Suntem pentru o Europă a națiunilor civice, România liberă, 21 ap. 1999, pagina 2):

"Scriitorul e în fond un minoritar".

Până la urmă, problema minorităților devine cu atât mai sensibilă, cu cât limba folosită de către acestea e mai slab reprezentată, cum ar fi cazul găgăuzilor din Moldova şi al tătarilor la noi.

"Dionisie Tanasoglu, scriitor găgăuz, a înfățişat originile îndepărtate ale culturii sale de factură oral-folclorică. În anii țarismului nu a existat scriitor găgăuz. De la al doilea congres

al scriitorilor din Basarabia din 1957, s-a înfiripat o literatură găgăuză. Actualmente, sunt șapte scriitori de această limbă, dar populația în număr mic riscă să-și piardă identitatea, fiind asimilată de ruși sau români".

În cele ce urmează vom prezenta câțiva scriitori găgăuzi care militează pentru strângerea legăturilor cu românii.

1. Dionisie Tanasoglu, membru al Uniunii Scriitorilor din Republica Moldova. Din 1998 este membru și al Societății scriitorilor români (București).

A scris singurul roman al literaturii găgăuze "Uzun Chervan", pe care l-a tradus în limba română. A întocmit abecedarul găgăuz, stabilind alfabetul (chirilic) și ortografia în anul 1985. În anul 1992, a elaborat alfabetul latin adaptat la limba găgăuză. A scris poezii, piese de teatru, a cules cântece, rapsodii, a întocmit un studiu asupra muzicii și dansului găgăuzesc.

A fost primul rector al Universității din Comrat.

În 1994, la 18 octombrie participă, în delegația Republicii Moldova, la Congresul Spiritualității Românești de la Băile Herculane.

În anul 1998, participă la Congresul Uniunii Scriitorilor români de la Neptun.

În anul 1999, participă la Colocviul Internațional al Literaturii Minorităților Naționale de la Mangalia/Neptun, din 14-17 aprilie.

Mai jos prezentăm un Curriculum Vitae al lui Dionisie Tanasoglu.

Absolvent al Școlii Normale din Bârlad (1934). În 1943 este luat în armată la Școala de Ofițeri Rezervă din Ineu, iar

în 1944 intră pe front. După război este obligat să se întoarcă în Basarabia, deoarece părinții rămăseseră acolo și, în eventualitatea că nu ar fi revenit, ei ar fi fost deportați. Se întoarce în satul său natal, unde lucrează zece ani ca învățător. După aceea se transferă la Chișinău, la Institutul de Cercetări Pedagogice, unde ajunge director. În 1972 este numit profesor la Institutul de Arte din Chișinău, post în care rămâne 20 de ani. Apoi este invitat rector la Universitatea Găgăuză din Comrat, de unde este silit de autorități să demisioneze. În prezent este profesor universitar la Universitatea Pedagogică "Ion Creangă" din Chișinău, unde predă limba, literatura și istoria găgăuzilor. Ca scriitor, este primit în Uniunea Scriitorilor din Moldova în anul 1958.

2. Nicolae Boboglu, profesor la Universitatea Pedagogică "Ion Creangă", specializarea de istorie, limbă și literatură găgăuză, este un militant pentru apropierea și strângerea legăturilor găgăuzo-române. A scris poezia, care îi caracterizează atitudinea politică: Ah! Moldova! Vatanam! (Ah! Moldova! Patria!). A scris volumul de poezii "Trandafirii dragostei", pe care l-a tradus și în românește. A editat abecedarul în limba găgăuză, pledând pentru introducerea grafiei latine în scrierea găgăuză.

3-4. Alți doi scriitori - poeți găgăuzi, născuți în comuna Beșalma, ambii în 1933, care au o contribuție la ridicarea culturală a poporului găgăuz, militând totodată pentru strângerea legăturilor cu populația majoritară a Republicii Moldova - românii, sunt D. Caracioban și Mina Chiosea, ambii adepți ai trecerii scrisului găgăuzesc la grafia latină. D. Caracioban a pus bazele Muzeului etnografic găgăuz din comuna Beșalma

şi a fost primul lui director. După moartea lui D. Caracioban, conducerea Muzeului a preluat-o Mina Chiosea. În prezent, 1999, directorul Muzeului este fiica lui D. Caracioban, Ludmila Marin Caracioban.

II. 2.3 Contribuția dr. hab. Ion Dron în găgăuzologie

Doctorul habilitat în filologie (specialitatea limbi turcice) Ion Dron, român din sudul Republicii Moldova, născut în Badicul Moldovenesc, județul Cahul, la 17 iunie 1948, cercetător al Secției de Găgăuzologie din cadrul Institutului Cercetării Interetnice (fostul Institut al Minorităților Naționale) al Academiei de Științe a Republicii Moldova, este un militant deosebit de activ în afirmarea găgăuzilor în viața socială şi culturală a Republicii Moldova.

a. Dintre numeroasele sale publicații, lucrarea "Denumirile geografice găgăuzeşti" (Ed. Știința, Chişinău, 1992, în l. rusă), un studiu mult mai vast decât arată titlul, a necesitat o documentare pe teren. Ion Dron a tratat această cerință cu maximum de exigență, parcurgând toate satele locuite de găgăuzi, exminând arhivele locale, intervievând numeroşi localnici, pe care i-a transformat în colaboratorii săi, reuşind să redea un tablou foarte complet al istoriei, componenței, caracteristicilor lingvistice ale localităților găgăuzeşti. Cunoscător al limbii găgăuze şi-a dat seama de calitățile intelectuale ale etniei găgăuze şi a devenit un militant al afirmării găgăuzilor în viața socială şi culturală a Republicii Moldova.

Remarcând că noua generație a găgăuzilor nu cunoaşte limba română, limba majorității locuitorilor Republicii Moldova, dar şi mai grav, nu cunoaşte nici limba părinților săi, găgăuza,

această situație fiind rezultatul unei rusificări intense (părinții fiind la servici și venind obosiți acasă, copiii continuau să vorbească limba rusă, pe care o vorbeau la școală), a realizat că afirmarea plenară a găgăuzilor în viața socială, culturală, a Republicii Moldova, trebuie să înceapă cu însușirea limbii române, în paralel cu limba găgăuză.

Am arătat în capitolele precedente că generația anilor 1918-1944, cunoștea perfect limba română, ceea ce i-a permis accesul la funcțiile și pozițiile sociale, menționat în capitolul Personalității. În mod similar, prin cunoașterea limbii române, actuala generație de găgăuzi va avea o deschidere largă în viața socială și culturală a Republicii Moldova și orientarea spre Europa.

Cunoașterea limbii române nu trebuie realizată în detrimentrul limbii găgăuze. În școli trebuie să se învețe găgăuzește și, în paralel, să se învețe limba română, începând cu școala primară.

b. O contribuție esențială în găgăuzologie este "Dicționarul de termeni geografici găgăuzești", în limbile găgăuză și română, explicațiile dezvoltate și detaliate fiind în limba rusă. Fiecare din denumiri este tratată complex, devenind practic o minimonografie. Dicționarul înglobează un număr imens de informații, obținute atât letric, cât și din cercetările efectuate pe teren, în călătoriile sistematice.

Materialul documentar permite analize ce prezintă interes pentru cultura găgăuză. Dicționarul are ca scop sistematizarea nomenclatorului geografic găgăuzesc în totalitatea termenilor care îl compun. Sunt evidențiate antroponimele, etnotoponimele și cuvintele însoțitoare ale antroponimelor (de ex. moș, badea, baba). Termenii geografici sunt supuși

unei analize gramaticale, etnologice și istorice. Termenii Dicționarului cuprind toată aria de răspândire a găgăuzilor din interfluviul Nistru-Prut, din Republica Moldova și din sudul Basarabiei.

Sistemul toponimic al etnei găgăuze, ai cărei reprezentanți și-au schimbat, la începutul XIX, aria de locuire într-un mediu nou (populația românească din Basarabia) a suferit importante modificări. Este vorba de microtoponimele de interes local. Aceste microtoponime au fost influențate de graiul moldovenesc al limbii române. O bună parte din aceste microtoponime se refereau la formele obișnuite geomorfologice sau de peisaj (deal, vale, podiș, pădure, râpă, movilă etc). Cuvintele componente ale acestor denumiri sunt de origine turcică-oguză, arabă, română, persană, nogai și, mai puțin, din limba rusă, greacă, bulgară.

Răspândirea denumirilor nebalcanice se referă la toate popoarele turcice din Turcia, Azerbaigean, Turkmenia, limbile turcice din nordul Caucazului și al Mării Negre (karaima, kumâka, tătara din Crimeeea, karaceai-balkara, nogai), din Asia Centrală (kazaha, uzbeka, kirghiza, karakalpaka), tatara de la Volga și limbile turcice din Asia nordică (altaica, șora, hakasa, tuvina, karagașa și iakuta).

Pentru un studiu analitic al răspândirii în lumea turcică a denumirilor, precum și al influențelor am luat ca eșantion de 100 de denumiri din Dicționarul, care conține cca. 450 de termeni. Eșantionul l-am realizat prin metodă aleatorie (numere întâmplătoare metoda Monte Carlo). Rezultatele acestei analize privind răspândirea denumirilor în limbile turcice, sunt următoarele:

Limba	turcă	64%	Limba	karagaşă	6%
-//-	azerbaigeană	28%	-//-	uigură	2%
-//-	turkmenă	25%	-//-	karaimă	25%
-//-	uzbekă	11%	-//-	kumâkă	14%
-//-	kazahă	4%	-//-	karacea-balkară	14%
-//-	kirghiză	19%	-//-	tătară Crimeea	5%
-//-	iakută	6%	-//-	tătară de pe Volga	20%
-//-	altaică	13%	-//-	başkiră	2%
-//-	hakasă	13%	-//-	nogai	18%
-//-	şoră	11%	-//-	karakalpakă	6%
-//-	tuvină	7%			

Din această analiză reiese apropierea limbii găgăuze de limbile turcă, azerbaigeană, turkmenă, tătară, dar şi de altele, precum kirghiza, hakasa, altaica, kumâka, karaceai-balkara, nogai.

Cercetând etimologia cuvintelor din Dicționar se constată că 64% sunt comune cu acelea din limba turcă, ceea ce denotă, că provin dintr-un trunchi comun. Restul de 36% sunt de origine turcică de nord-est şi nord-vest – 8%; din persană, şi arabă, toate preluate direct (nu prin intermediul limbii turceşti, în opinia noastră - A.M.) – 7%; apoi din limba română – 13%; din limba greacă – 2%; din limbile balcanice (cuvinte comune în bulgară, română, sârbo-croată etc.) – 4% şi necunoscute 2%.

Din această enumerare deducem evoluția diferită a limbilor găgăuză şi turcă, care au totuşi un fond comun, în proporție de 2/3. Se demonstrează şi în felul acesta drumurile parcurse de oguzii din Asia Centrală spre vest: prin nordul Mării Caspice şi al Mării Negre - Uzii şi prin sudul acestor mări - Seldjukizii. Se confirmă astfel cele scrise de scriitorul

tătar Taufic AIDI în Cartea Muzeului din Beșalma: "faptul că limba găgăuză păstrează cuvinte neobișnuite, caracteristice limbilor vorbite de șori, hakasi, iakuți, demonstrează calea lungă și complicată de dezvoltare a găgăuzilor".

La explicarea cuvântului El, Eyalet, Ion Dron se referea la Uzi-Eyalet, pe care bizantinii îl numeau Carbonum Terra, în latină, sau Carvona Hora, în greacă. De aici și termenul local, turcic, de Cavarna.

De ce Carbonnum sau Carvona?

În latină carbonum înseamnă cărbune. În pronunția greacă ajunge carvona (b-v), iar în pronunția turcică Cavarna.

De ce cărbune? Tot litoralul între Varna, Cavarna și Mangalia era acoperit, în aceea epocă, de păduri. Din lemnul pădurilor localnicii teritoriului arătat mai sus preparau cărbune de lemn, denumit în limbile turcice mangal. De aici și numele orașului Mangalia (Calatis). Dicționarul precizează și vechile denumiri ale localităților găgăuzești, cărora li s-au schimbat denumirile, astfel:

Karaaç	în prezent	Nagornoe	în sudul Basarabiei
Balboka	-//-	Kotlovina	-//-
Çalâlâk (Curçi)	-//-	Vinogradovka	-//-
Çokrak	-//-	Tarutino	-//-
Dermender	-//-	Kalanciak	-//-
Eni Çumai	-//-	Mirnoe	-//-
Eni Kârhana	-//-	un cartier din Budăi	-//-
Maală	-//-	Novokaragaci	
Dolukioi	-//-	Bogatoe	-//-
Çamlekioi	-//-	Vinogradovka	-//-
Ördek Burnu	-//-	Utkonosovka	-//-
Hagi Abdul	-//-	Alexandru Ioan Cuza în R.Moldova.	

Am dat câteva exmple de informații ce se obțin din studierea "Dicționarului de termeni geografici găgăuzești". Lucrarea dr. hab. Ion Dron reprezintă o contribuție esențială la tezaurul culturii găgăuzești.

c. Dr. hab. Ion Dron a prezentat în presa din Republica Moldova (în Natura), numeroase personalități basarabene aflate în România, printre care și găgăuzi,

. Topciu, Gleb Drăgan. Deasemenea a recenzat în presa din Chișinău (Capitala) cărțile despre găgăuzi scrise în România în ultimii ani.

e. Este coautorul masivului și valorosului Dicționar găgăuzo-ruso-român editat de secția găgăuzologie a Academiei de Științe a Republicii Moldova.

9.*II. 3. Artele plastice în Găgăuzia*

Artele plastice au cunoscut, în Găgăuzia, o dezvoltare frumoasă. Pictori cunoscuți sunt: Aioglu Dimitrie (născut în 1957 la Comrat), Arabagi Mihail (născut în 1957 la Comrat), Vlah Petre (născut în 1945 la Comrat) - se ocupă cu pirogravura pe tărtăcuțe, Dudoglu Teodor (născut în 1952 la Berezovka, Kemerovo), Iuvarlac Andrei (născut în 1943 la Comrat, Cavarnali Ioan (născut în 1937 la Enichioi - Chilia Nouă), Savastin Dimitrie (născut în 1942 la Vulcănești), Fazlî Petre (născut în 1953 la Vulcănești), Bairacta Ioan (născut în 1958 la Dezghinge), Dimov Petre (născut în 1962 la Tatar Copceac) grafician, Jabin Teodor (născut în 1946 la Minsk), Savasti Serfghei (născut în 1966 la Vulcănești), Sirkeli Atanasie (născut în 1955 la Comrat).

Sculptori cunoscuți: Cara Dimitrie (născut în 1949 în Cubei-Bolgrad), lucrează în teracotă, lemn, Caracioban Atanasie (născut în 1963 în Beșalma) lucrează în marmoră.

Covoare și tapiserii: Corcea Andrei (născut în Cracovia-Polonia) execută covoare; Novacov Petre (născut în Ceadâr Lunga, în 1953) execută goblenuri, Peeva Nina (născută în 1964 la Comrat) execută macrameuri.

Școala medie de artă din Comrat, este o pepinieră de artiști plastici. Dintre pictorii profesori menționăm pe Decev Grigore, Savastin Dimitrie, Aioglu Dimitrie, Savastin Serghei, Manjul Vitalie, în tapiserie Peeva Nina, iar în sculptură Caracioban Atanasie.

Se remarcă elevii: Gheorghiev Gheorghe, Coltuc Lidia, Conceeva Irina, Bairactar Irina, Bairactar Vitalie, Nezalzova Vera, Roșca Vica, Virbițki Ramona și mulți alții.

Școala medie de arte din Vulcănești este o altă pepinieră de artiști. Se remarcă profesorul pictor Fazlî Petre și elevii Gherman Angela, Kaisakov Pantelei, Olecsioglu Zadrei, Motruc Lidia, Panceva Olga ș.a.

La școala medie de artă din Congaz se remarcă profesorii pictori Dimoglu Maria și Cuipavih Serghei și elevii Nechit Irina, Tatar Vanea ș.a.

La școala medie de artă din Ceadâr Lunga se remarcă profesorii pictori Duleva Elena, Dudoglu Teodor, Novacov Petre și elevii Staneva Tania, Novakov Andrei, Lazarev Valeriu, Coltuclu Maria, Aricova Elena și mulți alții.

9.II. 4. Universitatea din Comrat

În anul 1991, s-a deschis, la Comrat, o Universitate pentru Găgăuzia. Dionis Tanasoglu a fost rectorul acestei universități între anii 1991 și 1993.

Universitatea din Comrat, în anul universitar 1998/1999, a avut 4 facultăți și 11 specializări: Management, Marketing, Contabilitate și Audit, Limba și literatura română, Limba și literatura găgăuză (bulgară) Pedagogia învățământului primar, Actorie, Drept, Agronomie, Zooveterinară, Tehnologia păstrării și prelucrării legumelor și fructelor, Tehnologia vinului și a produselor prin fermentare. Rectorul Universității din Comrat este în prezent dr. Stepan Varban iar vicerector dr. N. Tufar.

Se constată prezența catedrei de limba română. Cursurile se fac în limba rusă. Dacă limba găgăuză nu poate fi utilizată la predarea tuturor disciplinelor, din lipsa vocabularului științific la unele discipline, normal este ca predarea să se facă în limba statului - româna. Minoritatea rusă are Universitatea slavă din Chișinău, iar folosirea limbii române în perioada de tranziție la Universitatea din Comrat ar aduce mult mai multe foloase intelectualilor găgăuzi, deschizând orizonturi largi în ocuparea de funcții în toată Republica Moldova. Majoritatea studenților este compusă din moldoveni, găgăuzi, bulgari și alte minorități mai puțin numeroase armeni, polonezi etc. Rușii formează un lot de cca. 20%, care au la dispoziție Universitatea slavă, creată special pentru ei.

Profesorul Tanasoglu a introdus predarea în limba găgăuză a 16 discipline, în limba bulgară 12 discipline, dar și

în limbile română și rusă. Dezideratul Universității era de a face posibilă folosirea limbii găgăuze în administrație. Dar după plecarea lui D. Tanasoglu Universitatea din Comrat s-a transformat în Universitate de limba rusă. La universitatea pedagogică „Ion Creangă" din Chișinău, unde se pregătesc învățători de limba română și de limba găgăuză, funcționează grupe de filologie găgăuză (cu peste 100 de studenți), având ca profesori pe Dionis Tanasoglu, N. Babogiu și alți oameni de știință găgăuzi.

În Găgăuzia există și învățământ superior de scurtă durată (colegii).

- Colegiul pedagogic „M. Ciachir" din Comrat
- Colegiul Tehnico-Agricol din comuna Svetlâi
- S-a încercat înființarea în orașul Comrat, a unei uiversități particulare în limba găgăuză. Deocamdată au fost acreditate funcționarea anilor 1 și 2 de școală.

9.II. 5. Moldova, inclusiv Găgăuzia în Euroregiunea Dunării de Jos

Din regiunea Dunării de Jos fac parte România, Ucraina, și Moldova, inclusiv Găgăuzia. Scopul înființării Euroregiunii Dunării de jos este colaborarea pe multiple planuri a regiunilor frontaliere ale celor trei țări. Colaborarea economică reprezintă esența acestei colaborări, dar și aspectul cultural nu este neglijat. Astfel, în zilele de 25-28 iulie 1999, a avut loc la Galați - sediul Euroregiunii Dunărea de Jos - festivalul „Zilele Multiculturale Interetnice", la care au participat echipe de români, ruși, ucrainieni, găgăuzi, turci, tătari, greci, bulgari și italieni.

Moldova a fost reprezentată de dr. hab. Ion Dron și de prof. univ. Dionis Tanasoglu, acesta reprezentând Găgăuzia.

Pentru românii din sudul Basarabiei (care fac parte din Ucraina), existența Euroregiunii este un balon de oxigen. Și pentru găgăuzi, participarea ca entitate autonomă reprezintă o posibilitate de afirmare. Pentru aceasta, pentru o participare activă a găgăuzilor este necesară cunoașterea limbii române, românii fiind țara gazdă a Euroregiunii. Începând cu anul universitar 1998-1999, Universitatea din Galați a deschis două facultăți de istorie și de limbă și literatură română pe lângă Universitatea din Cahul.

La Galați s-a desfășurat în 15.XII.1999, ședința Comisiei pentru Cultură, Învățământ și Relații interetnice a Euroregiunii Dunării de Jos, la care au participat delegații din județele Tulcea, Cahul și Regiunea Odessa.

Delegații județelor care compun Euroregiunea au făcut un scurt bilanț al activității lor în anul care se apropie de sfârșit. La capitolul succese au fost menționate deschiderea celor două facultăți românești la Cahul.

Limba de predare va fi româna, cursurile vor fi predate de 14 profesori de la Universitatea din Galați și 4 profesori din Republica Moldova.

Pentru a veni în ajutorul găgăuzilor și al bulgarilor din Republica Moldova și din Ucraina, Filiala din orașul Cahul (Republica Moldova) a Universității „Dunărea de Jos“ din Galați (România), organizează cursuri de limba română, atât pentru doritorii din Găgăuzia și Taraclia, cât și pentru cei din Ucraina. Chiar la hotarul Moldovei, în Ucraina sunt comunele găgăuze: Serpnevoe, Crasna, Dimitrovca, Alexandrovca,

Cubei, Bulgariica, Tabac și în continuare, Caracurt, Tasbunar, Curci, Bulboaca și puțin mai departe Anadolchioi, Eschi Troian și Enichioi.

Universitatea din Comrat trebuie să participe la Asociația rectorilor de la Dunărea de Jos. În luna noiembrie 2000, la Galați s-a desfășurat prima Conferință a rectorilor universităților aflate pe teritoriul Euroregiunii Dunărea de Jos la care au participat rectori, decani și prodecani din zece universități ale județelor afiliate din România, Republica Moldova și Ucraina. Au fost astfel prezenți profesori din Universitatea de Stat din Odessa, Academia de Chimie Alimentară din Odessa, Facultatea de Management Afaceri și Drept din Dniepopetrovsk, filiala Reni, Universitatea Economică de Stat din Ismail, Institutul Pedagogic de Stat din Ismail, Universitatea Tehnică de Stat din Moldova, Universitatea de Stat din Cahul și Universitatea Dunărea de Jos din Galați. După interesantele luări de cuvânt ale reprezentanților universităților prezenți la conferință au fost semnate documentele de constituire a Asociației Universităților din Euroregiunea Dunărea de Jos. În același cadru, Universitatea Dunărea de Jos din Galați a semnat câte un acord bilateral cu fiecare dintre universitățile prezente. Cele două documente semnate de participanți reprezintă cadrul de colaborare între instituții, prin organizarea unor seminarii, conferințe, schimburi de profesori și elaborarea unor planuri de învățământ acordate cu legislația europeană în domeniu. Acordurile au intrat în vigoare chiar de la data parafării și au valabilitate 3 ani (România liberă, 10 noiembrie 2000. Dorian Stancovici).

Este neapărat necesar ca şi Universitatea din Comrat să facă parte din Asociaţia rectorilor de la Dunărea de Jos, pentru că Găgăuzia participă la lucrările Euroregiunii Dunării de Jos.

9.II. 6. Unele personalităţi găgăuze (sau parţial găgăuze) din diasporă (în afara Republicii Moldova şi a C.S.I.)

1. **Mihail Guboglu**, profesor universitar, savant recunoscut, visiting profesor la Sorbona, a avut ca teză de doctorat (în anul 1939) „Găgăuzii în lumina istoriei", publicată în revista „Ildârâm", nr. 2, 1939, Constanţa, Bazargic.

2. **Vladimir Topciu** (născut în 1918, în comuna Tomai), doctor în ştiinţe medicale, profesor la Facultatea de Medicină din Timişoara, director al Institutului de Igienă din Timişoara (1969-1970).

3. **Gleb Drăgan** (născut în 1920, la Tatar Copceac), doctor inginer profesor la Universitatea Politehnică din Bucureşti, membru corespondent al Academiei Române.

4. **Câsa Iurie** (născut în Comrat, în 1922), licenţiat în limbi germanice la Viena şi al Facultăţii de inginerie chimică al Universităţii Mc Gill din Montreal, a instituit o bursă permanentă pentru un student al Universităţii din Comrat.

5. **Gheorghe Calcâ** (născut în Comrat), profesor la Istambul;

6. **Pavel Erol Capsâz**, (născut în comuna Beşalma), conduce o firmă de publicitate, la Istambul.

7. **Eugen Caraghiaur**, (născut în Comrat), inginer în Toronto (Canada), scriitor, militează pentru strângerea legăturilor dintre români şi găgăuzi.

8. **Dumitru Basu** (născut în Comrat), doctor ginecolog (1920-1989);

9. **Vadim Murgu Capsomun** (născut în comuna Tomai în 1921), colonel inginer, fost redactor şef al ziarului armatei din România.

10. **Nicolae Ceachir**, profesor universitar la Universitatea din Bucureşti, specialist în istoria popoarelor balcanice.

11. **Leonid Dimov** cu descendență găgăuză, poet de talie națională în literatura României, fondatorul curentului oniric în literatura română.

12. **Gheorghe Tavşnici**, fost director la societatea de telefoane Bucureşti.

13. **Ecaterina Militaru (Balgi)**, fost şef de serviciu în Ministerul Energiei din Bucureşti.

14. **Leonid Cazmalâ**, director G.O. Corabia, Romanați, județul Olt.

15. **Iurie Câlcianu** (născut în Comrat) şef district CFR Braşov.

16. **Alexandru Sărățeanu (Sarloglu)**, inginer.

17. **Victor Ghenov**, inginer, editează un dicționar ruso-gagauzo-turco-român.

18. **Petre Terzi** (născut în comuna Bulgariica), secretar de stat (1990-1992) în Ministerul Apelor.

19. **Constantin Petrovici** (mama Kâlcik), reputat dirijor la Opera Română şi la Teatrul de Operetă.

20. **Nicolae Deciu** (născut în Comrat în 1922), colonel inginer.

21. **Alexei Ivanov (Keleş)** născut în Comrat în 1922, colonel inginer de căi ferate.

22. **Sergiu Murgu (Capsomun)**, inginer, şef serviciu în Ministerul Industriei Alimentare din România.

23. **Cornel Murgu (Capsomun)**, inginer principal în Ministerul Muncii şi al prevederilor Sociale.

Unii găgăuzi au ajuns pe meleaguri şi mai depărtate. Astfel colegul meu de la Liceul „Dimitrie Cantemir", Dimitrie Caikî, fiul primarului din Comrat, este în Australia.

De curând, stând de vorbă cu un inginer român care lucrează în Kenya, mi-a spus că doctorul (medicul) şantierului este găgăuz stabilit în Kenya.

În privința prezentării personalităților din interior considerăm că trebuie realizată de actualii oameni de cultură din Republica Moldova.

II.7. Ce limbi trebuie să învețe găgăuzii

Motto: *Limba trebuie păstrată pentru că servește nu numai la „a vorbi" ci și la „a fi"*
Jaques Berque

Citesc în Acik Göz, nr. 26 din 2001 articolul lui F. Carastoian privitor la necesitatea păstrării, apărării şi dezvoltării limbii găgăuze, susținînd renunțarea la „turcizarea limbii găgăuze". Are dreptate!

În Ana Sözü nr. 414 din 12 mai 2001, corespondentul ziarului prezent la festivalul regional - concursul de cântece şi dansuri găgăuze (Ederlez 2001) scrie că s-a vorbit mai mult în limba rusă. De ce pentru un rus, găgăuzii nu vorbesc

găgăuza la festival? se întreabă corespondentul. Are dreptate!

Conducătorii găgăuzi care au militat pentru autonomia găgăuzilor au avut în vedere în primul rând salvarea limbii găgăuze, căci pierderea limbii înseamnă dispariția poporului găgăuz. Nici limba turcă, nici limba rusă, nici o altă limbă nu pot înlocui limba găgăuză. Înafară de foarte puțini termeni de specialitate, în limba găgăuză se poate exprima întreaga gamă de idei și sentimente. În Ana Sözu, nr. 5-6 (410-411) din martie 2001 și nr. 9 din mai 2001, s-au scris articole de o mare frumusețe în memoria intelectualilor găgăuzi dispăruți recent: Elena Colța și în 2000 Valentina Cotenco (Baurciulu). Remarcăm articolele scrise de Olga Caranastas-Radova, Todur Zanet și Petri Cebotari pentru Elena Colța și articolele scrise de E. Soroceanu și I. Bankova, Bartan Elisabeta și Elena Ianul precum și poezia lui Todur Zanet pentru Valentina Cotenco. Găgăuzii trebuie să repare urmările neglijării limbii găgăuze.

Este o nefericire să nu-ți cunoști limba maternă. Iată ce scrie un intelectual din Paris (Eugen Holban):

„Același proces de rusificare s-a aplicat și minorităților din Basarabia. Ucrainenii, slavi și ei, înrudiți cu rușii au fost cel mai ușor rusificați. În schimb găgăuzii, în proporție de 4% (cca. 153.000) pot fi dați ca exemplu al unui etnocid cvasi-total. Deși popor de origine turcă, în numai 46 de ani și-a pierdut total limba. Personal am avut în anii interbelici colegi găgăuzi. Am avut prieteni la Comrat pe care împreună cu părinții îi vizitam, cunoscând numeroase familii. Bunica maternă a d-lui Eugen Holban, era Ana Costandoglu, găgăuzoaică din Comrat, născută în 1865. Majoritatea lor cunoștea

limba de origine turcă, iar limba română o vorbeau curent, unii intelectuali în vârstă cunoşteau limba rusă deoarece făcuseră şcoli ruseşti în anii primei ocupații ruseşti. Azi găgăuzii nu mai cunosc, în marea lor majoritate decât limba rusă".

• Limba găgăuză este o limbă frumoasă, melodică, cu multe vocale. Limba găgăuză trebuie cultivată, dezvoltată şi păzită de către găgăuzi ca lucrul de cel mai mare preț.

Găgăuzii trebuie să învețe în primul rând găgăuza, limba maternă pe care trebuie să o folosească în şcoli şi în administrație. Nu este imposibil de a găsi câteva neologisme pentru a defini noțiuni de fizică, chimie, biologie etc. Ele se pot lua din română sau din franceză ambele având baza latină. Turcii le-au luat din franceză. De exemplu nu vom alege „kislota" ci „acid, asid". Nu vom spune „samalët" ci „avion" cum se spune în toată lumea etc.

• limba română, fiind limba statului Republica Moldova.

Limba română îi pune în legătură cu viața şi cultura românească. Cartea mea „Găgăuzii" ediție bilingvă românofranceză, a permis pătrunderea cunoştințelor despre găgăuzi la Paris - centrul culturii mondiale – la INALCO (Institutul Național des Langues et Civilisation Orientales), una din cele mai înalte şcoli de nivel academic, pentru cunoaşterea popoarelor orientale, începând cu cele balcanice (studiază 80 de limbi). Am purtat corespondență în legătură cu „Găgăuzii", cu cadrele didactice de la INALCO.

• limba rusă, a doua limbă în circulație în Republica Moldova

• o limbă de mare circulație internațională: engleza, franceza, germana, spaniola.

In lume există în prezent peste 750 milioane de bilingvi și trilingvi. Popoarele mici trebuie să cunoască mai multe limbi.

Am arătat în volumele mele, avantajele acestui sistem de priorități în cunoașterea limbilor. Limba română nu trebuie învățată în dauna limbii găgăuze. Limba de bază trebuie să fie găgăuza și în paralel, limba română, pentru a avea acces la toate nivelele administrației din Republica Moldova. Românii nu au avut niciodată intenția deznaționalizării vreunei populații din Republica Moldova. Toți minoritarii cunoșteau și foloseau limba lor în primul rând și apoi limba română. Limba română este una din limbile Euroregiunii Dunărea de jos.

Limba rusă trebuie învățată pentru a avea acces la minoritatea rusă din Republica Moldova și acces la cultura rusă.

Limba turcă trebuie studiată în 1-2 ani de liceu și un curs la facultate. Pentru conversații uzuale, găgăuzii nu au nevoie de limba turcă, limba lor fiind înțeleasă de turci, azeri și turcmeni.

– în nici un caz nici limba rusă, nici limba turcă, nu pot înlocui limba găgăuză în școli, universitate și administrație.

– Limba engleză este necesară pentru legăturile cu restul lumii.

– Limba franceză este necesară intelectualilor, întrucât centrul mondial al culturii este Parisul. Chiar și scriitorii, oamenii de știință și artiștii ruși, cu tot naționalismul lor, tind să se facă cunoscuți în capitala Franței, pentru a avea notorietate internațională. Intelectualii francezi se caracterizează prin inteligență, cultură, rafinament și sensibilitate îndelung șlefuite.

Latinii spuneau:

Quot linguas cales, tot hominem vales, adică: *Câte limbi cunoști, de atâtea ori ești om*.

Dar tot latinii spuneau:

Ordo in toto, adică: *Ordine (succesiune) în toate. Există o măsură în toate.*

A introduce a doua limbă de stat într-o țară în care cele două populații nu sunt delimitate geografic înseamnă a introduce în mod conștient motiv de dezbinare și de conflicte, lăsând deoparte accidentele de orice natură care pot surveni în funcționarea instituțiilor statului. Recent în Belgia, unde valonii și flamanzii au teritorii distincte, s-a produs un accident feroviar de proporții, soldat cu morți și răniți, deoarece cei doi conducători de tren ce veneau din direcții opuse nu s-au înțeles, fiecare vorbind limba lui, înțeleasă aproximativ de celălalt.

9. II. 8. Dicționarele necesare în Găgăuzia

Din expunerea limbilor ce trebuie cunoscute în Găgăuzia apare necesitatea unor dicționare.

Secția de găgăuzologie a Institutului de cercetări etnice al Academiei de Științe a Republicii Moldova a elaborat un valoros și voluminos (750 pagini) Dicționar găgăuzo-ruso-român. Perfect. Dar aceleași cuvinte trebuiesc aranjate și într-un:

Dicționar român-găgăuz-rus

Dicționar rus-găgăuz-român

Pentru că un dicționar îți poate fi de folos numai dacă este ordonat alfabetic în toate cele trei limbi. Este de menționat dicționarul scurt găgăuzo-rus, (cca. 5000 de cuvinte) elaborat de Petri Ciubotari, în 1992 (Comrat). Este de amintit și dicționarul ruso-găgăuz de termeni juridici, elaborat de A. Baurciului și Lidia Baurciului (Comrat, 2000).

- Victor Ghenov, găgăuz născut în Ceadâr-Lunga, care a trăit mai bine de 10 ani în Turcia și în 1960 a venit în

România, editează un dicționar ruso-găgăuzo-turco-român, inclusiv dicționare suplimentare pe specialități de nivel ridicat dar practic.

9. II. 9. Nivelul științific și cultural în Găgăuzia de astăzi

Găgăuzia progresează cu pași repezi, având un corp de specialiști și de intelectuali de valoare. Învățământul și cultura fac pași repezi în direcția ridicării nivelului cultural și științific al Găgăuziei.

• Există o universitate cu 11 specializări, 2 colegii și 18 licee de stat (din care 4 în limba română, unul în limba engleză și turcă și un liceu particular turco-englez (Găgăuzia, Cifre și fapte 1996-1999.

În Găgăuzia mai există:

– Uniunea scriitorilor găgăuzi, cuprinzând un număr apreciabil de scriitori, poeți, critici și istorici literari;

– 57 biblioteci, 3 școli de artă cu 3 filiale, 2 școli de muzică cu 6 filiale. Îl menționăm pe Ivan Liulenov, profesor de muzică la Universitatea și Școala de Muzică din Comrat.

– 4 muzee, din care 2 de interes regional (unul în orașul Comrat, unul în comuna Beșalma, condus în prezent de Liuba Caracioban, fiica întemeietorului acestui muzeu);

D. Caracioban ocupă în Panteonul culturii găgăuze locul de fondator al muzeologiei găgăuze.

– Teatrul „M. Chiachir“ din orașul Ceadâr-Lunga;

– Ansamblul de cântece și dansuri „Dűz Ava“ din Comrat;

Recent un colectiv condus de Liuba Cimpoeș și alcătuit din Maria Daralaila, Petre Stoianov, Petri Ciubotari a tipărit o culegere de cântece găgăuzești, atât text cât și notele muzicale (partiturile) Gagauz halk tűrklűleri, Chișinău, 2001, pag. 172.

O personalitate deosebit de activă în cadrul Direcției de Cultură a Găgăuziei, este Eugenia Liulenova-Topal. În publicistica ei, se ocupă în special de fondatori ai culturii găgăuze: Petre Dragnov, Mihail Ceakir, dar și de aspecte actuale ale culturii găgăuze.

Se publică revistele:

– Ana Sözu, la Chișinău, redactor șef Tudor Zanet;

– Halkîîrlii, la Comrat, redactor șef T. Marinov;

– Sabaa yîldîzî, la Comrat, redactor șef Stepan Bolgar;

– Acîk Göz, la Comrat, redactor șef Ivan Topal

– Gagauz Sesi, la Ceadâr-Lunga, redactor șef Petri Ialîngi.

Se mai publică 5 reviste în limba rusă, - Vesti Gagauzii (Comrat), Znamia (Ciadâr-Lunga), Panorama (Vulcănești), Gagauz Halkî (Comrat) Gagauz ieri (Comrat) și nici una în limba română.

La Chișinău există Secția de Găgăuzologie a Institutului de Cercetări Interetnice al Academiei de Științe a Republicii Moldova, încadrată cu personal științific de reală calificare academică. Șef al secției este Liuba Cimpoeș. Îi menționăm aici, în mod special, pe Ion Dron, Petri Ciubotari, Olga Radova-Caranastas. Mai există secția de Găgăuzologie la Universitatea Pedagogică „Ion Creangă“ încadrată cu profesori de prestigiu: Dionis Tanasoglu, un clasic în viață al culturii găgăuze și Nicolae Baboglu, ambii militanți pentru o cooperare largă între găgăuzi, români (moldoveni).

La Universitatea de Stat din Comrat, menționăm oamenii de știință M. Marunevici și St. Cureglo.

Densitatea tuturor acestor instituții de cultură și învățământ, raportată la numărul populației, este superioară valorilor medii din alte regiuni și țări și va asigura accelerarea progresului și modernizării Găgăuziei.

Cultura găgăuză a avut unele perioade de înflorire. Dionis Tanasoglu plasează și cultura oguzilor din Asia Centrală din secolul al XI-lea, în frunte cu Mahmud Kasagarli, printre fundamentele culturii găgăuze.

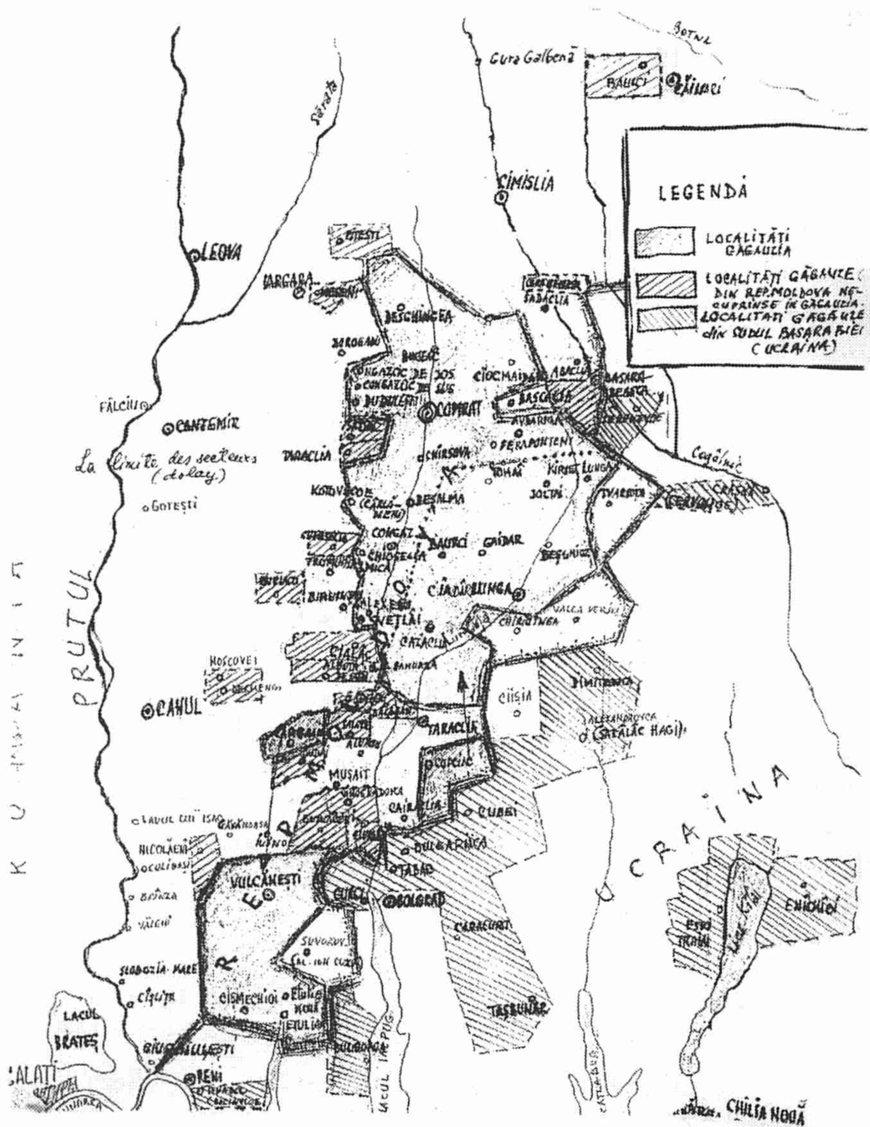
În zona de formare a etniei găgăuze, Cavarna-Varna, savantul rus Otto Blau din Odessa, care s-a ocupat de limba găgăuză, publicându-și cercetările în anul 1880, a descoperit traducerea în limba găgăuză a uneia din piesele clasice ale antichității și anume una din tragediile lui Euripide. Traducerea scrisă în limba găgăuză era tipărită cu litere grecești. Este posibil să fi existat și alte lucrări în limba găgăuză, originale sau traduceri, dar războaiele ruso-turce din secolele XVIII-XIX i-au dislocat pe găgăuzi care au trebuit să se ocupe, în noile teritorii, în primul rând, de asigurarea condițiilor de trai și a hranei, cultura suferind un regres important.

Zamfir Arbore menționează traducerea în limba găgăuză a unei comedii a lui Aristofan.

Din punctul de vedere al religiei, Maria Todorova, savant de origine bulgară, profesor la University of Florida, apreciază ortodoxismul găgăuzilor, situându-i pe locul doi, dintre popoarele ortodoxe, astfel: români, găgăuzi, georgieni, greci, albanezi ș.a., apreciind totodată blândețea și ospitalitatea lor.

9. II. 10. Concluzii

La începutul sec. XX, Comratul se bucura de o anumită faimă, datorită liceelor sale și a seriilor de intelectuali, care le-au absolvit și datorită climatului de înțelegere multietnică a locuitorilor săi; din aceste motive și poate și datorită Catedralei sale, Comratul era cunoscut în sudul Basarabiei,

LEGENDĂ
LOCALITĂŢI GĂGAUZIA
LOCALITĂŢI GĂGAUZE DIN REP. MOLDOVA NECUPRINSE ÎN GĂGAUZIA
LOCALITĂŢI GĂGAUZE DIN SUDUL BASARABIEI (UCRAINA)
PRUTUL
ROMÂNIA
UCRAINA
LEOVA
CIMISLIA
Gura Galbenă
COMRAT
CEADÎR LUNGA
CANTEMIR
CAHUL
VULCĂNEŞTI
TARACLIA
BOLGRAD
RENI
GALAŢI
LACUL BRATEŞ
CHILIA NOUĂ

alături și chiar mai mult decât orașele Tighina, Cetatea Albă, Ismail și Bolgrad.

Și în prezent, Comratul are toate șansele, prin participarea la activitatea Euroregiunii Dunării de Jos, prin relații mai strânse cu România și Turcia, prin cunoașterea limbii române și a 1-2 limbi importante (engleza, rusa, franceza ș.a.) să ajungă un centru regional de primă importanță în acest colț de lume, care, în decursul istoriei, a fost râvnit de multe popoare. Viitorul Comratului depinde acum numai de poporul găgăuz și de conducătorii săi. Sunt convins că acest viitor va fi fericit.

10. Găgăuzologia în România

Intre cele două războaie mondiale majoritatea poporului găgăuz s-a aflat între hotarele României, adică cei din Basarabia, Dobrogea și Cadrilater.

În această situație încep și studiile despre găgăuzii din România. Astfel, Nicolae Batzaria traduce în română cartea lui M.I. Manov „Potekloto na gagauzite i tehni obiceai i nravi", Varna, 1938. La Iași apare, în 1940, o traducere a cărții lui G. D. Balascev sub titlul „Împăratul Mihail VIII Paleologul și statutul oguzilor pe țărmul Mării Negre". Istoricul român Gh. I. Brătianu scrie o amplă introducere la cartea lui Balascev, având și contribuții proprii. De altfel, el scrie în cartea sa „Marea Neagră": „în a doua jumătate a secolului XI pecenegii, uzii, cumanii, trebuie să fi constituit mici formațiuni autonome pe teritoriul vechii Scythia Minor (vol. I, pag.328).

Constantin C. Giurăscu, în monumentala sa Istorie a Românilor (vol. I, 1974, pag.198), scrie despre prezența uzilor în arealul Cavarna-Balcic ca precursori ai actualului popor găgăuz.

Nicolae Iorga, în „Studii romanski. Harta etnografică a noii Dobrogea a României (Sofia, 1915) se ocupă de problema găgăuzilor. Nicolae Iorga emite ipoteza originii grecești a găgăuzilor, aceștia ar fi greci turciți, ipoteză care a fost respinsă de alți cercetători.

Olga Necrasov, profesor la Universitatea din Iași, publică în 1940, lucrarea „Elemente etnice turcești din Dobrogea", R.O. 14, 1938, pag. 66-80; în acest studiu Olga Necrasova stabilește că, din punct de vedere antropologic, găgăuzii nu sunt nici bulgari turciți, nici greci turciți.

Istoricul Mihail P. Guboglu își publică în anul 1939, teza de doctorat „Găgăuzii în lumina istoriei" în revista „Ildârâm" nr. 2, Constanța-Bazargic.

Istoricul Ion Nistor publică în „Analele Academiei Române, memoriile Secției de Istorie" (tom XXVI, nr. 13, 1944, pag. 39) studiul „Așezările bulgare și găgăuze din Basarabia".

Filologul cumanolog Vladimir Drâmbă, care se ocupă de studiul limbii găgăuze în articolul „Aspecte din fonetica găgăuză" în revista „Fonetica și dialectologie", vol.II, București, 1960, pag. 128-129, mai scrie și articolul „La repartition des parlé turcs en Dobrudja" in Acta Orientalia Hungarica, 1970.

Istoricul turcolog Aurel Decei dezbate problema colonizării turcilor seldjukizi în Dobrogea, în secolul XIII, în studiul „Relații româno-orientale", 1978, pag. 162-192 și susține ipoteza seldjukă în etnogeneza găgăuzilor și în organizarea statului oguz în Cavarna, admițând totuși că, la venirea lui Izzedin-Kaykaus la Cavarna, aici exista un stat oguz independent cu populație turcică și având religia ortodoxă.

Aurel Decei, referitor la denumirea de citaci, pe care a dat-o Evlia Celebi, în 1651, locuitorilor din zona Cavarna, scrie: „După cum sultanul Mehmed al II-lea își bătea joc de șeful lui Ak Koyunlu, considerându-l uzurpator al tronului lui Timur Lenk, tot așa Hassan padișah, turcoman curat, îi înjura pe otomani, numindu-i citac, adică turci amestecați, impuri, afirmând că este în luptă turcismul și citakismul (Tūrkluk Citakliklar, Istoria Imperiului Otoman, Buckurești, pag. 128).

N. Rusali s-a ocupat de problema găgăuză și a scris articolul „Ce sunt ei și ce vor?“ (Tinerama, 8-15 noiembrie 1990, pag. 8-9). N. Rusali face următoarea afirmație: „Trecerea în masă a găgăuzilor la creștinism a însemnat o serioasă traumă în conștiința colectivă otomană, din moment ce, în memoria limbii turce, denumirea acestei etnii înseamnă trădarea credinței drepte“. În prezent, această situație este perimată și statul turc manifestă simpatie și acordă sprijin găgăuzilor.

Andrei Oișteanu, cercetător în domeniul antropologiei culturale, în cartea sa „Mithos și Logos“, are un capitol important dedicat găgăuzilor, în care dezvoltă ipoteza provenienței oguze a găgăuzilor. Oguzii reprezentau nucleul care a coagulat statul oguz (sau turcmen cum îi spunea țarul bulgar Ioan Assan al II-lea), care conținea o populație eterogenă pecenegi, cumani, vlahi, bulgari ș.a.

Mihaela Babuška se raliază opiniei recunoscută de majoritatea cercetătorilor referitoare la originea și dezvoltarea istorică a găgăuzilor.

Un studiu important având un punct de vedere total diferit referitor la etnogeneza și istoria statului găgăuz (oguz) a fost elaborat de cercetătorul și istoricul Constantin

Rezachievici la lucrarea sa „Găgăuzii" (Magazin Istoric nr. 5 mai şi 6 iunie 1997, Bucureşti, pag. 60-68).

Constantin Rezachievici nu este de acord cu ipoteza formării statului găgăuz, începând cu sfârşitul secolului al XI-lea şi începutul secolului al XII-lea în regiunea Cavarna. El susține că formarea statului găgăuz a avut loc în zona Babadag cu coloniştii aduşi de Izghedin-Kaykaus, în 1262, în această zonă. După C. Rezechievici, în zona Cavarna nu a existat nici un stat oguz (găgăuz), iar statul lui Balica, din anul 1346, este un stat pur bizantin.

Seldjukizii aşezați la Babadag, pe care C. Rezachievici îi numeşte găgăuzi, după numele lui Kaykauz, care se pronunță gaigaus, s-au aşezat alături de români, pecenegi, genovezi şi cumano-tătari. Prezența românilor ortodocşi ascultători de Mitropolia din Vicina (Isaccea) din imediata apropiere, a fost determinantă în creştinarea găgăuzilor, rămaşi fără conducători, după ce o bună parte a populației s-a reîntors în Anatolia.

Anatol Măcriş, într-o serie de patru cărți, tratează mai multe probleme privitoare la găgăuzi, dar în mod special etnogeneza acestora (în cărțile: Găgăuzii - 1999, Românii şi găgăuzii - 2000, Găgăuzii. Opinii şi însemnări - 2001, Găgăuzii. Note despre limba găgăuză şi alte însemnări - 2001, toate la Editura Agerpress Typo din Bucureşti).

În problema etnogenezei găgăuzilor, în România sunt două curente:

a) găgăuzii provin din seldjuci (C. Rezachievici)

şi

b) găgăuzii provin din oguzii veniți prin nordul mărilor Caspică şi Neagră.

Acest din urmă punct de vedere este al oamenilor de

știință din Republica Moldova și Găgăuzia. Anatol Măcriș nu numai că împărtășește punctul acesta de vedere, dar vine cu noi argumente pe care le arătăm mai jos:

Ipotezele privind etnogeneza găgăuzilor:

I. Ipoteza cumană. Originea cumană a găgăuzilor a fost lansată de C. Irecek și continuată de savanții ruși de până la 1918 (V. Barthlod, V.G. Vasilievski, Petr Seim); Ulterior s-a constatat că limba cumană, deși înrudită cu găgăuza este diferită și astăzi s-a renunțat la acestă ipoteză.

II. Ipoteza bulgară în sensul că găgăuzii ar fi bulgari turciți. Este fals, s-a constatat în studii antropologice. Turcii nu obligau popoarele supuse să treacă la limba turcă, ci la religie islamică; de exemplu pomacii, bosniacii, meglenoromânii, albanezii și-au păstrat limba lor.

III. Ipoteza greacă nu mai este luată în discuție, astăzi, nici de găgăuzi, nici de greci.

IV. Ipoteza seldjucă. Cercetătoarea franceză Sylvie Gangloff, susține ipoteză savanților occidentali și turci că găgăuzii sunt urmașii turcilor seldjuci ai lui Izzedin Kaykaus, motivând că prezența seldjukizilor în Nord-Estul Bulgariei este menționată în cronici bizantine și otomane, iar prezența uzilor de peste Dunăre nu este menționată. Paul Wittek mai spune că și Kovalski nu avea cunoștință de episodul Izzedin-Kaykaus.

În combaterea acestei teorii și în susținerea originii oguze a găgăuzilor, Anatol Măcriș, în plus față de argumentele savanților istorici și lingviști găgăuzi (D.Tanasoglu, St. Curoglu, E. Colța, L.Cimpoeș) adaugă:

a) nu este adevărat că Kovalski nu cunoștea episodul

Izzedin Kaykaus. El a stabilit cele trei straturi ale limbii găgăuze: oguz, seldjuk și otoman, deci cunoștea prezența seldjukilor.

b) Episodul Izzedin Kaykaus a avut loc în anul 1261, pe când, încă în anul 1230, deci cu 31 de ani mai înainte, țarul bulgar Ioan Assan II a scris negustorilor din Ragusa (Dubrovnik) că la Carvuna s-a instalat un popor de origine turcmenă și religie ortodoxă și s-a organizat principatul Carvuna, cu capitala la Carvuna. Cronicarii bizantini Allaliates și Skilitzes scriu (citat din V.Spinei, Marile migrații și estul și sud-estul Europei în sec. IX-XIII); "În anul 1067, uzii au trecut Dunărea și au ajuns în Grecia. Decizia unor grupuri de uzi de a părăsi Imperiul le-a fost încurajată de darurile trimise de Împăratul Constantin X Dukas. Efectivele care nu s-au grăbit să se întoarcă au fost decimate de ciumă și foamete. Cei care au reușit să se salveze din cei rămași în Imperiu și-au oferit serviciile bazilicului, care care a dispus să fie colonizați în Macedonia. Unii din conducătorii lor au fost investiți cu înalte demnități oficiale".

Zonares (cartea 17, capitolul 9) redat de Dimitrie Cantemir în Hornicul vechimii româno-moldo-vlahilor (II, București, 2000, pag. 78 și 84) scrie: În anul 1065 uzii în Tracia trecând peste tot au prădat și oastea care împăratul împotriva lor trimisese bătând, pe hatmanii vii i-au prins și pănâ în Grecia, ciabilurile au ajuns. Dar ciuma a topit mulți uzi iar cei rămași s-au închinat împăratului și au rămas în Machedonia. Aici s-au dat după obiceiul romeilor și s-au făcut ascultători, destul ca unii și la cinstea de boieri senatoriști au încăput. Având binevoința bizantinilor, o parte din uzi s-au deplasat în Dobrogea pe litoralul Mării Negre, iar o parte s-au

întors în stânga Dunării, fiind vasali cumanilor sau rușilor kieveni. Aceștia din urmă numiți în cronicile rusești "torki" sau "ciornîe klobuki" (kara bulak în cronicile turcești) au fost alungați de Vladimir Monomahul, în anul 1122, în Dobrogea de sud, la uzii rămași acolo.

Istoricul C.C. Giurescu, în Istoria Românilor, vol. II, 1974, scrie: "în partea de sud-est a Dobrogei în Țara Cavarnei sau în limba greacă Karvuna Hora (adică Principatul Karvuna), amintit încă de pe vremea țarului Ioan Assan II, într-un document din perioada 1230-1241, a luat naștere, în prima parte a secolului XIII un stat cu Balic, în 1346.

Un alt argument: Între Cavarna și Babadag, unde s-a oprit de fapt Izzedin-Kaykaus, este o distanță de cca. 250 km. Se poate presupune că seldjucii, când au ajuns la Cavarna și au găsit o populație de aceeași origine, organizată într-un stat, să fi făcut un popas mai de durată, o iarnă sau chiar 2-3 ani, apoi au plecat mai departe, la Babadag, acolo unde Imperiul Bizantin le-a permis să se așeze.

De aici și stratul de mijloc al limbii găgăuze, după cercetarea lui Kovalski.

În concluzie a existat un principat oguz (uz, găgăuz) la Cavarna, din secolele XII și XIII, care a fost continuat de statul lui Balica, Dobrotici și Ivanhos până a intrat sub dominația otomană."

Istoricul român de naționalitate turcă Mehmed Ali Mustafa s-a ocupat în una din lucrările sale de călătoria lui Evlia Celebi în Dobrogea și sudul Basarabiei. Evlia Celebi a numit sudul Dobrogei "Uzi Eylat", dar populația o numește citaci, a căror origine o explică astfel: "neamul citacilor ar fi din încrucișarea turcilor cu valahii, iar limba acestora are un vocabular, pe care nu-l înțelege orișicine. În unele comune găgăuzești din Basarabia, locuitorii se numesc citaci, de

exemplu în Satâlâk Hagi, iar în alte comune unele cartiere se numesc citac maalesi, de exemplu în Cubei, deci citac ar fi o altă denumire, mai locală, a găgăuzilor, care a intrat în uitare."

11. Găgăuzii în scrierile recente ale unor autori din afara Republicii Moldova și a CSI

1. Statele Unite ale Americii

- King, Charles, Moldovenii. România, Rusia și politica culturală, București, Ed. Arc, 2002, pag.211-226

- Bowers, R.Stephen, Doss, T. Marion, Ciobanu, Valeria, Găgăuzia and Transdnestria.

The Moldovan Confederation Conundrum, Wilia-R. Nelson Institute, USA, 2001, 45 pag.

2. Franța

- Cazacu, M.Trifon, N. Moldavie ex-soviétique: histoire et enjeux actuels, Acratie, Cahiers d'Iztok, nr.2-3, Paris, pag. 42 si 133-134.

- Gangloff, Sylvie, L'émancipation politique des Gagaouzes, turcophons chrétiens de Moldavie, Cahieres d'étade sur la Mediterranée orientale et le mondo turco-iranien, 1997, nr.23, pag. 231-257.

- Glangloff, Sylvie, Les Gagaouzes; Etat des recherches et bibliographie, Turcica, 30, Ed. Peetess-Lueven, 1998, pag.13-61

- Lory, Bernard, L'Europe balkanique de 1995 a nos joers, Ellipses, 1996, pag, 154.

3. România

- Măcriș Anatol, Găgăuzii, ediție româno-franceză, Buc., Ed. Agerpress-Typo, 1999, 97 pag.

- Măcriș Anatol, Românii și găgăuzii, Buc., Editura Agerpress Typo, 2000, 47 pag.

- Măcriş Anatol, Găgăuzii. Opinii şi însemnări, Buc., 2001, 60 pag.
- Măcriş Anatol. Găgăuzii. Note despre limba găgăuză şi alte însemnări, Buc., Ed. Agerpress Typo, 2001, 60 pag.
- Măcriş Anatol, Găgăuzii din Basarabia, în trecut şi în prezent, Bucureşti, Agerpress Typo, 2003, 155 pag.
- Rezachevici Constantin, Găgăuzii, Magazin Istoric, Buc., nr.5-6, 1997, pag. 60-68
- Oişteanu Andrei, Mithos et Logos, Buc., Ed. Nemira, 1997, pag. 296-311.
- Babuşka Mihaela, Contribuții privind originea şi evoluția istorică a găgăuzilor.
Caietul Laboratorului de studii otomane, nr.2, 1993, pag.16-28.
- Mehmed Mustafa Ali, „Aspecte din istoria Dobrogei sub dominația turcă, în secolele XIV-XVII (mărturiile călătorului Evila Celebi), Studii şi cercetări de istorie veche şi arheologie", nr.5, din 1965.
- Mehmet Ali Ekrem, „Din istoria turcilor dobrogeni", Kriterion, Bucureşti, 1994, pag. 14, 21, 45,47.

4. Bulgaria.
- Gradesliev Ivan, „Găgăuzite", Biblioteca Dobrudja, nr.5, ed. Beskev, Dobrici, 1993, 138 pag.
- Sacev, E., „Găgăuzite, Buletin na cluba TNTM", Sofia, 1977, tom. 2.

5. Turcia.
- Gungor, H, Argunsan, M., „Găgăuz Turkleri", Ankara, 1992.
- Kemal, Karpat, „Găgăuz, Sovietskaia Etnografia", 1992, Moscova.
- Talat, Tekin, Mehmet Olmaz, „Turk Dilleri", Ankara, 1995, pag.124-130.

12. România în complexitatea politică internațională actuală.

Cele mai importante organizații politice și militare internaționale sunt ONU, OSCE, NATO, Uniunea Europeană. România face parte din ONU și OSCE.

Organizațiile care reprezintă un interes deosebit pentru România sunt ONU, NATO și UE. ONU este organizația care urmărește aspectele globale sociale, culturale, politice și de securitate. Deasemenea urmărește respectarea drepturilor omului, ale minorităților și menținerea păcii. Aceste activități se realizează prin compartimente specializate ca Unesco, FAO, OMS și altele ca și prin anumite Agenții (Atomica din Viena etc.)

Pentru gestionarea conflictelor și menținerea securității ONU folosește forțe militare, așa numitele "Căști albastre". Baza căștilor albastre o formează militarii NATO, dar și forțe militare din alte țări, membre ale ONU. România a participat la acțiunile din Somalia, Angola și participă la menținerea ordinii și securității în Bosnia-Herțegovina, Kosovo și Afganistan.

NATO are 19 membri: 12 țări UE (Irlanda, Suedia și Finlanda nu participă), țările Americii de Nord, Turcia și țările primite în anul 1999 în NATO, dar care nu sunt încă membre ale UE (Polonia, Cehia și Ungaria). Hotărârile de intervenție militară se iau de Consiliul de Securitate al ONU și nu de NATO. Pentru decizii, participă țările care sunt membri permanenți ai Consiliului și care au și dreptul de veto: SUA,

RUSIA, FRANȚA, MAREA BRITANIE și CHINA și încă 10 țări care fac parte din Consiliu prin rotație. Hotărârile se iau cu majoritate simplă (9 voturi), în cazul în care nu există „veto".

România face parte din grupul celor 7 țări care au semnat la 26 martie 2003 aderarea la NATO. România are nevoie de NATO în cel mai mare grad. La ora actuală nu avem nici o alianță militară și suntem descoperiți ca în anul 1940. Intrarea în NATO se decide de către toate statele membre ale NATO, care trebuie să aprobe această primire în Parlamentele lor. Dar, în ultima perioadă, în cazul dezarmării Irak-ului, în cadrul NATO, s-au creat unele abordări contrarii, iar statele candidate la intrarea în NATO sunt la mijloc, între SUA și Franța-Germania-Belgia. Pe cine iubești mai mult? Zici Bruxelles, zâmbetul atlantic s-a dus. Zici Washington se duce zâmbetul comunitar. Tu vrei să alegi echidistanța, dar riști să fii părăsit de ambele părți. În locul unei Europe unificate apar: Europa centrală, Europa de sud-est (cu balastul Balcanilor), Europa sudică săracă, dar țâfnoasă, Europa nordică distantă, sceptică, Grupul de la Vișegrad. Declarația celor 8 lideri europeni ilustrează incapacitatea actuală în stabilirea unei politici de apărare comună a Uniunii Europene. Au semnat pentru război cu Irak-ul Marea Britanie, Italia, Danemarca, Spania, Portugalia și noii veniți Cehia, Polonia și Ungaria. Franța și Germania nu au știut de acest apel. Politica Uniunii este în atribuțiile Înaltului Reprezentant (High Reprezentative) pentru politica Externă și Securitate Comună (PESC), șeful acestei funcții, în prezent, fiind Javier Solana, cunoscut de "Monsieur PESC", care este și Secretarul General al Uniunii Europene. Cele două persoane responsabile de derularea afacerilor externe ale Uniunii sunt Președintele Comisiunii Europene

(Romano Prodi) și Comisariatul General al Afacerilor externe (DG External Relations), Chris Patten.

Declarațiile Parlamentului European nu sunt luate întotdeauna în considerație de Guvernele statelor membre ale UE, iar Parlamentul European nu poate controla Consiliul Uniunii, ci numai Comisia.

În altă ordine de idei, cele trei state aprobate să intre în Uniunea Europeană, Cehia, Polonia și Ungaria au semnat declarația proamericană, fără să se consulte cu Consiliul European.

Atunci când s-a constituit NATO, elementul unificator era politica comună față de URSS. În zilele noastre principalii aliați de pe ambele țărmuri ale Atlanticului caută să-și definească propriile relații speciale cu Moscova.

Dezacordurile în domeniul economic sunt și mai acute.

Parteneriatele speciale cu Rusia și Ucraina aveau scopul să șteargă linia artificială pe care a trasat-o Stalin în Europa. S-a creat și Consiliul Comun Permanent NATO-Rusia, care pentru extinderea din 2003 s-a dovedit util, Rusia nemanifestând opoziție fățișă, directă. Dar, în viitor, Rusia va câștiga pas cu pas drepturi mai mari decât simpla informare.

Este de la sine înțeles că orice divergență, în cadrul NATO, se mută și la Consiliul de securitate al ONU. În privința strategiei, cele două continente se îndepărtează destul de repede. Europenii s-au obișnuit să creadă că speranța rezolvării conflictelor este să le administreze, decât să le elimine și mai ales cu forța. Ele cred în puterea diplomației cu orice preț. Statele Unite se află la polul opus acestei concepții. Conflictele nu trebuie administrate, ci eliminate cu forța (de exemplu, supunerea țărilor care au arme de distrugere în

masă). Aceste divergențe au apărut în timpul războiului civil iugoslav din anii '90. Dar au izbucnit cu violență în chestiunea irakiană. Americanii nu înțeleg de ce ONU ar trebui considerat ca fiind autoritatea supremă în dreptul internațional al europenilor. Pentru americani războiul trebuie să reafirme autoritatea ONU, în ochii europenilor războiul ar echivala cu o înfrângere a ONU, a principiilor sale. Deci nu este vorba de o încăpățânare a lui George W. Bush. Și pe timpul democratului și elasticului Bill Clinton, războiul din Kosovo s-a purtat fără nici o rezoluție a Consililului de securitate ONU. Noile state membre candidate atât pentru NATO, cât și pentru Uniunea Europeană, resimt datoria pe care o au față de Statele Unite pentru ajutorul primit în lupta împotriva dictaturii comuniste. Ele privesc cu suspiciune incapacitatea Europei occidentale de a reacționa la dictatori.

Ideea că Rusia poate bloca acțiunile americanilor rămâne de neacceptat pentru fostele țări comuniste, care s-au aflat sub călcâiul imperiului sovietic. Divergențele dintre Paris și Washington constitue un sport care place la Paris, dar nu și la Varșovia, București sau Vilnius. Totodată aceste țări nu-și pot permite să supere Franța și Germania. Atât Washingtonul cât și statele europene le vor forța periodic să facă alegerea. Vest-europenii sunt suspicioși de presiunea Washingtonului pentru accelerarea extinderii UE în estul continentului. Unii lideri vest europeni sunt neplăcut impresionați de proamericanismul noilor membri NATO din estul Europei și de aportul de voturi al acestora în folosul americanilor în cadrul NATO.

Perspectiva unui război în Irak a condus la divergențe acute între țările membre ale Consiliului de Securitate. Hegemonia cuplului franco-germen contribuie și la dezacor-

dul ţărilor componente ale NATO. Ţările sărace, mici şi mijlocii în termenii europeni, se aşează de o parte sau alta.

Preşedintele Franţei se supără atât de tare încât uită folosirea subtilităţilor limbajului diplomatic. Întrebat de ce este mai supărat pe Polonia decât pe Spania, de exemplu, a dat un răspuns de „tată de familie“ din care se subînţelege că la masă, rudelor sărace nu li se permite să vorbească decât dacă şi când sunt întrebate.

Disputa nu este de fapt Războiul din Irak. Din motive diferite Franţa şi Germania au hotărât să nu accepte rolul de partener minor precum şi irelevanţa Uniunii Europene în domeniul politic. Eliberarea Franţei a venit însă odată cu tancurile americane. După victoria aliaţilor, Franţa a reuşit să-şi definească statutul. Deşi era prima ţară învinsă în război a apărut în jocul politic postbelic ca ţară învingătoare, după o vizită a lui De Gaule la Stalin. În felul acesta a obţinut şi dreptul de veto în Consiliul de securitate al ONU.

Politologul François Revel crede că adepţii antiamericanismului din Franţa sunt de fapt antiliberali, ecologişti prefăcuţi, gauchiştii rataţi, comunişti nostalgici în criza de identitate şi neputinţă vest-europeană, faţă de America viguroasă. Franţa şi Germania, deşi din motive diferite, au ajuns, în februarie 2003, să ocupe poziţii identice faţă de presupusul hegemonism american. Întorcând spatele americanilor ele au acceptat avansurile abile ale Rusiei. Spre satisfacţia Rusiei, opozant constant al NATO, care nu a reuşit să facă în cei 35 de ani de existenţă a NATO ceea ce a reuşit să facă Franţa în numai câteva zile. S-a format canalul prin care Rusia poate trata chestiunile europene în trei, peste capul instituţiilor europene. Statele europene au înţeles că riscă să fie cuprin-

se din nou într-un cleşte continental - Germania și Rusia - cleşte în care Franța nu poate oferi nici o securitate. Reacția țărilor est-europene a fost să caute oxigen în America.

Preşedintele Franței, care ar fi trebuit să înțeleagă mai mult decât alții spaima estului Europei, s-a înfuriat că Varşovia și Sofia, Riga și Bucureştiul, Praga și Talinul, Budapesta și Vilnius, Liubliana și Bratislava s-au alăturat fără ezitare americanilor acum când, în sfârşit, istoria le-a oferit şansa să aleagă între Washington și Moscova.

Veto-ul Franței, Germaniei și al Belgiei solicitării americane ca NATO să asigure protecției Turciei în cazul unui război cu Irak-ul arată lipsa de considerație a celor trei țări europene față de acelea mai mici și față de art. 5 din Statutul NATO, care prevede că orice membru NATO care este în pericol trebuie ajutat. Locul disputei privind legimitatea războiului cu Irak-ul este Consiliul de securitate al ONU, NATO trebuie să-și respecte propriul statut. Până la urmă s-a constatat că Franța nu are nici măcar dreptul de a vota, nefăcând parte din comitetul de politică militară a NATO, în urma retragerii din acest comitet în 1962. În acel an, trupele franceze au fost scoase de sub comanda NATO și comandamentul militar NATO s-a mutat de la Paris la Bruxelles. Franța este numai formal membru NATO, practic este în afara Alianței și totuși pretinde importante comandamente cum este flancul sudic al NATO, cu sediul la Napoli.

Dacă pentru intrarea în NATO avem sprijjinul Statelor Unite, pentru intrarea în Uniunea Europeană este necesar să avem sprijinul statelor europene în special Franța, Germania, Spania, Italia, Marea Britanie. România trebuie să fie cooperantă în relațiile sale cu aceste țări. Franța este un aliat de

cursă lungă al României. Franța n-a intervenit pentru România în funcție de circumstanțe, Franța a fost alături de România și în dosarul UE și în dosarul NATO. România este mai aproape de UE ca structură organizatorică, instituțională și ca mentalitate. Constituția și sistemul politic românești sunt inspirate de modele franceze.Tradițiile noastre culturale se leagă de Europa și prea puțin de SUA. Modelul francez și german în care statul are un rol important în viața economică și socială a țării este cel din România și este departe de liberalismul economic și social din Statele Unite.

În această situație, ținând seamă de complexitatea relațiilor SUA–UE, mai ales SUA–Franța și Germania, cum trebuie să procedeze România?

– În primul rând, trebuie să respecte angajamentele stabilite cu SUA

– Să intensificăm legăturile culturale cu Franța, cu intelectualii francezi, să extindem sistemul orașelor înfrățite, acțiune care dă României posibilitatea să arate laturile pozitive ale românilor, ospitalitatea, talentele populare și ale păturii culte, disponibilitatea pentru limba și cultura franceză; Parisul este și va rămâne Centrul Culturii mondiale;

– Să extindem activitatea noastră în cadrul francofoniei;

– Cu tact și diplomație să-i facem pe politicienii francezi să înțeleagă că România are o experiență tristă în relațiile sale cu Rusia, care într-un interval de 189 de ani (1769-1958) a ocupat efectiv România de 12 ori, timp de 40 de ani, adică 21% din istoria noastră. Susținerea României de către Franța a început cu Napoleon III care a înțeles că vocația geopolitică a Principatelor Române este aceea de a fi un stat modern, un avanpost al civilizației latine și occidentale.

Napoleon III era în tabăra opusă Imperiului țarist. Jaques Chirac a ratat o asemenea politică. Totuși România trebuie să evite orice publicitate față de ieșirea lui Chirac.

După părerea noastră criza NATO și ONU va fi depășită, iar pe termen lung, Alianța va căpăta prestigiu din lupta împotriva mentalităților fundamentaliste și comuniste.

13. Intrarea Romāniei în NATO

Începând cu 26 martie 2003, România intră în rândul statelor membre ale NATO. Este o șansă istorică să facem parte într-o alianță cu țările dezvoltate economic, social și militar.

Alianța este un fapt firesc și important. Lipsa alianței este nefastă. Dăm exemplul Poloniei, un mare stat medieval, întins de la Marea Baltică la Marea Neagră și din Pomerania până la Smolensk. Din lipsă de alianță și din orgoliu, a dispărut de pe harta Europei timp de un secol și jumătate.

Alianța poate fi fastă, nefastă sau fastă la un moment dat, dar cu urmări nefaste. Dăm ca exemplu înțelegerea încheiată de Ștefan ce Mare, la cererea cneazului Moscovei, Ivan al III-lea, cu tătarii din Crimeea, de a nu-i ataca, dându-le posibilitatea să-și atace adversarul, Hanatul din Kazan, care subjuga cnezatul Moscovei, mai mic ca Moldova lui Ștefan cel Mare la acea dată. Rezultatul a fost înfrângerea Hanatului din Kazan de către Ivan al III-lea, acesta scuturând jugul mongol, care durase peste două sute de ani. Rușii pentru a desăvârși căderea Hanatului din Cazan, i-au câștigat pe nobilii mongoli, dându-le cadouri, titluri nobiliare și funcții importante. Iusupov, Nureev, Nabokov sunt urmașii nobililor tătari.

Alianța lui Ștefan cel Mare a fost impulsul formării Imperiului rus de mai târziu, cel mai mare și singurul care mai există și astăzi.

O altă alianță nefastă a fost aceea a lui Dimitrie Cantemir cu Petru I al Rusiei; această alianță a adus fanarioții pe tronurile principatelor româneşti.

În perioada modernă, principatele româneşti s-au găsit la intersecția a trei mari imperii: otoman, austriac şi rusesc, toate agresive la adresa românilor; *Au carrefour des trois empires*. Scriitorul Andrei Oişteanu povesteşte o glumă a bunicului său Oiştain, care a locuit într-o localitate aflată la intersecția celor trei imperii - Noua Suliță - el se lăuda că îşi aşează scaunul cu câte un picior în fiecare imperiu şi comanda cafea de la otomani (moldoveni), vodka de la ruşi şi fursecuri de la austrieci. După 1918, Lucien Romier, vizitând România, a scris cartea *„Au carrefour des trois empires morts“*. Mare greşală! Unul din imperii era ocupat cu revoluția, dar a înviat, în scurt timp.

Alianța României din 1916 a fost benefică pe termen lung. Maurice Paleologue, ambasadorul Franței la Sankt-Petersburg, prieten cu ambasadorul României, Sterie Diamandi, pe care îl vizita la domiciliu şi unde venea, în vizită, şi Sazonov, ministrul de externe al Rusiei, povesteşte în memoriile sale, că la o asemenea vizită tripartită, Sazonov, profitând de lipsa pe moment a lui Diamandi din cameră, i-a spus lui Paleologue că alianța cu România le strica planurile Rusiei şi l-a rugat pe Paleologue să transmită guvernului francez ca aliații să fie de acord cu ocuparea Constantinopolului prin Anatolia, dacă nu se va putea prin România.

Edgard Quinet scria: „L'amitié de la Rusie a été plus funeste aux Roumains que l'ostilité de tous les autres peuples réunis“.

În 1940, ne-am găsit fără alianțe. Mica înțelegere, Tripla alianță, Alianța cu Franța şi Anglia, toate au căzut ca urmare

a ocupării țărilor Europei de către germani. In ambele războaie mondiale, Bulgaria a fost de partea Germaniei și totuși la încheierea păcii, era susținută de Rusia.

Ce trebuia să facă România?

– Să reziste militar la ultimatumul sovietic din 1940. Era proaspăt, în memorie, exemplul Finlandei, care a rezistat un timp îndelungat URSS. Nu credem că ar fi fost soluția bună. Oricum, ca și la finlandezi, până la urmă sovieticii ar fi reușit să ocupe Basarabia.

– Să fi admis cererea rușilor din 1938, să poată trece cu trupele lor prin nordul țării, pentru a veni în ajutorul Cehoslovaciei, amenințată de germani; cerere refuzată de guvernul român.

– Să nu fi trecut Nistrul, în cazul alierii cu Germania;

– Să ne fi lăsat ocupați de Germania.

Atât după primul război mondial, cât și după cel de al doilea, dușmanii noștri au clamat că „România are vocația trădării". Dar în primul război mondial, armatele rusești au capitulat, părăsind frontul.

Generalul francez d'Espreray, care trebuia să deschidă frontul de la Salonic împotriva Bulgariei, a intervenit în ultimul moment să salveze Serbia și să-i dea cadou Banatul, care a stat sub o ocupație dură sârbească (cu arestări, cu deportări ș.a.) timp de doi ani.

În al doilea război mondial nu am fost considerați parte cobeligerantă, deși eram al treilea participant ca număr de ostași în campania din Vest.

Omul politic american Robert Kaplan, à propos de trădare, scrie că: „dimpotrivă, românii au un acut simț al politicii externe".

Numai alianța României cu un stat de care Rusia să țină seama poate asigura liniștea României, în relațiile cu Rusia. Chiar și America duce o politică de echilibru cu această țară, în care îți trebue zece zile să o traversezi cu trenul de la vest la estul îndepărtat, țară care, prin dimensiunile și complexitatea ei, destabilizează orice alianță în care ar intra. Dar America inspiră încredere și siguranță.

În momentul de față, există un curent antiamerican în țările musulmane, dar și în unele țări din Uniunea Europeană. De ce? Din orgolii neavenite, spunem noi, pentru că nu există motive. Dimpotrivă:

a) America nu a avut colonii, nu a intrat cu forța în nici o țară din Africa, sau America de sud, nu a ocupat nici un teritoriu. Deși aliații au hotărât ca după război să se revină la harta antebelică, Rusia a fost singura țară, care, pe lângă ce a ocupat înainte de război, a mai ocupat Prusia Orientală, patria lui Kant, Ucraina subcarpatică, Insula Șerpilor, 4 insule Kurile.

b) America a salvat Europa în două războaie mondiale, fără să aibă un interes direct. Atât în 1918, cât și în 1942, au grăbit victoria aliaților în fața germanilor. În 1918, au introdus principiul naționalităților, iar în al doilea au înființat ONU.

Și în România sunt destui care nu apreciază intrarea în NATO. De ce atât tam-tam cu intrarea în NATO? Celebrul dizident rus Bukovski, aflându-se în România, a spus că intrarea României în NATO nepregătită (servicii secrete neepurate, justiție ineficace, corupție de nivel înalt) nu ne aduce decât avantaje psihologice. Nimeni nu atacă astăzi România. Dar, scrie un reporter cunoscut, nici un rus, fie el și Bukovski, nu poate înțelege câtă îngrijorare au românii față de fostul

imperiu de la răsărit renăscut. Un alt intelectual rus, Victor Semaşkin, corespondent de mai mulți ani al publicației „Moskovskie Novosti" în România, ne spune şi el că „România nu are motive să se teamă de Moscova. România a fost hărțuită secole de-a rândul, încercându-se chiar eliminarea ei pentru totdeauna. Când va intra în Uniunea Europeană, România nu va intra fragmentată pe regiuni, cum doresc unii, ci ca un întreg, ca un stat național (AS, XI, 17-24 dec. 2000). Deci intelectuali ruşi încearcă să ne asigure că trecutul nu se va repeta.

Noi le spunem scepticilor şi denigratorilor intrării în NATO:

– Ce consecințe ar fi avut România dacă hotarul NATO rămânea la hotarul cu Ungaria? Ce manevre ar fi avut loc pentru a favoriza pe românii de etnie maghiară şi pentru a-i respinge pe români. Dar ce atitudine ar fi luat Ucraina, dacă nu eram sub umbrela NATO. Ziarul „Ceas de Cernăuți", din 25 octombrie 2002, prezintă fotografia naționaliştilor ucrainieni, care pichetau Consulatul României la Cernăuți, cu pancarte „Jos mâinile murdare de pe Ucraina".

S-a demonstrat că, deocamdată, NATO, fără America, nu poate rezolva problemele din Balcani.

România trebuie să fie fericită cu această alianță puternică. Se poate spune, cum s-a mai spus după primul război mondial, „România cu norocul pe care îl are, poate avea orice fel de politicieni".

Desigur, orice şvaițer are şi găuri. Există o serie de obligații şi unele situații dificile, dar avantajele sunt enorme şi justifică sacrificiile. Motivația fundamentală expusă mai sus este cea mai puternică în balanța alegerii.

Greşesc cei ce spun că America pragmatică ar vrea să dicteze Europei culte, care are un trecut bogat în viața socia-

lă, politică şi culturală. Dar Europa s-a comportat la fel cu ţările de civilizaţie şi cultură veche din Orientul apropiat şi mijlociu din Asia Centrală şi din India. Mai întâi şi-a însuşit cultura lor, după care şi-a manifestat hegemonia. În politică prevalează interesele.

În concluzie, amintim că pe 23 noiembrie 2002, în centrul Bucureştiului, preşedintele G.W. Bush a promis românilor că SUA va fi automat alături de România în faţa oricărei ameninţări viitoare. ***Este cea mai puternică declaraţie politică*** făcută vreodată pe malurile Dâmboviţei.

Armata română a avut o contribuţie importantă în admiterea noastră în NATO prin performanţele sale în timpul numeroaselor exerciţii comune cu trupele NATO (12 dec 2002).

14. La împlinirea a 85 de ani de la unirea Basarabiei cu țara. Prezentarea unor personalități sud-basarabene care au trăit sau trăiesc în afara hotarelor Basarabiei

De ce din sudul Basarabiei? Pentru mai multe motive:

– Din punct de vedere geografic, sudul Basarabiei diferă de restul acestei provincii. Sudul Basarabiei este un interfluviu bine conturat, este Mesopotamia României, este Aelkuzu, este posesiunea primilor Basarabi, este ținutul „părților tătărești“, alcătuit predominant din stepă și numai o porțiune, pe partea stângă a Prutului inferior, un șir de dealuri, iar totul are la bază Dunărea și litoralul Mării Negre; este un ținut aparte cu specificitatea sa.

– Din punct de vedere istoric, a avut o soartă diferită de restul Basarabiei până la 1812. Începând cu anul 1484, au avut loc rășluiri ale acestui teritoriu din trupul Moldovei. În anul 1484, turcii au ocupat cu forța Chilia și Cetatea Albă cu raialele (hinterlandurile) respective: în 1672, pe vremea Ducăi-Vodă stăpânirea turcească s-a întins până la Valul superior al lui Traian, așa numita “Vatra lui Halil Pașa“ sau teritoriul “celor 32 de ceasuri în lungime și 2 în lățime“.

Prin sudul Basarabiei s-au scurs toți migratorii, care nu-și găseau rostul în țările de proveniență; unii au plecat mai departe, alții au rămas și s-au asimilat cu băștinașii (bastarnii, anții, cumanii ș.a.). Ultimii veniți sunt rușii și evreii din Galiția. În ceea ce-i privește pe ruși Soljenițân în “Chestiunea rusă la sfârșitul secolului XX“ (Editura Anastasia, 1991) scrie: “eforturile noastre trebuie orientate spre interior, spre o dezvoltare internă, pe bază de muncă liberă, făcută cu tragere de inimă.

Să ne intre în cap: Transcaucazia să-şi urmeze drumul său, Moldova aşişderea, Ţările Baltice deasemenea, iar Asia Centrală cu atât mai mult".

În ceea ce îi priveşte pe evrei, aceştia au plecat în Israel, duc dorul României, au ziare şi reviste în limba română. Dar printre ei sunt şi răuvoitori. De exmplu, vom da un citat din Monica Lovinescu (Jurnal 1981-1984): "Goldenberg din Israel scrie în revista „Viața noastră" un articol în care se exprimă că "pe când românii erau încă la coada vacii, evreii le asigurau limba, literatura şi avangarda"

Între anii 1856 şi 1877 o parte a sudului Basarabiei (Cahul, Bolgradul, Ismail) a aparținut României. În scurt timp s-au deschis şcoli, inclusiv Şcoala normală din Ismail şi primul Liceu bulgar din peninsula Balcanică.

- Un al treilea motiv: sudul Basarabiei are o populație rară şi mozaicată etnic. Mijlocul şi nordul Basarabiei este foarte dens populat şi populația este alcătuită din români în proporție de peste 90%. Din această zonă a plecat majoritatea basarabenilor care trăiesc sau au trăit în afara hotarelor Basarabiei. De aici a plecat B. P. Hasdeu, M. Kogălniceanu, Alecu Russo, Constantin Stere, Ion Inculeț, Pan Halippa, Ion Buzdugan, Vasile Harea, Iulian Friptu, Maria Cebotar - solistă la operele din Berlin şi Viena, Paul Goma, Eugen Coşeriu, Eugen Lozovan, V. Rusu, şeful Catedrei de românistică la Universitatea din Aix-en-Provence, Ion Inculeț jr., membru de onoare al Academiei Române, Sergiu Grossu, Nicolae Lupan, fondatorul Asociației Pro Basarabia şi Bucovina şi foarte mulți alții din România, Europa, America de Nord şi de Sud. Tot din această zonă sunt strămoşii lui Gala Galaction, Alexandru Philippide, Doina Uricariu, Constanța Buzea, Georgeta Penelea-Filitti.

- Ultimul motiv, pentru care m-am oprit la personalitățile

din sudul Basarabiei este faptul că sunt fiu al sudului Basarabiei și cunosc mai mult despre personalitățile acestui ținut. Pentru o scurtă prezentare a sudului Basarabiei vom cita din Gh. Bezviconi (Profiluri de ieri și de azi, 1943, Buc, 1992, Chișinău)

"Din vremurile cele mai vechi, Bugeacul a fost descris de numeroși călători, care au și trecut prin poarta acesta spre stepele din Răsărit. Dar și în poezie, trei genii ale romantismului străin: Byron, Pușkin și Misckiewicz. O admirabilă antologie a poeziei din Bugeac a publicat-o căpitanul Dragomir Petrescu, un inimos cărturar scriitor de pe malul Ialpugului. Stepele Bugeacului, astăzi sunt cântate de visătorul Vladimir Cavarnali. Un aspect ciudat îl reprezintă populația Bugeacului. Elementul vechi românesc formează o temelie solidă, dar e încadrat în zeci de formațiuni noi. În decursul istoriei - spre norocul elementului de baștină, populația pestriță "Americanii basarabeni" își găsea o limbă comună în limba românească, iar baza ei o formau românii.

Coloniștii germani au venit în Bugeac, mai ales între anii 1814-1818, părăsindu-l în număr de peste o sută de mii la 1941. Ei reprezentau elementul cel mai cult al agricultorilor basarabeni. Francezii din Elveția au fost întemeietorii viticulturii de Șaba.

Bulgarii, ucrainienii, găgăuzii și mulți alții completează populația Bugeacului. Primii găgăuzi și bulgari au fost aduși din Cadrilater, începând cu anul 1770, de către boierul Iordache Balș, pe moșiile sale de lângă Leova.

Vechea biserică din Chilia, zidită de Ștefan cel Mare și reclădită de Vasile Lupu sau mormântul medelnicerului Grigore Clucerescu, îngropat în 1811 în biserica Adormirii

Maicii Domnului din Ismail, refăcută dintr-o geamie turcească, câte imagini ridică ele în amintirea noastră! Fie chiar acei moșieri din Bugeac, pe care îi cunoaștem la începutul sec. XIX: spătarul Iancu Sturdza la Leova, Baimaclia, Taraclia, Țiganca; comisul Iancu Balș la Frumoasa, Pelinei, Greceni; stolnicul Matei Râșcanu la Larga; frații spătari Panait și Petrache Cazimir la Tartaul, Negrilești, Gotești? Toponimie românească..."

Numărul personalităților din sudul Basarabiei, care au trăit sau trăiesc în afara hotarelor Basarabiei este mare. Sunt zeci de ingineri, medici, profesori, juriști, preoți, învățători care fac parte din cei 200.000 de refugiați din anul 1940 și 1 milion din anul 1944. Ne vom opri la câțiva care au făcut ceva mai deosebit sau în plus în profesia lor sau în viața culturală și socială. Prezentarea nu este exhaustivă, am prezentat pe cei pentru care am găsit surse de informații sau pe care îi cunosc mai bine sau mai puțin.

Vom începe cu prezentarea personalităților care sunt cunoscute publicului românesc.

Enumerăm: *Mareșalul Alexandru Averescu*, eroul național, Prim Ministru, născut în comuna Babele, jud. Ismail; *Elena Alistar*, medic, personalitate eminentă în cultura românească, s-a născut, în anul 1873, în comuna Vaisal, județul Ismail; școala primară în comuna Congaz, județul Cahul, Școala Eparhială la Chișinău, Facultatea de Medicină la Iași; *Gavril Musicescu*, dirijor de cor, profesor și compozitor, născut la Ismail în 1847, decedat în 1903. Profesor de Armonie, apoi Director al Conservatorului din Iași, membru al Ateneului Român din București; *Eugen Bădărău*, născut la 17 oct.1887, în orașul Ismail, savant, dr. fizician magistru, prof.

univ. la Cernăuți și București, deputat în Parlamentul României din 1920; *Alexandru Bârlădeanu*, născut în anul 1911, în orașul Comrat, academician, vicepreședintele guvernului român (1956-1965), președintele Senatului României (1990-1992). *Mihail Guboglu*, născut în 1911 în orașul Ceadâr-Lunga, profesor universitar de istorie la Universitatea din București, visiting profesor la Sorbona, reputat turcolog. *Dumitru Topciu*, născut în comuna Tomai-Cahul, deputat în Parlamentul României, în mai multe legislaturi, în perioada 1918-1940. *Ioan Popazoglu*, pictor, născut în orașul Comrat. A avut în perioada 1933-1986, în București, 17 expoziții personale, foarte apreciate de public. *Vladimir Topciu*, născut în comuna Tomai-Cahul, membru al Academiei de Științe Medicale din România, profesor la Facultatea de Medicină din Timișoara, director al institutului de Igienă din Timișoara. *Gleb Drăgan*, născut în comuna Tatar Copceac-Cahul, în anul 1920, doctor inginer, profesor universitar, membru corespondent al Academiei Române. *Vasile Țepordei*, preot, profesor, scriitor, născut în Cărpești-Cahul, în anul 1908, a scris „Amintiri din Gulag", „Dor de Basarabia"; *Alexandru Șiperco*, născut în anul 1920, în comuna Tatar Bunar, a fost reprezentantul României în Comitetul Olimpic Internațional; a scris volume de nuvele și reportaje; *Elena Ciornei*, mezzo soprană de talie internațională, născută în anul 1924, în comuna Bairamcea, județul Cetatea Albă; *Leonid Dimov*, născut în anul 1926, în orașul Ismail, poet important în literatura română, făcând parte din grupul oniricilor. *Eugen Caraghiaur*, născut în Comrat, în anul 1923, scriitor de limba română în Canada, bussinesman, luptător pentru apropierea găgăuzilor de cultura și viața românească: *Nicolae Ciachir*, născut în comuna Vaisal, județul Ismail, în anul 1928, doctor în istorie, profesor la

Universitatea din Bucureşti, cunoscut balcanolog. *Andrei Ciurunga* (Robert Cahuleanu), născut în anul 1920 în Cahul, remarcabil poet, trăieşte în Bucureşti. Ultimul volum "Lacrimi pentru Basarabia" (Ed. Ulisse, 2001, 72 pag.); *Sergiu Sarchizov*, născut în comuna Tarutino, judeţul Cetatea Albă, în anul 1924; liceul l-a urmat la Ismail, iar Conservatorul de Muzică în Bucureşti. Dirijor şi compozitor de ode, imnuri, operă. Membru al Uniunii Muzicienilor români; *Elena Siupiur*, născută în anul 1940, în comuna Caracurt, judeţul Ismail, filolog, doctor la Institutul de Litere al Academiei Bulgare de Ştiinţe, cercetătoare la Institutul de studii sud-est europene, scriitoare; *Vladimir Cavarnali*, născut în Bolgrad, în anul 1910, editează două volume de poezii; după 1944, în Bucureşti este redactor la mai multe periodice; *Anatol Măcriş*, născut în comuna Beşalma, judeţul Cahul, în anul 1924, inginer, doctor în management, fost profesor universitar asociat, autor de tratate, decorat cu Ordinul Meritului Ştiinţific cu ocazia Centenarului Academiei Române, decorat cu Steagul Jugoslav cu stea de aur, în prezent Secretar general al Asociaţiei de Istorie Comparativă a Instituţiilor şi Dreptului (AICID); *Petre Terzi*, inginer energetician, născut în comuna Bulgarica-Bolgrad, adjunct al ministrului Apelor, Pădurii şi Mediului în perioada 1990-1992; *Rodica Gheorghiu-Segal*, născută în 1930, la Satu Nou, judeţul Ismail, profesor universitar în Galaţi, membru al Academiei de Ştiinţe Agricole şi Silvice; *Margareta Ignat*, născută în anul 1931, la Chilia Nouă, profesoară universitară, la Universitatea din Iaşi, doctor în fizică teoretică, specializare în Italia, autoare de tratate de fizică; *Paul Petrescu*, născut în anul 1921, la Cetatea Albă, a urmat Facultăţile de Litere şi de Drept în Bucureşti, etnolog, publicist, membru de onoare al Academiei Române, a fost

cercetător, la Muzeul Satului, la Institutul de Artă al Academiei și la Institutul de Etnologie. Din 1990, este stabilit în SUA. Publicații în domeniul artelor și arhitecturii populare: *Veaceslav Harnaj*, născut în 1917, comuna Baimaclia, județul Tighina, profesor universitar, fost rector, membru al Comisiei Guvernamentale de Hidroameliorații. Fondator al Asociației Crescătorilor de Albine din România, afiliată la APIMONDIA, al cărei președinte a fost timp de 25 de ani, făcând cunoscut numele României în toată lumea. A fost fondatorul Institutului de Cercetări Apicole și al Editurii și Tipografiei Asociației; *Nicolae Gheorghiu*, născut în anul 1908, la Bolgrad, a absolvit Politehnica din Timișoara și a fost angajat la Societatea de Gaz și Electricitate, director în perioada 1944-1949, apoi Ministru al Energiei electrice în perioada 1950-1967. Profesor universitar, șef al Catedrei de Centrale electrice.

Enumerarea nu este exhaustivă. În cele ce urmează vom prezenta portretele unor personalități din aceeași categorie, dar mai puțin cunoscute. Nici numărul acestor portrete nu este exhaustiv.

Mai sunt destui alții, dar am schițat acele portrete la care am găsit surse de informații, începând cu cei pe care îi cunosc bine sau mai puțin.

Sorana Gurian – scriitoare bilingvă română și franceză.

Sorana Gurian s-a născut în orașul Comrat, județul Tighina, în anul 1913. Este fiica doctorului Gurian, directorul Spitalului orășenesc Comrat și profesor de anatomie la Liceul "Dimitrie Cantemir" din Comrat.

Școala primară și două clase de liceu le-a făcut la Comrat.

În anul 1925, familia Gurian s-a mutat în Bălți, unde Sorana Gurian a urmat restul claselor de liceu. În 1930, face o călătorie la Paris. Urmează Facultatea de Litere a Universității din Iași. Scrie în revistele culturale ale vremii. În 1945 editează romanul "Zilele nu se întorc niciodată", un mare succes de librărie. În articolele de critică și istorie literară Sorana Gurian este menționată alături de Pavel Chihaia, Dinu Pillat, Mihail Vilara, Alexandru Vona, Oscar Lemnaru și Petre Dimitriu. Cenaclul "Sburătorul", închis după moartea lui Eugen Lovinescu, se redeschide la 2 mai 1946. La ședința preliminară din 21 februarie 1946 participă și Sorana Gurian. Monica Lovinescu notează: "Duminica, ședință de constituire. Bună surpriză cu Sorana Gurian, un om cu care te poți înțelege". Sorana Gurian, împreună cu Pavel Chihaia, Ion Caraion, Geo Dumnitrescu participă la cercurile literare din București (la Facultatea de medicină).

În 1946, publică volumul de nuvele "Întâmplări din amurg și noapte".

În 1948, pleacă în exil la Paris. Aici continuă să se întâlnească cu Monica Lovinescu. În 1950 publică „Les mailles du filet, Journal de Roumanie", editura Calman Levy, 1950.

"Ochiurile rețelei" este o carte de mărturii despre faptele trăite (1947-1949). Unii critici literari o consideră cea mai izbutită carte a Soranei Gurian, fiind și un document despre o epocă a istoriei nostre încă învăluită în ceață (Gab. Dimisianu, Rom. Literară, 34, sept. 2002)."

În 1956, apar primele semne ale maladiei canceroase. În cartea sa „Recit d'un combat" (Paris 1950) descrie lupta sa cu cancerul. Monica Lovinescu, în cartea „La apa Vavilonului" (Editura Humanitas, București 1990) evocă aspecte din viața

Soranei. Este foarte ospitalieră „în cămăruța sa de hotel se regăseau soții Eliade, Eugène Ionesco cu soția, Monica Lovinescu, Virgil Ierunca. Sorana știa să-i hrănească pe toți și inspira multă încredere".

Moare în 1956, înmormântată în rit catolic, condusă de prietenii mai sus amintiți și de Clara Malraux.

Ion Fazlî – un muzician și compozitor important

Ion Fazlî, găgăuz născut în Cazaclia (în anul 1907), a absolvit în 1930, Academia Regală de Muzică și Artă Dramatică din București. Muzician și compozitor de talent a fost membru al Societății Compozitorilor din România, în perioada 1930-1940. Cartea de membru al Societății Compozitorilor din România nr. 366 din 19 oct. 1936, este semnată de președintele Societății, maestrul Alfred Alessandrescu.

În perioada 1930-1940, a fost violonist la Opera Română și totodată a organizat, în București, o orchestră de mandoline, care se bucura de mult succes. În perioada 1941-1944, a fost profesor de muzică la seminarul Teologic Chișinău.

În 1944, a revenit la București. A fost membru al Uniunii Muzicienilor din România și bun prieten cu președintele Uniunii Mihail Jora, în casa căruia era deseori prezent. A compus melodiile:

- Greierul și Furnica
- Cu steaguri și flamuri
- Numeroase lied-uri.

În 1950, s-a mutat la Bacău, unde a fost profesor de muzică la Institutul Universitar Pedagogic.

O perioadă de timp a dirijat Filarmonica din Bacău. A decedat la București, în urma unei boli necruțătoare, în vârstă de 73 ani.

Victor Macarevici – un talentat epigramist

Victor Macarevici s-a născut în comuna Chirutnea (Corten) din județul Cahul, la 29 noiembrie 1924. A urmat seminarul Teologic la Ismail, Chișinău și București. Are studii universitare în Teologie, Istorie și Conservatorul de Muzică, toate în București. A fost profesor de Muzică la Școala Centrală de Fete, una dintre cele mai prestigioase școli secundare din București. A organizat coruri și orechestre de mandoline în București. A colaborat la diferite reviste literare și este prezent în 12 culegeri și antologii de epigrame.

A publicat:

- Epigrame cu cântec, București, 1983;

- Prefer surâsul, epigrame, madrigaluri, rondeluri, sonete, București 1999

- Arc peste timp, București, 2001. În acest volum descrie plecarea precipitată din Chișinău, în martie 1944; subliniază organizarea exemplară a refugiului de către autoritățile românești, părinți, copii și prieteni găsindu-se cu ajutorul evidențelor oficialităților; urmează un grupaj de instantanee, denumite "poze la minut", în special din epoca studenției, fiecare instantaneu având "clou-ul" său. Urmează un număr de 15 epigrame, genul literar preferat al autorului.

În monografia Școlii Centrale de Fete, Victor Macarevici prezintă compoziții dedicate școlii de mari compozitori: Dumitru G. Chiriac, Ioan D. Chirescu și A. Flechtenmacher.

Victor Macarevici este membru al Societății de Istorie Comparativă a Instituțiilor și Dreptului. În cadrul lucrărilor asociației participă la dezbateri, manifestând o gândire clară,

originală, străbătută de dorul de Basarabia și de nedreptatea istorică abătută asupra acestui vechi pământ românesc.

Victor Macarevici mai este membru al cenaclului de epigramiști „Cincinat Pavelescu". Criticul literar Gheorghe Penciu, referindu-se la epigramele și rondelurile sale scrie: „ele atestă prin vocație și finețe preocupările eruditului profesor de muzică Victor Macarevici". În prezentarea volumului „Arc peste timp" scrie: „tineretul cititor va descoperi în paginile cărții toate lacrimile Basarabiei încă neplânse. Autorul dovedește prin cartea sa că din adâncul lacurilor fără fund cresc nuferi".

- În anul 2002, publică volumul „Cele mai frumoase epigrame", o selecție întocmită cu migală și ingeniozitate.

Boris Tucan – un găgăuzolog

Boris Tucan s-a născut la 1 august 1923, în orașul Comrat, județul Tighina. A urmat liceul „Dimitrie Cantemir" din Comrat și Liceul din Bârlad. Studiile superioare și le-a făcut la Universitatea din Bălți, Facultatea de Filologie. În perioada 1954-1959, a fost profesor la școlile din Cornești și Ungheni. În anul 1959, este angajat cercetător la secția - nou înființată - de găgăuzologie și bulgarologie a Academiei de Științe a Republicii Moldova. S-a specializat în studierea graiului din Vulcănești al limbii găgăuze. A scris articole științifice în acest domeniu. În anul 1965 își susține teza de doctorat în filologia găgăuză la Academia de Științe a Republicii Moldova cu subiectul. „Particularitățile graiului găgăuz din Vulcănești față de cel din Comrat și Ceadâr-Lunga".

A făcut parte din colectivul care a elaborat Dicționarul

găgăuzo-ruso-moldovenesc, alături de G. Gaidargi, Elena Colța şi L. Pokrovskaia, editat la Moscova în 1973.

În anul 1974, a emigrat în Israel şi în prezent trăieşte la Ierusalim. Aici s-a angajat cercetător la Universitatea din Ierusalim şi şi-a continuat studiile şi preocupările de găgăuzologie, dar tema nefiind de actualitate, la Ierusalim, a renunțat la post şi s-a transferat la Institutul Ben Zwi, unde se ocupă de limba caraima (o limbă turcică a unor comunități din Crimeea şi Lituania, de religie mozaică).

La Ierusalim a tradus Vechiul Testament şi o parte a Noului Testament, în limba găgăuză.

Boris Tucan vine des în România, unde are surori şi la Comrat unde locuieşte fratele său. Dorința sa este să participe la elaborarea unui dicționar academic găgăuzo-român şi viceversa, considerând că pentru poporul găgăuz această lucrare este de cea mai mare actualitate şi utilitate.

Igor Bodeanski – general medic

Dr. Igor Bodeanski s-a născut în anul 1919 în oraşul Comrat. A urmat liceul „Dimitrie Cantemir" din Comrat, pe care l-a absolvit cu rezultate excepționale. Apoi a urmat Facultatea de Medicină, Secția Militară din cadrul Universității Bucureşti pe care a absolvit-o în anul 1943. A fost numit medic la Spitalul Militar din Bucureşti şi s-a specializat în dermatologie, ajungând unul din marii specialişti în domeniu, cu contribuții în revistele de specialitate. Personalitate de marcă a Spitalului Militar din Bucureşti, a avansat până la gradul de general. După pensionare a profesat în specialitate, la Policlinica cu plată nr. 1 din Bucureşti.

A decedat în anul 2000 la Bucureşti.

Valeriu Măcriș – un teoretician al petrochimiei

S-a născut în comuna Beșalma-Cahul la 1 iulie 1928. Școla primară și primele patru clase de liceu le-a făcut în orașul Comrat; următoarele la Chișinău și Corabia. A urmat Universitatea de Petrol și Gaze din București, pe care a absolvit-o în anul 1953. În perioada 1953-1956 a funcționat la Institutul de Proectări Rafinării, iar în anul 1956 s-a transferat la Institutul de Proiectare pentru Petrochimie, unde a coordonat proiectele pentru realizarea Combinatelor petrochimice din Brazi, Teleajen, Pitești și Midia. Pentru activitatea depusă în dezvoltarea petrochimiei din România a fost decorat cu Ordinul Muncii, iar în 1982 a primit Ordinul „Nicolae Teclu" al Academiei Române. În perioada 1975-1985 a fost expert al United Nations Industrial Development din Viena. A publicat un număr de cinci volume privind probleme fundamentale în domeniul petrochimiei, a colaborat la editarea Enciclopediei de Chimie a României (în 7 volume). În prezent este senior consultant a lui Ludan Enginering și la Romconsult.

Gheorghe Caicâ – un intelectual al Turciei cu studiile de bază în România

Gheorghe Caicâ s-a născut în orașul Comrat, în anul 1920. În perioada 1932-1933, tatăl său a fost primarul orașului Comrat.Gheorghe Caicâ a urmat școala primară și șase clase de liceu la Comrat. În 1937, la propaganda făcută de Ambasada Turciei în România în rândul populației găgăuze din România (ambasadorul Tanriöver), o serie de elevi, de origine găgăuză ai liceului „Dimitrie Cantemir" au

plecat la studii în Turcia. Printre aceştia şi Gheorghe Caicâ. A terminat liceul și a urmat Institutul Pedagogic în Turcia.

A fost profesor de limba franceză. În paralel a fost reprezentantul Turciei la diferite foruri internaționale din SUA, New York. Vine des în România să-și viziteze prietenii (foști colegi).

Iurie Câsa – un nostalgic al Comratului

Iurie Câsa s-a născut în anul 1921, în orașul Comrat, județul Tighina. Părinții săi erau învățători. A făcut şcoala primară și trei clase de liceu (liceul „Dimitrie Cantemir") în Comrat. În 1935 a plecat în Turcia, unde a terminat liceul, iar în 1944 a plecat la Viena. Aici a studiat filologia germană. În Austria, s-a căsătorit cu o austriacă și, în anul 1951, cu soția și copiii au plecat în Canada, la Ottawa, Ontario.

Între anii 1955-1959, a urmat și a terminat Facultatea de Inginerie Chimică la Universitatea McGill din Montreal. Apoi a lucrat în industria electronică canadiană. Ultimii 17 ani înainte de pensionare a fost angajatul Ministerului Apărării Naționale al Canadei, pe care a reprezentat-o în trei comitete tehnice ale NATO. S-a pensionat în 1991. A înființat firmă proprie și e stăpânit de dor de Basarabia. A instituit o bursă permanentă la Universitatea din Comrat. Este poliglot: româna, franceza, engleza, turca și găgăuza.

Iulia Cristea-Scutaru – o evocatoare a plaiurilor natale

Iulia-Cristea Scutaru s-a născut la 20 februarie 1930, în comuna Albota de Sus, județul Cahul. Tatăl Iuliei, Ioan

Scutaru, era medicul șef al județului Cahul. Iulia urmează școala primară în Albota, studiile secundare la liceul ortodox din Galați și Facultatea de Filologie la Universitatea din București, luându-și licența în 1952.

A fost redactor la revista „Veac Nou", apoi la publicațiile pentru străinătate până la pensionare, în 1985. A făcut multe reportaje. Primul său reportaj a fost „Iarna la Băilești". Iulia Cristea Spătaru este nepoata poetului Al. Mateevici pe linia mamei poetului. Poeziile poetului Al. Mateevici reprezintă o preocupare permanentă și are un cult pentru ODA „Limba Noastră".

Din 1980 colaborează permanent la revista Studioului de Istorie „N. Iorga" intitulată „Caietele Studioului de Istorie N. Iorga".

O activitate intensă o are la Asociația Culturală Pro Basarabia și Bucovina înființată la 12 ianuarie 1990. Este secretar de redacție al revistei „Pro Basarabia și Bucovina". A scris postfața „Basarabia, dragostea mea" la cartea lui G.N. Viforeanu „Satul cu scriitori" (Buc. Abeona, 1999). A scris pagini de istorie literară (Un român la New York, 1997), reportaje (Se întoarce acasă Dumnezeu) și multe altele pline de nostalgie în urma călătoriilor în Basarabia (La Albota, Cahul, Chișinău, Rezeni ș.a.).

Participă la sărbătoarea „Pentru limba noastră cea română", anual, la 31 august, la Chișinău.

Articolele sale denotă o deosebită pregătire literară, filologică, istorică și de cultură generală.

Iulia Scutaru are un stil literar deosebit, concis, clar, precis și elegant. În scrierile sale este lirică în evocări și nostalgică atunci când este vorba de satul natal sau de provincia năpăstuită, Basarabia.

Constantin Petrovici – un remarcabil dirijor

Constantin Petrovici este fiul lui Petre Petrovici, profesor de muzică la liceul „Dimitrie Cantemir" din oraşul Comrat şi al Zenoviei Câlcic (sora primarului avocat N. Câlcic) din oraşul Comrat. S-a născut în anul 1927. Şcoala primară şi studiile secundare le-a făcut în Chişinău, tatăl său fiind profesor de muzică la Seminarul Teologic din Chişinău.

A urmat Conservatorul de Muzică din Bucureşti, cu profesori de primă mână, în perioada 1947-1952.

După absolvire a fost dirijor al Orchestrei de Studio al Radiodifuziunii Române (1952-1959), şi începând cu 1959, a fost dirijor la Opera Naţională din Bucureşti şi la Opereta din Bucureşti.

S-a perfecţionat la Roma şi la Milano. A colaborat cu toţi marii muzicieni din România şi cu unii din străinătate.

Este unul din reprezentanţii de frunte ai muzicii româneşti. Îşi iubeşte ţinutul copilăriei sale, Comrat.

Valentin Popovici – un cercetător recunoscut

Valentin Popovici s-a născut la 14 feb. 1930, la Chişinău, părinţii fiind din sudul Basarabiei. Mama, Elena Dulgheru, este din comuna Devlet-Agaci, judeţul Cetatea Albă.

Valentin Popovici a urmat liceul în Bucureşti şi Facultatea de Medicină Veterinară la Sankt Petersburg. A absolvit-o în anul 1953. A urmat o specializare la Universitatea din Edinborough, Scoţia (Marea Britaniei).

În anul 1967, şi-a luat doctoratul în Medicină Veterinară la Facultatea de Medicină Veterinară din Bucureşti.

A funcționat la Institutul Național de Medicină Veterinară "Pasteur" din București, începând cu 1956; între anii 1972 și 1984 este directorul acestui Institut, iar în prezent, este consilier, fiind pensionar.

A avut activitate didactică universitară ca profesor asociat în perioada 1985-1990 și ca profesor titular începând cu 1990.

A publicat numeroase studii și articole în literatura de specialitate. Este membru al Academiei de Științe Agricole "Gh. Ionescu-Șisești" și vicepreședinte al acestei Academii în perioada 1991-1994.

Este Membru al Asociației Medicilor Veterinari din România și a fost președintele acestei Asociații în perioada 1977-1990.

Vlad Dumbravă – publicist, susținător neobosit al cauzei Basarabiei

Deși nu este născut în sudul Basarabiei, ci chiar în inima ei, la Ghidighici, lângă Chișinău (în anul 1923), îl evocăm în galeria fiilor sudului, fiind prieten cu o serie de basarabeni din sud ca scriitorul preot Vasile Țepordei, profesorul Victor Macarevici, scriitoarea Iulia Scutaru ș.a.

Vlad Dumbravă a urmat seminarul Teologic din Chișinău, apoi Facultatea de Agronomie din Iași și Conservatorul de Muzică din București. A fost profesor de muzică la Școala Generală nr 111 "George Enescu", de unde a ieșit la pensie, în 1983. În volumul "Amintiri din Gulag" scriitorul Vasile Țepordei, fost profesor la Seminarul teologic din Chișinău face cunoscut faptul că profesorul Vlad Dumbravă elaborează

o monografie corespunzătoare a Seminarului Teologic din Chişinău, prima şcoală secundară din Chişinău, din 1813.

În Bucureşti, Vlad Dumbravă face parte din corul "Limba Noastră", format din foşti seminarişti şi foste eleve ale Şcolii Eparhiale din Chişinău.

Din anul 1980, devine membru al Studioului de Istorie "Nicolae Iorga" al Casei de Cultură "Mihai Eminescu".

După 1989, a intrat în Asociaţia Culturală "Pro Basarabia şi Bucovina", unde lucrează şi în prezent, fiind un neobosit susţinător al cauzei Basarabiei şi Bucovinei. A publicat numeroase articole în revista Asociaţiei, în Magazinul Istoric şi în Revista de Istorie Militară, în Alfa şi Omega, în Telegraful Român, în revista Literatura şi Arta (din Chişinău), în Revista Studioului de Istorie "N. Iorga", în Destine şi articole în Curierul Naţional referitoare la aniversarea a 180 ani de existenţă a Seminarului Teologic din Chişinău

În prezent finisează monografia Seminarului Teologic din Chişinău.

Maria Zlatov

Maria Zlatov, născută în 1884, în oraşul Comrat, judeţul Tighina, a fost cântăreaţă de operă, soprană şi profesoară la Conservatoarele Unirii, Municipal şi la Conservatorul de Stat din Chişinău în perioada 1928-1946; după 1950 s-a mutat la Bucureşti, unde a şi decedat în anul 1966.

Nicolae Spătaru – inginer scriitor

Nicolae Spătaru s-a născut în comuna Toceni din județul Cahul, în anul 1898. A urmat Politehnica din București. A fost director al fabricii de tutun din Chișinău, apoi director al Casei Autonome a Monopolurilor Statului – CAM. Este scriitor, a publicat mai multe volume de versuri și romane „Iar anii trec", „Înapoi", în 1935 ș.a. A decedat în 1987.

Alfred Basarab Tibereanu (T.Domusciev)

S-a născut în com. Traian, jud. Cahul, în anul 1909. În 1940, s-a refugiat în orașul Brăila, unde a fost muzeograf la Muzeul de Istorie și Etnografie din Brăila. A făcut parte din cenaclul literar "Panait Istrati", a publicat volume de poezii.

Iacob Slavov

S-a născut în orașul Bolgrad în 1911. Și-a făcut studiile la Iași, a fost unul din redactorii revistei literare "Bugeacul" din orașul Bolgrad, alături de Vladimir Cavarnali și Andrei Ciurunga (Robert Cahuleanu). După 1940, s-a refugiat în orașul Tulcea. Aici a fost membru activ al cenaclului "Panait Istrati". A publicat volumul „În brațele Deltei".

Ecaterina Caitas - o străjeră

S-a născut în comuna Capaclia, din județul Cahul, în anul 1898. Este licențiat a Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București. A fost directoare a Liceului de Fete

din Tighina, apoi directoare de studii a Centrului de inițiere străjerească de la Breaza şi la Falanga străjerilor din România.

A fost decorată cu Meritul Cultural; a publicat în reviste articole şi poezii.

Mihail Crama - jurist și scriitor

S-a născut în anul 1923, în oraşul Cetatea Albă. A absolvit Facultatea de Drept din Bucureşti. A editat volume de poezii în anii 1947, 1967, 1971, 1974. A scris romanele "Singurătatea din urmă" în 1986, "Intrarea în legendă" (1990), ş.a.

Maria Bride-Macovei – poetă și traducătoare din română în letonă

S-a născut în comuna Sărata-Răzeşti de lângă oraşul Leova. S-a căsătorit cu poetul leton Leons Briedis şi s-au stabilit la Riga. Aici, Maria Macovei, desfăşoară o amplă activitate în cadrul comunității româneşti din Letonia. Scrie poezii în limba română. "Poezia ei vibrează de sensibilitate modernă, este fragilă şi profundă, gingaşă" scrie Ana Blandiana. Ultima carte publicată de Maria Macovei la Chişinău în 1991 se numeşte "În singurătatea cuvintelor".

Sofia Uzum - o artistă polivalentă

S-a născut în 1911, în oraşul Cetatea Albă. A terminat Academia de Arte Frumoase din Bucureşti în anul 1936. Are expoziții personale în Bucureşti şi Varşovia şi participă la

expoziții de artă românească din București, Sofia, Helsinki. Lucrează grafică în diferite tehnici, ilustrații de carte, imprimări pe materiale textile. Este membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România. Are preocupări multiple, scrie cronici de artă, dar și cronici de teatru, traduce din limbile engleză, franceză și germană.

Paul Uzum – ilustrator de carte

S-a născut în anul 1911, în orașul Cetatea Albă, a terminat Academia de Arte Frumoase din București, este membru al Uniunii Artiștilor Plastici din România. S-a remarcat în mod deosebit ca ilustrator de carte.

Ana Iliuț - graficiană

Ana Iliuț s-a născut în 1913, la Cetatea Albă. A terminat Academia de Arte Frumoase din Iași în 1938. În perioada 1960-1970, paticipă la expoziții internaționale de grafică în numeroase țări. În anul 1972, are o expoziție personală în București. Este membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România.

Natalia Matei-Teodorescu - graficiană

S-a născut în anul 1916, în orașul Cetatea Albă. A absolvit Academia de Arte Plastice din București în anul 1942. Este graficiană, membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România. A participat la numeroase expoziții internaționale. În anul 1974, a avut o expoziție de grafică, personală, în București.

Aglaia Ciochircă-Manzoni – pictor al luminii și armoniei

S-a născut la Cetatea Albă, în anul 1962. A absolvit Facultatea de Litere și Facultatea de Drept la Universitatea din Iași și Academia de Arte Frumoase din Iași. În 1977, are prima expoziție personală la Iași. În 1978, emigrează în Italia și se stabilește la Bergamo. Se căsătorește cu pictorul italian Manzoni și au expoziții comune în multe țări.

Aglaia Ciochircă are două teme majore de inspirație și meditație: Veneția și satul românesc. Este laureată a Premiului Mondial pentru artă și i se acordă, la Zurich, Medalia de Aur (Targa d'Oro). Luigi Valerio și Constantin Marinescu au scris articolul omagial "Pictorița Aglaia Ciochirca. „Criticul de artă Sergio Tinaglia o consideră pe Aglaia Ciochircă-Manzoni o mare poetă a luminii și culorii", după cum apare în lucrările expuse la "Arte italiene per il mondo", în Torino, în 1991.

Eugenia Lucezarski – o mezzo soprană

S-a născut în anul 1881, în orașul Chilia. A studiat la Conservatorul Unirii și la Conservatorul de Stat din Chișinău, cu Maria Zlatov. A fost solistă mezzo soprană la Opera Basarabeană din Chișinău (1921), Neapoli (1923), Cluj (1926) și București (1926-1933).

Alexandru Lungu – poet, pictor, medic

S-a născut la 13 aprilie 1924, la Cetatea Albă. A absolvit liceul din Buzău în 1942. În 1949 a absolvit Facultatea de

Medicină din București și a devenit șef de sector la Institutul de Endocrinologie al Academiei Române. În 1973 a emigrat în Germania. Împreună cu Ion Caraion a editat, revista Zarathustra. În 1946 publică volumul de versuri „Ora 25“, apoi „Dresoarea de fluturi“, „Timpul oglinzilor (1968) și „Poeme“ în 1971.

În Germania a publicat mai multe plachete de poezii. La Bonn, împreună cu soția sa, editează colecția „Semne“ și revista „Argo“.

Georgeta Horodnică – scriitor, traducător.

S-a născut în anul 1930, în comuna Căușanii Mari, județul Tighina. A urmat liceul la Galați și Iași. A început studiile superioare la Universitatea din Iași și le-a încheiat la Școala de Literatură „Mihail Eminecu“ din București. A fost redactor la „România Liberă“, „Gazeta literară“ și „Luceafărul“.

În 1979 publică volumul de nuvele „Bastarzii“, iar în 1981 romanul „Somnambulii soarelui“. În același an pleacă în Franța. Este soția filosofului N. Tertulian.

Maxim Colibaba – un fondator

Fiul preotului Matei Colibaba din Turlachi, județul Cetatea Albă, Maxim Colibaba s-a născut în 1880, a studiat la Liceul Richelieu și la Facultatea de drept din Odessa.Tânăr foarte apreciat a fost numit „zemsckii nacialnik“ la Comrat.

Foarte distins și manierat, Maxim Colibaba era un adevărat intelectual care nu a pierdut legătura cu țăranii și pământul.

La Comrat, locuia un latifundiar Ţanco-Câlcic, propietarul moşiilor Sadâc, Borogani, Tartaul, Bestemac ş.a. Într-o discuţie cu Maxim Colibaba latifundiarul s-a exprimat că un gentleman nu este în stare să cosească ovăz. Colibaba a protestat şi s-a ajuns la un rămăşag. Colibaba se obliga să cosească zece ha de ovăz în 14 zile, în schimb, obligaţia lui Ţanco-Câlcic era să construiască în Comrat o clădire pentru un liceu de fete, pe care să-l doteze cu tot necesarul. Rămăşagul s-a încheiat în 1910. Colibaba a reuşit să cosească zece ha de ovăz în 11 zile, în loc de 14. Ţanco-Câlcic a construit şi înfiinţat Liceul de Fete din Comrat în anul 1910. Colibaba a fost şi unul din fondatorii Jokey Clubului din Chişinău. În anul 1920, Colibaba a venit în Bucureşti; aici a contribuit substanţial la renaşterea hipismului şi a hipodromului din Băneasa. După o activitate fructuoasă Colibaba s-a retras la moşia sa de pe lângă Cetatea Albă, Mologhia. A decedat în 1934.

Vladimir Cavarnali – fondator de revistă

Vladimir Cavarnali (bulgaro-găgăuz – conform Eleonora Hotineanu, „Lirica interbelică din Basarabia", Bucureşti, 2001, pag. 174), s-a născut în oraşul Bolgrad, în anul 1911. A urmat Facultatea de Litere a Universităţii din Bucureşti. A înfiinţat la Bolgrad, revista literară „Moldavia", a publicat două volume de poezii, în anul 1934 şi 1939, premiate de „Revista Fundaţiilor Române". În perioada postbelică, în Bucureşti, a fost profesor de liceu şi redactor la mai multe reviste. A decedat în anul 1969.

Ecaterina Cavarnali – o floare de stepă

Ecaterina Cavarnali, sora lui Vladimir Cavarnali, s-a născut la Bolgrad, în anul 1918. A debutat în „Antologia Bugeacului", a continuat în „Viaţa Basarabiei", „Pagini

basarabene“, „Generația nouă“ cu poezii pline de frumusețe și de grație. A fost căsătorită cu dramaturgul Mihail Davidoglu.

Seria de portrete o vom continua pe măsura apariției unor informații noi. Remarcăm că aproape toate personalitățile arătate și-au făcut studiile universitare sau liceale în perioada 1918-1944, prin urmare sunt foarte în vârstă sau decedate. Generația următoare a basarabenilor știe foarte puțin despre Basarabia - subiect tabu în perioada comunistă, iar de la părinți au reținut depănarea amintirilor și gândurilor lor ca despre un tărâm idilic, de vis, îndepărtat.

Salvarea românismului în Basarabia cade pe umerii tinerilor de acolo. Cu toată opoziția umbrelor imperiului rus, în Basarabia sunt focare de românism, bineînțeles în sens modern, european, adică cu respectarea identității etnice, religioase a conaționalilor. Amintim doar redacțiile și cititorii revistelor „Limba Română“, „Destin Românesc“, „Revista de Istorie a Moldovei“, „Cugetul“, „Contrafort“, „Sud-Est“, „Clio“, „Almanah istoric“, Toate acestea sunt eșaloane importante în conservarea ființei neamului. Este suficient să se răsfoiască aceste reviste pentru a constata importanța subiectelor, modul de abordare a temelor, limbajul folosit. Sunt departe de revistele provinciale, după părerea noastră, revista „Limba Română“, de exemplu, este cea mai bună revistă din spațiul românesc.

15. Întâmplări din şantiere

În oraşul X, la şantierul Centralei de termoficare se ţineau săptămânal şedinţe sub conducerea organizaţiei municipale de partid. Scopul acestor şedinţe era impulsionarea lucrărilor în vederea unei cât mai grabnice puneri în funcţiune.

Partenerii, executanţii lucrărilor, strânşi cu uşa de nişte termene, aproape imposibile, aruncau vina unul pe celălalt. În asemenea situaţii, şeful de şantier al montajului, de etnie maghiară, dar care vorbea suficient de bine limba română, trecea la o exprimare româno-maghiară, vezi bine fiind revoltat de încercările de a se arunca răspunderea pe umerii lui pentru că făcea parte dintr-o minoritate naţională.

Lucrul acesta îl făcea cu atâta naturaleţe, încât conducătorii comunişti intrau în panică, să nu se „audă sus" că persecută minorităţile naţionale şi treceau de partea lui. I. Sz. îşi merita salariul de şef de şantier chiar şi numai pentru că juca excepţional această scenetă.

2. Un alt episod cu I. Sz., la Porţile de Fier. Era inginerul şef cu mecanizarea. Într-o zi s-a prezentat în audienţă la Şeful şantierului, un om exigent. L-a întrebat dacă este mulţumit de el, de activitatea depusă în calitatea pe care o avea. Şeful de şantier, din diplomaţie, a răspuns că este foarte mulţumit, la care I. Sz. i-a spus că el nu este mulţumit de Şeful de şantier. Acesta, deşi perplex, a reuşit să-şi păstreze calmul. Audienţa s-a terminat ca între doi gentlemeni care şi-au spus ce aveau de spus.

3. La un moment dat mi s-a repartizat de către serviciul de Mecanizare un şofer tânăr, venit din provincie. Un băiat prezentabil, respectuos, complet nerodat cu moravurile bucureştene. A intrat în cercul şoferilor cu experienţă, care s-au întrecut în al iniţia cu moravurile din Capitală. La prima

deplasare în provincie am intrat în vorbă cu el, neformal, ca de la om la om. M-a întrebat cât timp îl pot suporta până își găsește o amantă. Dar care-i problema? Să vedeți, șoferii mi-au spus că-i obligatoriu să ai o amantă și ei cu toții au amante. Pentru a-l convinge s-au dus cu el la doamna de la registratură, care a confirmat cele spuse de șoferi. Nu i-am spus că este o punere în scenă a șoferilor și mult timp n-am mai discutat această problemă, pentru ca, la un moment dat, să-mi declare că a reușit să-și procure o amantă și că este mulțumit, dar viața lui este mult mai complicată decât înainte.

4. Șeful serviciului administrativ din Trust a fost reclamat de femeile de serviciu că le hărțuiește sexual. Chemat la conducerea Trustului a început prin a nega, că poate a aruncat o vorbă cu subînțeles. Nu, i s-a răspuns ai băgat mâna în sânii fetelor; vrei să le aducem aici ca să facem reconstituirea? Nu este nevoie, tovarășe director. Vă declar sincer că, parcă mi-a luat Dumnezeu mințile, când mi-am dat seama că sunt cu mâna între sânii unei tovarășe. Dacă se mai repetă cazul sunt „penibil de pedeapsă".

5. La șantierul Z – O echipă de asamblare a cazanului pe platformă era stânjenită de suferințele macaragiului, care avea un furuncul în fund și nu se putea concentra. Echipa s-a hotărât să-l opereze; au cumpărat 4 sticle de coniac Drobeta (căruia i se spunea „bei aici și mori acasă"), au pregătit masa de operație într-o baracă și un cuțit bine ascuțit. Bolnavului i s-au administrat 400 gr. coniac, pe cale bucală; colegii constituiți în echipa de operație au servit câte 300 gr. coniac fiecare. După ce coniacul și-a făcut efectul anestezic, s-a dezinfectat câmpul operator cu vată muiată în coniac; la fel a fost dezinfectat cuțitul și furunculul. Pacientul fiind ținut de mâini și de picioare, șeful echipei a efectuat incizia; un strigăt puternic, o

dezinfecție a rănii cu coniac, o îngurgitare de coniac de către operat și de către operatori și totul s-a terminat cu succes. Șeful de echipă, întrebat unde a fost furunculul, a răspuns : „drept în onus".

6. Un muncitor intră la șeful de șantier în audiență și expune problema. Șeful de șantier încearcă să-l convingă că nu are dreptate. Muncitorul îi răspunde: tovarășe inginer șef, eu sunt bulgar! Bine, bine, spune inginerul șef, în problema ridicată soluția este aceea pe care ți-am spus-o. Tovarășe inginer șef, eu sunt bulgar! Și cei cu asta? La noi minoritățile se bucură... În acest moment, bulgarul se izbește cu capul de peretele barăcii, care amenință să se deformeze. Muncitorul a plecat furios, iar șeful de șantier s-a lămurit că una este politica și alta zicala: „bulgarul este tare de cap".

7. Șoferul Trustului era un ardelean așezat, serios și tăcut. De câte ori ajungeam în orașul unde aveam șantier, aștepta în mașină câteva ore cât dura convorbirea cu șeful de șantier, chiar și atunci când era frig afară. De fiecare dată, îi spuneam să vină la secretariat, unde sunt scaune, este cald, secretara este amabilă și îl va trata cu cafea. Secretara era unguroaică, dar total nezșovină și obișnuită cu prieteni români.

Șoferul rezista la invitațiile mele, dar într-o zi friguroasă a venit. L-am prezentat secretarei care l-a primit prietenos, natural, ca o persoană civilizată ce era. Ușa biroului șefului de șantier era întredeschisă, nu începuse convorbirea mea cu șeful de șantier și auzeam convorbirea din secretariat. Se crease o atmosferă plăcută, secretara îl tratase cu o cafea excelentă, aromată și aburindă. Văzând că i-a plăcut cafeaua lui C. l-a îmbiat cu încă o ceșcuță, spunându-i că este o cafea foarte bună, pe care i-a adus-o o prietenă din BudaPesta.

Informația l-a neliniștit o clipă, dar convorbirea decurgea amabil în continuare. La un moment dat, i-a spus că și zahărul este de la BudaPesta, fiind adus de aceeași prietenă. Informația l-a cam deranjat pe C., a tușit, mi-am dat seama că atmosfera s-a înnourat. Cafea nu se prea găsea în București, deci procurarea ei de la BudaPesta a considerat-o normală, dar zahăr era suficient în România, așa că a considerat nepotrivită aducerea sa de la BudaPesta. Secretara fără să urmărească fizionomia interlocutorului său și voind să-l cucerească a declarat: „să știți că și lingurița este de la BudaPesta". Asta a pus capăt bunei înțelegeri. C. s-a ridicat de pe scaun fără să mai bea din cafea și s-a dus la mașină, așa cum aștepta de obicei. Acești unguri depășesc orice limită, a gândit probabil.

8. Pentru ca un contabil să fie trimis la un șantier din Germania trebuia să știe cât de cât limba germană. Un asemenea candidat s-a pregătit timp de 4 luni și am mers împreună la forul superior pentru examinare și aprobare. Persoana care urma să-l verifice ne invită să luăm loc. la o frază dintr-o carte germană dându-i-o să o traducă. Cu eforturi, candidatul reușește o traducere aproximativă. Apoi îi spune să traducă în germană o propoziție spusă de el. A mers. Îi facem semn că e liber și poate pleca. Ei, ce zici? Merge? Da, îi răspund eu dar dumneavoastră ce credeți? Eu? Afară de Guten tag, nu știu nimic în germană, deși am stat câțiva ani în Germania, dar mă descurcam cu româna.

9. Sunt invitat la o adunare generală a unui grup de șantiere, la care participau delegați din toată țara. Stau alături de directorul grupului. Acesta, când îl zărește pe un inginer

venit mai din nordul ţării şi cu un aer mai independent, îmi spune la ureche: „pe ăsta îl ating în cuvântul meu“. Se dă cuvântul participanţilor doritori să vorbească. Printre primii se înscrie la cuvânt şi inginerul vizat. I se dă cuvântul şi spune: „am de spus puţine cuvinte, dar foarte importante; aş vrea să transmit tuturor că sunt mândru şi fericit că sunt contemporan cu tovarăşul director“ şi s-a aşezat. Directorul îmi spune: „mi-a făcut-o“, iar ceilalţi au devenit invidioşi pentru că a scăpat uşor.

Când unul din vorbitori nu ştia să răspundă la o întrebare a Directorului, un grup din fundul sălii spunea: „la lecţia asta a lipsit“, aşa cum făceau la şcoală într-o asemenea situaţie.

10. La şantierul din Oltenia, aşteptându-l pe şeful de şantier, în biroul acestuia, două tinere mi-au cerut audienţă. Erau două localnice, absolvente de liceu şi of-ul lor era că toate posturile administrative de secretar, ajutor de secretar, bibliotecar, curier erau ocupate de moldovence, care aveau, după părerea lor un comportament degajat, chiar prea degajat şi că ocupau injust aceste posturi, că nu este drept ce se întâmplă etc.

Le-am explicat că morala depinde de zonele geografice şi că evoluează în timp; vezi diferite puncte de vedere la islam, evrei, quaqkeri, lagărul socialist etc. Serviciul de personal trebue să aprecieze în primul rând, profesionalismul petenţilor şi, în măsura posibilului, înclinaţiile acestora.

Au trecut doi ani, am uitat de această audienţă. La un moment dat, mi-am dat seama că personalul administrativ este altul, erau localnice. N-am ştiut cum să-mi explic şi am pus faptul pe schimbarea şefului de şantier. Dar mă gândesc acum că s-or fi schimbat şi oltencele...

11. Intr-o zi, o vizită neașteptată a ministrului pe platforma Porților de Fier. Fiind sărbătoare și un ger mare, nu se lucra pe șantier. La sectorul de montaj, ministrul l-a găsit pe un tehnician, care era de serviciu și stătea într-o baracă în mijlocul șantierului. Era un ger puternic. Tehnicianul l-a invitat pe ministru în baracă, l-a tratat cu un ceai, apoi cu o țuică și profitând de ocazie, a început să-și spună păsurile: leafa mică, cheltuieli mari ș.a. În scurt timp, ministrul i-a destăinuit că în preajma salariului nu are nici un ban, împrumută de la secretar, cere de la mama sa, care nu-i dă decât pentru nevoi bine justificate.

Profund impresionat, tehnicianul nostru s-a oferit ca din puținul pe care îl are să-l ajute pe ministru ori de câte ori va avea nevoie.

După ce țuica s-a evaporat, s-au despărțit ca doi gentilomi, fără să ceară vreunul din ei ceva de la celălalt. Țuica s-a dovedit a fi un bun remediu al necazurilor.

Royal Olympic Cruises

Mykonos Town
(Hora)

To Tourlos (Tenders)
Aghios Stefanos Beach

Arch. Museum

North Bus Station
Shuttle Bus

To Delos

Tenders
weather permitting

Folklore Museum

Cab Station

Little Venice

AEGEAN SEA

Maritime Museum

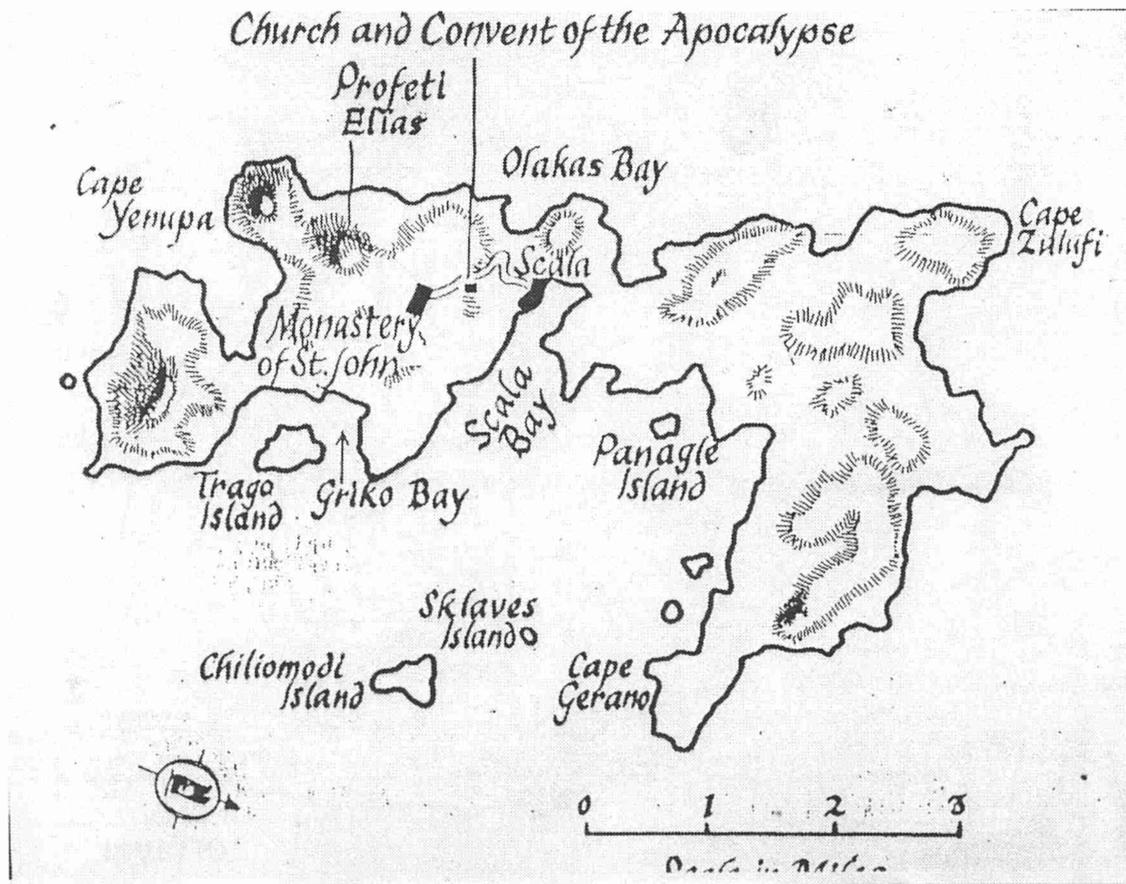
Windmills

To South Bus Station

School of Fine Arts

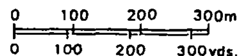
To Paradise,
Superparadise,
Plati Yalos Beaches

0 ________ 50m ________ 100m

Church and Convent of the Apocalypse
Profeti Elias
Olakas Bay
Cape Yempa
Cape Zulufi
Scala
Monastery of St. John
Scala Bay
Panagie Island
Trago Island
Griko Bay
Sklaves Island
Chiliomodi Island
Cape Gerano
0 1 2 3

IRÁKLIO

1 : 10000

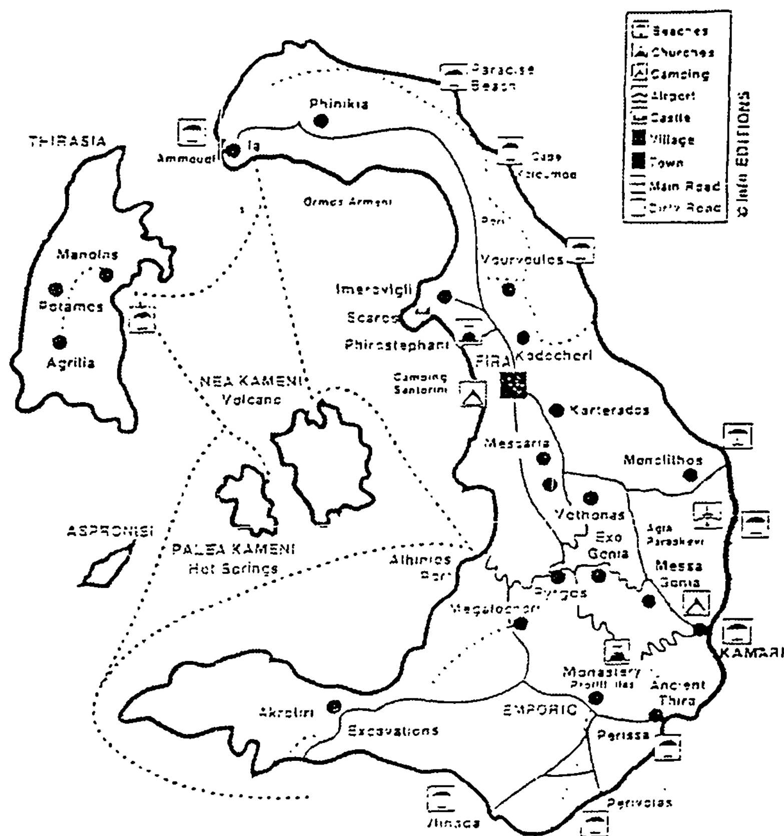

PLANET BOOK STORE
ATRION HOTEL
Ruins of Ágios Petros
O. Sophokles Venizélou
Xenia
Histor. Mus.
Kronos
Old Harbour
Venetian Fortress (Koules)
New Harbour
Port Authority
Pl. Kountouryotou
Car Ferry Landing
Ticket Office
O. Makariou
Grebelles
Priouli Fountain
El Greco Park
Post Office
Bank of Crete
Loggia
Morosini Fountain
Pl. E. Venizelou
Ágios Markos
Archaeolog. Museum
Tourist Information
Astoria
Daedalos
Petra
Pl. Eleftherias
Selena
Atlantis
Sabionera Bastion
Venetian City Wall
Pl. Kalergon
Knossos
Telephone & Telegraph Office
El Greco
Pl. N. Fokas
Agia Ekaterini Museum
Ágios Minas Cath.
Street Market
Mediterranean
Pl. Dakalogiani
Cosmopolite
Olympic
Averof
Bembo & Turkish Fountains
Pl. Kornarou
Monument of Nicephorus Phocas
GALAXY
Public Garden
Alex
Pantokrator Bastion
Pl. Korakú
Hania Gate
Bethlehem Bastion
Bethlehem Gate
Martinengo Bastion
Tomb of N. Kazantzakis
Jesus Bastion
Jesus Gate (Kenouria)
Vitori Bastion
O. Nikolaou Plastira
O. 62. Martyron
O. Kalokerinou
O. Dikeossinis
L. Dimokratias
L. Charilaou Trikoúpi
O. 25i Avgoústou
Pl. Kiprou
Ágios Andreas
Ágios Titos
Ágios Dimitrios
Roman Catholic Church
Lato
Irakliion

Anatol MĂCRIŞ

Royal Olympic Cruises

Santorini

Cuprins

De același autor:

1. *Tradition et continuité. L'enseigment supérieur en Roumanie,* în volumul „Recherches sur l'histoire des institutions et du Droit", XVI, Bucarest, 1966, pag. 147-175.
2. *Găgăuzii*, ediție bilingvă română și franceză. Editura Agerpress Typo, București, 1997, pag. 97.
3. *Găgăuzii și românii. Însemnări,* Editura Agerpress Typo, 2000, București, 48 pag.
4. *Segmente și fragmente de istorie*, Editura Agerpress Typo, 2000, București, pag. 168.
5. *O cale sigură de progres. Învățământul superior românesc.* Editura Agerpress Typo, 2001, București, 60 pag.
6. *Fragmente de istorie și nu numai.* Editura Agerpress Typo, 2001, București, 90 pag.
7. *Găgăuzii. Opinii și însemnări.* Editura Agerpress Typo, 2001, București, 54 pag.
8. *Note de călătorie și alte însemnări,* Editura Agerpress Typo, 2001, București, 130 pag.
9. G*ăgăuzii. Note despre limba găgăuză și alte însemnări.* Editura Agerpress typo, 2001, București, 60 pag.
10. *Et in Cumania ego!* Editura Agerpress Typo, 2002, București, 66 pag.
11. *Scrieri, călătorii, istorii, evocări.* Editura Agerpress Typo, 2001, București, 111 pag.
12. *Găgăuzii din Basarabia în trecut și în prezent*, Editura Agerpress Typo, 2003, București, 155 pag

Va apărea

Basarabia. Istoria ținutului din antichitate până la 1944

Dr. Ing. Anatol Măcriș, doctor în management al Universității Politehnice din București, s-a născut în comuna Beșalma, județul Cahul, în anul 1924. Este profesor asociat la Universitatea Politehnică din București, membru al Asociației de Istorie Comparativă a Instituțiilor și Dreptului. A fost decorat cu "Meritul Științific" cu prilejul centenarului Academiei Române și cu Steaua de Aur Jugoslavă pentru contribuția sa la realizarea hidrocentralei electrice Porțile de Fier I.

Anatol Măcriș este autor al unor tratate de management în perioada de până la 1989, iar după această dată și al unor cărți de istorie ("Segmente și Fragmente de Istorie", "Et in Cumania Ego!", "Găgăuzii", "Găgăuzii din Basarabia în trecut și în prezent" ș.a.) și "Note de călătorie", "Scrieri" ș.a.